

महाभारत गाउँपालिका
गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय
देवीटार, काभ्रेपलान्चोक
बागमती प्रदेश, नेपाल

महाभारत गाउँपालिकाको मध्यमकालीन खर्च संरचना
(२०८२/८३-२०८४/८५)

संक्षिप्त रूप

आ .ब.	आर्थिक वर्ष
गा.पा.	गाउँपालिका
मे.ट	मेट्रिक टन
रु.	रुपैया
कृ.आ.यो	कृषि आवधिक योजना
कि मि.	किलो मिटर
के.त.वि	केन्द्रिय तथ्याङ्क विभाग
GESI	Gender and Social Inclusion
IEE	Initial Environmental Examination
HDI	Human development Index
NHDR	Nepal Human Development Report
HIMS	Health Information Management System
EIMS	Education Information Management System

बिषयसूची

परिच्छेद १	परिचय.....	१
१.१	पृष्ठभूमि	१
१.२	मध्यमकालीन खर्च संरचना अवधारणा.....	२
१.३	मध्यमकालीन खर्च संरचना तयारीका उद्देश्य	२
१.४	मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमाका आधारहरू	३
१.५	दिगो विकास लक्ष्य र मध्यमकालीन खर्च संरचना	४
१.६	मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमा विधि तथा प्रक्रिया	५
परिच्छेद २	मध्यमकालीन खर्च संरचना	९
२.१	पृष्ठभूमि	९
२.२	गाउँपालिकाको विकासको समीक्षा	९
२.३	चुनौती तथा अवसर.....	११
२.३.१	विकासका अवसरहरू.....	११
२.३.२	विकासका प्रमुख सम्भावनाहरू.....	१२
२.३.३	विकासका प्रमुख समस्याहरू	१४
२.३.४	विकासका चुनौतीहरू	१७
२.४	योजना खाका	१९
२.५	मध्यमकालीन आर्थिक खाका	२१
२.६	मध्यमकालीन नतिजा खाका	२२
२.७	विषय क्षेत्रगत बाडफाँट	२३
परिच्छेद ३	आर्थिक क्षेत्र.....	२५
३.१	कृषि विकास	२५
३.२	उद्योग, वाणिज्य र आपूर्ति.....	२९
३.३	पर्यटन.....	३२
३.४	बैंक सहकारी र ,वित्तीय संस्था ,समुदायिक वित्त	३४

३.५	आर्थिक विकासका प्रमुख कार्यक्रमहरु	३६
३.६	आर्थिक विकासको नतिजा खाका.....	३८
परिच्छेद ४	सामाजिक क्षेत्र	४३
४.१	जनसंख्या तथा बसाइँसराइ	४३
४.२	शिक्षा.....	४४
४.३	स्वास्थ्य तथा पोषण.....	४९
४.४	खानेपानी तथा सरसफाइ.....	५३
४.५	लक्षित समुदाय विकास	५५
४.६	सामाजिक विकासका प्रमुख कार्यक्रमहरु	५९
४.७	सामाजिक विकासको नतिजा खाका.....	६१
परिच्छेद ५	पूर्वाधार क्षेत्र.....	६५
५.१	सिंचाइ.....	६५
५.२	ऊर्जा	६७
५.३	सडक तथा यातायात	७१
५.४	सञ्चार तथा सूचना प्रविधि पूर्वाधार	७४
५.५	आवास तथा वस्ती विकास	७७
५.६	पूर्वाधार विकासका मुख्य कार्यक्रमहरु.....	७९
५.७	पूर्वाधार विकासको नतिजा खाका.....	८०
परिच्छेद ६	वन तथा विपद व्यवस्थापन.....	८३
६.१	विपद् व्यवस्थापन	८३
६.२	वन व्यवस्थापन	८६
६.३	जलवायु परिवर्तन अनुकूलन.....	८८
६.४	वन तथा विपद व्यवस्थापनका मुख्य कार्यक्रमहरु	९१
६.५	वन तथा विपद व्यवस्थापनको नतिजा खाका	९२
परिच्छेद ७	लोकतन्त्र, सुशासन र अन्तरसम्बन्धित विषय.....	९६

७.१	मानव अधिकार.....	९६
७.२	श्रम तथा रोजगारी.....	९७
७.३	प्राकृतिक स्रोत व्यवस्थापन.....	९९
७.४	मानव संसाधन विकास.....	१००
७.५	संस्थागत विकासका मुख्य कार्यक्रमहरू.....	१०३
७.६	संस्थागत विकासको नतिजा खाका.....	१०४

परिच्छेद १ परिचय

१.१ पृष्ठभूमि

नेपालको संविधान २०७२ को अनुसूची ६, ७, ८ ले एकल अधिकार, संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको संयुक्त अधिकार तथा स्थानीय र प्रदेशका अधिकारहरू स्पष्ट रूपमा व्यवस्था गरेको छ। संविधानमा नागरिकका मौलिक हक तथा अधिकारहरू उल्लेख गरीएको छ। योजना भन्नाले कुनै पनि काम के, कसरी, कति, कुन कसको लागि, के प्रतिफल आउन सक्छ भनेर गरीने तर्कवद्ध खाका हो। नेपाल सरकार राष्ट्रिय योजना आयोग सिंहदरबार, काठमाडौंले प्रकाशन गरेको स्थानीय तहको मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमा दिग्दर्शन २०७८ अनुसार मध्यकालीन खर्च संरचना तयार गएको हो। सार्वजनिक वित्त व्यवस्थापनको एक प्रचलित र महत्वपूर्ण औजारका रूपमा रहेको मध्यमकालीन खर्च संरचनाले सार्वजनिक वित्तको विनियोजन, व्यवस्थापन तथा कार्यान्वयनमा प्रभावकारिता वृद्धि गरी दिगो विकासका लक्ष्यहरू हासिल गर्न उल्लेख्य सहयोग पुर्याउदछ। सङ्घीय, प्रादेशिक र स्थानीय सरकारले लिएका विकासका लक्ष्य तथा प्राथमिकताका आधारमा सार्वजनिक स्रोतको बाँडफाँड गरी खर्चको प्रभावकारिता वृद्धि गर्ने र सार्वजनिक वित्त व्यवस्थापनमा रहेको महत्वपूर्ण समस्या सम्बोधन गर्न सक्ने भएकाले अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ एवम् आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन, २०७६ र सो सम्बन्धी नियमावलिले सङ्घ, प्रदेश लगायत स्थानीय तहले समेत मध्यमकालीन खर्च संरचना तयार गरी कार्यान्वयन गर्न अनिवार्य हुने व्यवस्था गरेकोल यो कार्य गरिएको हो। विश्वका विभिन्न मुलुकहरूमा सफल अभ्यास भइसकेको हुँदा यसको सही कार्यान्वयनले विकास निर्माणका लागि आवश्यक स्रोतको सुनिश्चितता गर्न, आवधिक योजनालगायत गाउँपालिकाले लिएका नीतिगत तथा विषयगत लक्ष्य, उद्देश्य हासिल गर्न प्रत्यक्ष एवम् प्रभावकारी सहयोग पुर्याउदछ। मध्यमकालीन खर्च संरचनाको यही प्रभावकारितालाई मध्यनजर गर्दै नेपालमा सङ्घीय कानूनले तीनवटै तहका सरकारका लागि मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमा गर्नु बाध्यकारी हुने व्यवस्था गरेको छ।

महाभारत गाउँकार्यपालिका, विषयगत समिति, विषयगत शाखा, वडाध्यक्षहरू र सेवा केन्द्रसँग राय परामर्श गरी गाउँपालिकामा उपलब्ध अन्य सूचना तथा चालु आर्थिक वर्षको वार्षिक कार्यक्रम एवम् विगतदेखिका गाउँपालिकाका नीतिहरू समेतलाई मध्यनजर गर्दै मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमाका लागि प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतको संयोजकत्वमा गठित कार्यदलको नेतृत्व र सम्बन्धित विज्ञको सहयोग एवम् सहजीकरणमा यो मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमा गरिएको हो ।

१.२ मध्यमकालीन खर्च संरचना अवधारणा

मध्यमकालीन खर्च संरचना सरकारसँग उपलब्ध स्रोत—साधन र सम्भावित आयका वस्तुनिष्ठ आकलन गर्न र आवधिक योजनाले निर्धारण गरेका प्राथमिकताका क्षेत्रमा मध्यम अवधिका लागि कुशलतापूर्वक बाँडफाँट गर्ने गर्दछ । पछिल्ला समय नेपाल सरकारले विभिन्न अन्तराष्ट्रिय मञ्चहरूमा व्यक्त गरेका प्रतिवद्धता अनुरूपमा लक्ष्यहरू (जस्तै: दिगो विकास लक्ष्य, लैंगिक समता तथा सामाजिक समावेशिकरण, जलवायु परिवर्तन अनुकुलन) हासिल गर्न आवश्यक योजना तथा कार्यक्रमका लागि समेत खर्च सुनिश्चित गर्ने औजारका रूपमा मध्यमकालीन खर्च संरचनालाई उपयोग गर्न थालिएको छ । ती सबै प्रकारका प्रतिवद्धता पूरा गर्न सहयोग पुगनुका साथै स्थानीय आवश्यकताका आयोजना तथा कार्यक्रमका लागि पहिलो आर्थिक वर्षको वास्तविक बजेट र खर्चको अनुमान हुन्छ भने त्यसपछिका दुई आर्थिक वर्षका लागि सम्भाव्य स्रोत र खर्चको प्रक्षेपण गरिन्छ । पहिलो वर्षका बजेट कार्यान्वयन भएपछि उपलब्धिहरूका समीक्षा गरी बाँकी दुई वर्षका प्रक्षेपित अनुमान परिमार्जन एवम थप एक वर्षको लागि नयाँ प्रक्षेपण गरिन्छ । यसरी मध्यमकालीन खर्च संरचनामा चक्रीय हिसाबले प्रत्येक आर्थिक वर्षका शुरुमा तीन आर्थिक वर्षको बजेटको आकलन र प्राथमिकताका आधारमा विनियोजन गरिन्छ । यसर्थ, मध्यमकालीन खर्च संरचनाले बजेट तर्जुमा प्रक्रियालाई बढी यथार्थपरक र वस्तुनिष्ठ बनाउन महत्वपूर्ण भूमिका खेल्दछ ।

यस संरचनामा मुख्यतः समष्टिगत आर्थिक खाका, नतिजा खाका र बजेट खाका गरी तीन अवयवहरू हुन्छन् । चालू आवधिक योजना, मध्यमकालीन खर्च संरचना र वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रमका उपलब्धि र अपेक्षित नतिजाका आधारमा स्थानीय तहसँग सम्बन्धित आर्थिक तथा सामाजिक परिसूचक समावेश गरी मध्यमकालीन आर्थिक खाका (Medium Term Fiscal Framework - MTFF) तयार गरिन्छ । स्थानीय तहलाई संघ तथा प्रदेशबाट प्राप्त हुने अनुदान, आन्तरिक आय र ऋण तथा अन्य स्रोत समेत आंकलन गरी क्षेत्रगत प्राथमिकता अनुरूप विषयगत शाखा र वडागत आयोजनामा लाग्ने खर्चको अनुमान सहितको मध्यमकालीन बजेट खाका (Medium Term Budgetary Framework - MTBF) तयार गरिन्छ । त्यसैगरी, वार्षिक रूपमा बजेटको कार्यान्वयनबाट तीन वर्षमा प्राप्त हुने प्रतिफलको पनि अनुमान गरी मध्यमकालीन नतिजा खाका (Medium Term Result Framework – MTRF) तयार गरिन्छ ।

१.३ मध्यमकालीन खर्च संरचना तयारीका उद्देश्य

यस मध्यमकालीन खर्च संरचना महाभारत गाउँपालिकाको पहिलो प्रयास हो । यसबाट गाउँपालिकाका आवधिक योजना अनुरूपका समृद्धिका संवाहक र प्राथमिकता प्राप्त कार्यक्रमहरूमा लगानी सुनिश्चित हुने अपेक्षा गरिएको छ । बहुवर्षीय आयोजना र दिगो विकासमैत्री कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयनका माध्यमद्वारा दिगो विकासका लक्ष्यहरू हासिल गर्न सहयोग पुर्याउने हेतुले यसको तर्जुमा गरिएको छ । यस खर्च संरचनाले गाउँपालिकाले तय गरेको दीर्घकालीन सोच “कृषि पर्यटन र पूर्वाधार, महाभारत गाउँपालिकाको

विकासको मूल आधार”, नेपाल सरकार र बागमती प्रदेशले निर्धारण गरेका समृद्धिका दीर्घकालिन लक्ष्यहरु प्राप्तिसमा समेत योगदान पुर्याउने विश्वास लिइएको छ।

यस खर्च संरचनालाई सरल र यथार्थपरक बनाउन विषय क्षेत्रगत आधारमा मध्यमकालीन लक्ष्य निर्धारण गरी सोही बमोजिम स्रोत तथा खर्चका अनुमान तथा प्रक्षेपण गरिएको छ। यसबाट गाउँपालिकालाई आगामी आर्थिक वर्षहरुको बजेट तर्जुमा प्रक्रियालाई समेत बढी यथार्थपरक र वस्तुनिष्ठ बनाउन सहयोग पुग्ने अपेक्षा गरिएको छ। यसका अतिरिक्त मध्यमकालीन खर्च संरचनाका तयारीबाट देहाय अनुसारको उद्देश्य हासिल हुने अपेक्षा गरिएको छ:

(क) मध्यमकालीन खर्च संरचनालाई दिगो विकासमैत्री बनाई नेपालले निर्धारण गरेका लक्ष्य सन् २०३० सम्ममा प्राप्त गर्न सहयोग गर्ने।

(ख) गाउँपालिकाका समुचित विकासका लागि उपलब्ध आन्तरिक स्रोत र नेपाल सरकार तथा बागमती प्रदेशबाट हस्तान्तरण भइ आउने स्रोतका यथार्थपरक अनुमान गरी बजेट तर्जुमा प्रक्रियालाई सहज बनाउनु,

(ग) स्थानीय नीति, आवधिक योजना र वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम बीच समन्वय कायम गरी स्रोत—साधनका विनियोजनलाई कुशल बनाउनु,

(घ) आयोजना तथा कार्यक्रमका दीगो विकास लक्ष्य र अन्य परिसूचक अनुरूप वर्गिकरण गरी प्राथमिकता प्राप्त आयोजना तथा कार्यक्रमका लागि स्रोतका सुनिश्चितता गर्नु,

(ङ) गाउँपालिकाका सार्वजनिक खर्चलाई व्यवस्थापन प्रणालीलाई बढी प्रभावकारी र नतिजामुखी बनाई लक्षित प्रतिफल प्राप्त गर्न सहयोग गर्नु।

१.४ मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमाका आधारहरु

यस मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमा गर्दा संवधानिक व्यवस्था अनुरूपका स्थानीय तहको अधिकार, सो सम्बन्धमा निर्माण भएका आर्थिक, सामाजिक, वातावरणीय तथा संस्थागत व्यवस्थासँग सम्बन्धित नीति, ऐन तथा नियमहरुलाई मुख्य आधार मानिएको छ। साथै महाभारत गाउँपालिकाका स्थानीय विशिष्टता, निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरुका विकासका अवधारणा अघि सार्दा दीर्घकालीन योजना, प्रथम त्रिवर्षीय आवधिक योजना, विषय क्षेत्रगत योजना र दीगो विकास लक्ष्यहरु हासिलमा पुर्याउने योगदानलाई विशेष ध्यान दिइएको छ। यस मध्यमकालीन खर्च संरचना तयार गर्दा देहायका दस्तावेजहरुलाई मार्गदर्शनका रूपमा लिइएको छ:

- नेपालका संविधान, २०७२
- स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४
- अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४
- स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७८ (परिमार्जित)

- स्थानीय तहको मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७८ (परिमार्जीत)
- दीगो विकासका लक्ष्यका अवस्था र मार्गचित्र (२०१५–२०३०)

१.५ दिगो विकास लक्ष्य र मध्यमकालीन खर्च संरचना

दिगो विकास लक्ष्य तीन तहका सरकारको साझा विकास एजेण्डा हुन्। विश्वव्यापी रूपमा कुल १७ दिगो विकास लक्ष्य निर्धारण गरिएको भए पनि नेपालका हकमा भन १६ (लक्ष्य १४ बाहेक) वटा लक्ष्यहरू मात्र सान्दर्भिक रहेका छन्। तसर्थ, नेपाल सरकार तथा बागमती प्रदेशले निर्धारण गरेका आन्तरिक लक्ष्य र सूचकहरू पनि तिनै १६ लक्ष्यहरूसँग मात्र सम्बन्धित छन्। आम नागरिकको जीवनमा दिगो रूपमा संरचनागत परिवर्तन ल्याएर गरिबी, भोकमरी, शिक्षा स्वास्थ्य र लैंगिक समता तथा सामाजिक समावेशीकरण जस्ता आधारभुत विकास एजेण्डाहरू ती लक्ष्यमा समावेश छन्। यी लक्ष्यहरूको स्थानीयकरण नगरी संघ तथा प्रदेश सरकारको प्रयासबाट मात्र अपेक्षित नतिजा हांसिल गर्न सकिदैन। दिगो लक्ष्य प्राप्त गर्न स्थानीय तह र प्रदेश र संघीय सरकारहरूले आपसमा परिपुरकका रूपमा अर्थपूर्ण सहकार्यका जोड दिनुपर्ने देखिन्छ।

दिगो विकासको लक्ष्य हांसिल गर्न नेपालको अन्तराष्ट्रिय पतिद्धता तथा आफ्नै राष्ट्रिय आश्यकता समेत हो। नेपाल संघीय शासन प्रणालीमा गएपछि यसको महत्व झन बढेर गएको छ। सङ्घीय शासन प्रणालीमा संघ, प्रदेश र स्थानीय तह सबै सरकारहरूलाई दिगो विकासका लक्ष्य हांसिल गर्न सहयोग पुग्ने खाले आयोजना तथा कार्यक्रम तर्जुमा गरि सोही अनुरूप आवश्यक बजेट विनियोजन गर्नु आवश्यक छ। यही उद्देश्य गरिपूर्ती गर्न र आगामी वर्षहरूमा दिगो विकासका लक्ष्यहरूलाई स्थानीय नीति निर्माण देखि योजना तर्जुमा र कार्यान्वयन सम्ममा यसलाई स्थानीयकरण गर्न सहयोग होस भने महाभारत गाउँपालिकाले पनि यस वर्षदेखि दिगो विकास लक्ष्यमैत्री मध्यमकालिन खर्च संरचना तयार पारेर कार्यान्वयनमा ल्याएको छ।

सार्वजनिक वित्तलाई दिगो विकास लक्ष्य प्राप्तिर्तर्फ उन्मुख हुने गरी लगानी नगरेसम्म दिगो विकासको अपेक्षित उपलब्धी हांसिल नहुने भएकाले दिगो विकास लक्ष्य प्राप्तिमा सार्वजनिक वित्तको अहम भूमिका रहेको छ। तसर्थ, स्थानीय तहहरूले दिगो विकास लक्ष्य प्राप्तिमा योगदान गर्न सार्वजनिक वित्तलाई दिगो विकास लक्ष्यका प्राथमिकताप्राप्त क्षेत्रमा लगानी गर्नु आवश्यक हुन गएको छ। लगानिबिना दिगो विकास लक्ष्य प्राप्त हुन नसक्ने र सामाजिक, आर्थिक, भौतिक विकास र वातावरण संरक्षणमा लगानीको मुख्य स्रोत सार्वजनिक वित्त भएकाले स्थानीय तह लगायत प्रदेश र संघस्तरमा समेत दिगो विकास लक्ष्य प्राप्तिमा सार्वजनिक वित्तको मुख्य भूमिका रहेको छ।

दिगो विकासका लक्ष्य स्थानीयकरण गर्नेक्रममा स्थानीय तहमा तर्जुमा गरिएका आवधिक योजनाले सन् २०३० सम्ममा दिगो विकासका लक्ष्य हांसिल गर्न नेपाल सरकारले गरेको प्रतिवद्धता अनुरूप समष्टिगत तथा विषय क्षेत्रगत लक्ष्य र उद्देश्यहरू अवलम्बन गर्नु पर्दछ। त्यसरी निर्धारित लक्ष्य र उद्देश्यहरू हांसिल गर्न सार्वजनिक वित्त व्यवस्थापनको औजार मध्यमकालिन खर्च संरचना हो। तसर्थ, मध्यमकालीन

खर्च संरचनालाई पनि दिगो विकासका लक्ष्यमैत्री बनाएर दिगो विकास लक्ष्य हासिल गर्ने सिलसिलामा आवधिक योजना र वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रमबीच सारभुत अन्तरसम्बन्ध कायम गर्न सकिन्छ।

मध्यमकालीन खर्च संरचनाको प्रमुख उद्देश्य प्राथमिकताका आधारमा सार्वजनिक स्रोतको बाँडफाट गरी अपेक्षित लक्ष्य हासिल गर्नका लागि खर्चको प्रभावकारिता बढाउन हो। यस अर्थमा पनि पालिकाको तत्कालिन विकासका आवश्यकताका साथै दीर्घकालमा दिगो विकास लक्ष्यमा आधारित नतिजा समेत हासिल गर्न स्रोत साधनको प्रभावकारी विनियोजन र परिचालन, पारदर्शी र मितव्ययी खर्च प्रणाली, वित्तीय सुशासन जस्ता पक्षमा सुधार ल्याउन दिगो विकास लक्ष्यमैत्री मध्यमकालीन खर्च संरचनाले महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्दछ। यसै शन्दर्भमा महाभारत गाउँपालिकाले पनि आफ्नो प्रथम मध्यमकालीन खर्च संरचनालाई नै दिगो विकास लक्ष्यमैत्री बनाउने प्रयास गरेको छ। यस खर्च संरचना तर्जुमाको चरणमा राष्ट्रिय योजना आयोगले मार्गदर्शन गरे बमोजिमको ढाँचा तथा प्रक्रियालाई दिगो विकास लक्ष्यको अवधारणासँग एकीकृत गरी प्रस्तुत गरिएको छ।

१.६ मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमा विधि तथा प्रक्रिया

राष्ट्रिय योजना आयोगबाट जारी स्थानीय तहको मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७८ मा समाविष्ट मध्यमकालीन खर्च संरचना तयारी सम्बन्धी अवधारणा, मार्गदर्शन तथा औजारहरु प्रयोग गरी यो मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमा गरिएको छ। त्यस क्रममा देहाय बमोजिमको चरण तथा प्रक्रिया अबलम्बन गरिएको छ:

चरण — १: तयारी चरण

प्रक्रिया १: प्राविधिक सहयोगका लागि टोली परिचालन परिचालन

यस गाउँपालिकाको आगामी तीन आर्थिक वर्षको लागि मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमा गर्न परामर्शदाता नियुक्त गरी परिचालन गरियो। यसका लागि मध्यमकालीन खर्च संरचना तयारीको समय सीमा, सम्पन्न गर्नुपर्ने कार्य, गाउँपालिका र परामर्शदाताको जिम्मेवारी स्पष्ट गरियो।

प्रक्रिया २: नीतिगत, कानूनी दस्तावेज, दिग्दर्शन एवं अन्य उपयोगी सन्दर्भ सामग्री संकलन तथा समीक्षा
परामर्शदाताको तर्फबाट आएका परामर्शदाताद्वारा गाउँपालिकाको मार्गनिर्देशनमा स्थानीय आवधिक योजना, श्रोत प्रक्षेपण र सम्बन्धित नीति, कानून, दिग्दर्शन र कार्यविधि लगायतका सान्दर्भिक दस्तावेज संकलन एवं अध्ययन गरियो। त्यसैगरी, संघ सरकार, राष्ट्रिय योजना आयोग, प्रदेश सरकारका सम्बन्धित दस्तावेजहरुको अध्ययनबाट मध्यमकालीन खर्च संरचना तयारीका सन्दर्भमा व्यवस्था गरिएका महत्वपूर्ण विषयहरु पहिचान गरियो। यस मध्यमकालीन खर्च संरचना तयारीका सन्दर्भमा अध्ययन एवं समीक्षा गरिएका प्रमुख सन्दर्भ सामग्री देहायबमोजिम रहेका छन्:

- आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायीत्व ऐन, २०७६ तथा नियमावली, २०७७

- अन्तर-सरकारी वित्तीय हस्तान्तरण कार्यविधि
- नेपाल सरकार तथा प्रदेश सरकारको वित्तीय हस्तान्तरणको अभ्यास
- नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार एवं महाभारत गाउँपालिकाका वित्तीय ऐनहरू
- नेपाल सरकारको क्षेत्रगत नीति, कानून, मार्गदर्शन र मापदण्ड
- नेपालको राष्ट्रिय दीर्घकालिन सोच, २१०० तथा सोह्रौँ राष्ट्रिय योजना (२०८१/८२—२०८५/८६)
- नेपाल सरकार तथा प्रदेश सरकारको नीति तथा कार्यक्रम (आ.व.२०८१/८२)
- नेपाल सरकारद्वारा जारी कोभिड १९ प्रतिकार्य एवं पुनर्लाभ सम्बन्धी निर्देशिका
- संघ तथा प्रदेशको सान्दर्भिक नीति, कानून तथा प्रतिवेदन
- महाभारत गाउँपालिकाका सान्दर्भिक नीति, कानून तथा प्रतिवेदन आदि।

प्रक्रिया ३: मध्यमकालीन खर्च संरचनाको ढाँचा, औजार र कार्ययोजना तर्जुमा

स्थानीय तहको मध्यमकालीन खर्च संरचना तयारी सम्बन्धी दिग्दर्शनमा उल्लेखित विधि, औजार एवं कार्ययोजना सम्बन्धमा गाउँपालिकामा तयारी बैठकको आयोजना गरी निर्वाचित जनप्रतिनिधि, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत र विषय क्षेत्रगत शाखाका कर्मचारीहरूसँग छलफल गरियो । छलफलका आधारमा खर्च संरचना तयारी विधि तथा प्रक्रिया, औजार र दस्तावेजको प्रस्तावित ढाँचा तयार गरियो । छलफलका क्रममा विशिष्ट पहिचान र विशेषताका आधारमा प्राप्त भएका सुझाव तथा पृष्ठपोषणलाई विशेष महत्वका साथ समावेश गरि मध्यमकालीन खर्च संरचना तयारी कार्ययोजना तर्जुमा गरियो ।

चरण — २: लेखाजोखा चरण

प्रक्रिया ४: अभिमूखीकरण तथा प्रारम्भिक कार्यशालाको आयोजना

मध्यमकालीन खर्च संरचनाको अवधारणा, ढाँचा, प्रक्रिया, औजार र संस्थागत व्यवस्थाको सम्बन्धमा गाउँपालिकाका प्रमुख सरोकारवालासँग छलफल गरी साझा बुझाइ तयार गर्ने उद्देश्यले अभिमूखीकरण तथा प्रारम्भिक कार्यशालाको आयोजना गरियो । सो कार्यशालामा गाउँपालिकाका निर्वाचित जनप्रतिनिधि, कर्मचारी एवं विषय विज्ञको सहभागिता रहेको थियो । कार्यशालामा मध्यमकालीन खर्च संरचनाको अवधारणा, यसको तर्जुमा विधि तथा प्रक्रिया र औजार, संस्थागत व्यवस्था र कार्ययोजनाका विषयमा छलफल गरि बुझाइमा एकरूपता कायम गर्ने प्रयास गरियो । सोही कार्यशालाबाट मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमा कार्यदल गठन गरि यस सम्बन्धमा स्रोत अनुमान तथा बजेट सीमा निर्धारण समिति, बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा समिति, विषयगत समिति, कार्यदल र शाखाको जिम्मेवारी तथा भूमिका समेत स्पष्ट गरियो । साथै मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमा सम्बन्धी कार्यदल गठन गरि आवश्यक कार्यदिश प्रदान गरियो । कार्यदलको विवरण अनुसूची १ मा प्रस्तुत छ।

प्रक्रिया ५ : विषयगत समिति तथा शाखासँग परामर्श

कार्यदलबाट चालु आवधिक योजना, विषय क्षेत्रगत योजना र वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रमको उपलब्धि समीक्षाका लागि विषयगत समिति, शाखा र एकाइसँग परामर्श तथा छलफल गरि आवश्यक परिसूचकहरू परिभाषित गर्ने र सूचना एकितृत गर्ने काम भयो । उक्त परामर्शबाट गाउँपालिकाले हालसम्म हासिल गरेका प्रमुख उपलब्धि, चालु आयोजनाहरू, सालबसाली कार्यक्रमहरू, विस्तृत आयोजना प्रतिवेदन तयार भएका, सम्भाव्यता अध्ययन र लागत अनुमान भएका आयोजनाहरूको विवरण तयार गरियो । साथै सम्बन्धित विषय क्षेत्रगत आयोजनाहरूको सूची तयार गरि हरेक आयोजना र उप-क्षेत्रगत रूपमा श्रोत आवश्यकता पहिचान गरियो ।

प्रक्रिया ६: श्रोत तथा खर्चको अनुमान र त्रिवर्षिय प्रक्षेपण

गाउँपालिकाको आन्तरिक स्रोत, राजश्व बाँडफाँड, अन्तर-सरकारी वित्तीय हस्तान्तरण लगायतका श्रोतबाट प्राप्त हुने रकमको विगत आर्थिक वर्षहरूको अनुमान र यथार्थ प्राप्तीका आधारमा चालु आर्थिक वर्ष को अनुमान तथा आगामी दुई आर्थिक वर्षको प्रक्षेपण गरियो । आन्तरिक श्रोतलाई राजश्व सुधार कार्ययोजनाका आधारमा अनुमान तथा प्रक्षेपण तयार गरियो । विगत आर्थिक वर्षहरूको विनियोजन तथा यथार्थ खर्चको अनुपात गौरवका आयोजना, चालु तथा बहुवर्षीय आयोजना र आवधिक योजना अनुसारका प्राथमिकता प्राप्त आयोजना र कार्यक्रम कार्यान्वयनमा प्रतिकुल असर नपर्ने गरि खर्चको अनुमान तथा प्रक्षेपण गरियो । उक्त प्रक्षेपित श्रोत तथा खर्च रकमका आधारमा तीन आर्थिक वर्षका लागि निर्धारण गरिएको विषय क्षेत्रगत बजेटको सीमा सम्बन्धित शाखाहरूमा क्षेत्रगत मध्यमकालीन खर्च संरचना तयारीका लागि मार्गदर्शन सहित उपलब्ध गराइयो ।

चरण — ३: तयारी चरण

प्रक्रिया ७: विषय क्षेत्रगत आयोजनाको पहिचान र सांकेतिकरण

विषयगत शाखाका कर्मचारी तथा विषयगत समितिका पदाधिकारीहरूको अगसरतामा आवश्यक छलफल गरि प्रत्येक उप-क्षेत्रका आगामी तीन आर्थिक वर्षमा सञ्चालन गरिने आयोजना तथा कार्यक्रमहरू पहिचान गन काम सम्पन्न भयो । पहिचान भएका आयोजनाहरूको प्राथमिकता निर्धारण गर्ने, लागत अनुमान यकिन गर्ने र हरेक आर्थिक वर्षको लागि स्रोत आवश्यकता निर्धारण गर्ने कार्य सम्बन्धित शाखाबाट सम्पन्न भयो । त्यसपछि, महाभारत गाउँपालिकाले स्थानीय समृद्धीको संवाहकका रूपमा पहिचान गरेका क्षेत्र (रणनीतिक स्तम्भ), आयोजना तथा कार्यक्रमको प्राथमिकताक्रम, दीगो विकास लक्ष्य, लैंगिक तथा जलवायु संकेतका आधारमा उप-क्षेत्रगत कार्यक्रम तथा आयोजनाको सांकेतिकरण गरियो ।

प्रक्रिया ८: विषय क्षेत्रगत मध्यमकालीन खर्च संरचनाको दस्तावेज तयारी

उपलब्ध बजेट सीमा तथा मार्गदर्शनका आधारमा उप-क्षेत्रगत मध्यमकालीन खर्च संरचनाको मस्यौदा तयारीका लागि विषयगत शाखा तथा समितिलाई परामर्शदाताका विषयविज्ञबाट सहयोग तथा सहजीकरण प्रदान गरियो । विषय क्षेत्रगत योजना तर्जुमाको मार्गदर्शनको आधारमा उप-क्षेत्रगत मध्यमकालीन खर्च

संरचनाको मस्यौदा तयार गरियो । विषयगत शाखा/एकाइ वा उप-क्षेत्रगत मध्यमकालीन खर्च संरचनालाई एकीकृत गरी विषयगत क्षेत्र मध्यमकालीन संरचना तयार गरियो । हरेक विषयगत क्षेत्रका मध्यमकालीन खर्च संरचनाका लागि नतिजा खाका र सूचक तयार गर्दा गाउँपालिकाको आवधिक योजना र हालसम्म प्राप्त गरेको उपलब्धिको समीक्षाबाट प्राप्त विवरण तथा परिमाणात्मक लक्ष्यलाई आधार मानेर विषयगत क्षेत्रको स्थिति, नतिजा खाका, वित्तीय खाका र कार्यक्रम/आयोजनाहरूको सारांश तयार गरियो ।

प्रक्रिया ९: मध्यमकालीन खर्च संरचनाको मस्यौदा तयारी

निर्धारित ढाँचामा तयार भएका विषयगत क्षेत्रका मध्यमकालीन खर्च संरचनालाई समाविष्ट गरी महाभारत गाउँपालिकाको मध्यमकालीन खर्च संरचनाको एकीकृत मस्यौदा तयार गरियो । यस प्रक्रियामा मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमा कार्यदल र बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा समितिबाट अग्रणी भुमिका सहित मार्गदर्शन प्राप्त भयो । मध्यमकालीन खर्च संरचनाको दस्तावेजमा स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन २०७८ (परिमार्जित) को व्यवस्था बमोजिम समष्टिगत मध्यमकालीन नतिजा खाका, आर्थिक खाका र मध्यमकालीन बजेट खाका तयार गरिएको छ ।

प्रक्रिया १०: मध्यमकालीन खर्च संरचनाको स्वीकृति

बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा समितिबाट पेश भएको मध्यमकालीन खर्च संरचना उपर कार्यपालिकामा आवश्यक छलफल र स्वीकृति पश्चात गाउँ सभामा पेश गरी अनुमोदन गरियो ।

परिच्छेद २ मध्यमकालीन खर्च संरचना

२.१ पृष्ठभूमि

त्यस आवधिक योजनाले लिएका समष्टिगत तथा विषय क्षेत्रगत लक्ष्य र उद्देश्यहरू हासिल गर्न सार्वजनिक वित्त व्यवस्थापनको महत्वपूर्ण भूमिका हुन्छ। विनियोजन कुशलता, कार्यान्वयन दक्षता र वित्तीय सुशासन जस्ता विषयहरू सार्वजनिक खर्च व्यवस्थापनका मुख्य अवयवहरू हुन्। मध्यमकालीन खर्च संरचनाले आवधिक योजना र वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रमबीच अन्तरसम्बन्ध कायम गरी सार्वजनिक वित्त व्यवस्थापनलाई प्रभावकारी बनाउन सहयोग गर्दछ। यसले स्रोत व्यवस्थापन र अपेक्षित नतिजाको खाका समेत प्रस्तुत गर्दछ।

मध्यमकालीन खर्च संरचनाको प्रमुख उद्देश्य प्राथमिकताका आधारमा सार्वजनिक स्रोतको बाँडफाँट गरी खर्चको प्रभावकारिता बढाउनु हो। मध्यमकालीन खर्च संरचनाले विकास योजनाको लक्षित नतिजा हासिल गर्नको निमित्त उपलब्ध स्रोत साधनको प्रभावकारी विनियोजन र परिचालन, पारदर्शी र मितव्ययी खर्च प्रणाली, वित्तीय सुशासन जस्ता पक्षमा सुधार ल्याउन महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्दछ। अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ र आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन, २०७६ ले संघ, प्रदेश र स्थानीय तहले मध्यमकालीन खर्च संरचना तयार गरी कार्यान्वयन गर्न अनिवार्य गरेको छ। यसै सन्दर्भमा स्थानीय तहमा मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमाको आवश्यकता, ढाँचा तथा प्रक्रियालाई सरलीकृत एवम स्थानीय तहको सान्दर्भिकतालाई ध्यानमा राखी यो दिग्दर्शन तयार गरिएको छ। यस दिग्दर्शनको कार्यान्वयनबाट स्थानीय तहलाई मध्यमकालीन खर्च संरचना तयार गर्न ढाँचा र प्रक्रियागत एकरूपकता कायम गर्न सहयोग पुग्ने अपेक्षा गरिएको छ।

२.२ गाउँपालिकाको विकासको समीक्षा

राजधानी काठमाण्डौ उपत्यकासंग जोडिएको काभ्रेपलान्चोक जिल्लाको गाउँपालिका भएतापनि महाभारत गाउँपालिका विकासको दृष्टिकोणले निकै पछाडी परेको स्थानीय तह हो। जिल्लाको सदरमुकाम धुलिखेलसम्म पुग्ने भरपर्दो स्थाई सडक समेत नभएकोले स्थानीयवासीहरू वर्षातको समयमा २ दिनसम्म हिडेरै विपि राजमार्गमा अवस्थित भकुण्डेवंसी, मंगलटार, रोशी जस्ता बजारहरू पुगेर यातायात समात्नु पर्ने वाध्यता छ। गाउँपालिकाका सबै वडाहरूमा न्यूनतम पनि प्राथमिक स्तरको विद्यालयहरू रहेकोले प्राथमिक शिक्षामा पहुँच पुगेको देखिन्छ तर भौगोलिक विकटता र सडकको अभावले गर्दा स्थानीय वालाबालिकाहरू विद्यापुगल्न यअहिसले मपन्ि म घण्टौ हिडनुपरेको छ। राष्ट्रिय जनगणना २०७८ का अनुसार गाउँपालिकाको साक्षरता ५७.४४% छ जुन राष्ट्रिय सारक्षरता भन्दा करिब १०% कम हो। आधारभूत तहको खुद विद्यार्थी भर्ना दर ९७.३१ छ जसमा छात्राको खुद भर्ना दर ९८.८६ र छात्रको खुद भर्ना दर ९५.९७ छ जुन माध्यमिक तहमा आईपुग्दा घटेर खुद भर्ना दर ५०.३३% छ। जसले गाउँपालिकाको

समग्र शिक्षाको स्तर र तहलाई दर्शाउँदछ । स्वास्थ्य सेवाको कुरा गर्दा गाउँपालिकाका प्राथमिक स्तरका स्वास्थ्य चौकीहरू मात्र छन् । उक्त चौकीहरूमा डाक्टर अभार बल्य ल्याब सेवा नभएकोले अलिक गम्भिर प्रकारको रोगको लागि सबैभन्दा नजिकैको धुलिखेल अस्पताल जानु पर्ने बाध्यता छ जुन वर्षातको समयमा निकै कठिन र कष्टकर हुने गर्दछ । यस स्थानीय तहमा पूर्ण खोप प्राप्त १ वर्ष मुनिको बालबालिका ८७.९% मात्र रहेको छ । झाडापखाला, निमोनिया, क्षयरोग यस गाउँपालिकाका प्रमुख रोगहरू हुन ।

राष्ट्रिय जनगणना २०७८ को तथ्याङ्क अनुसार गाउँपालिकामा धाराको पानीको पहुँच ८४.५% घरधुरीमा मात्र पुगेको छ भने केवल ६६% घरधुरीमा मात्र शौचालय रहेको छ । तर गाउँपालिका हाल खल्ला दिशामुक्त घोषणा भैसकेको छ र शौचालयको पहुँचमा व्यापक सुधार भएको अवस्था छ । गाउँपालिकामा जमीन र घरमा महिलाको स्वामित्वलाई हेर्दा जमीनमा ६.८७% र घरमा ३.२% मात्र महिलाको स्वामित्व देखिन्छ । त्यसैगरी महिला घरमुली भएको परिवार १२.६% पुरुष घरमुली भएको परिवार ८७. ३९% रहेको छ । खाना पकाउनको लागि काठ/दाउरा ईन्धनको मुख्य BT (९८.५%) हो भने करिब ६५% घरधुरीहरू बत्ती बिजुलीको गाउँपालिकामा रेडियो, टेलिभिजन टेलिफोन बाल्नको लागि बिजुलीको प्रयोग गर्दछन् । यस गाउँपालिकामा रेडियो, , कम्प्युटर, गोण, मोटरसाईकल आदि जस्ता आधुनिक घरयासी सामानहरू नभएका घरधुरीहरू अहिले पनि ३५% छ ।

भौगोलिक विकटता, सडक तथा यातायातको अभार चेतना को कमी जस्ता कारणहरूले गर्दा २१.२२% स्थानीय समुदाय गाउँपालिकामा रहेका सुविधाहरू बाट समेत बन्चित रहेकाछन् । निकै विकट गाउँपालिका भएकोले पालिकाभित्र हालसम्मपनि रोजगारमुलक कुनैपनि प्रकारका ठूला उद्योगहरूको विकास हुन सकेको छैन । कृषि तथा पशुपालन नै यस गाउँपालिकाको मुख्य आर्थिक क्षेत्र हो । तर कफि बाहेक अन्य कृषि वालिको लागि यहाँ पकेट क्षेत्रहरूको विकास हुन सकेको छैन । कृषकहरूले सहूलियत, तालिम, कृषि उपकरण, बिउ र मल समेत सहज रूपमा प्राप्त गर्न सकेका छैनन् । गाउँपालिका घरेलु स्तरका स-साना २६८ वटा आर्थिक एकाईहरू रहेका छन् जसले कुल ६७३ वटा रोजगार प्रदान गरेको छ ।

मानव विकासका सूचाङ्कहरू मा हेर्दा समेत महाभारत गाउँपालिका कमजोर दांखिन्छ । महाभारत गाउँपालिकाको समग्र मानव सूचाङ्क ०.४३६ छ भने काभ्रेपलान्चोक जिल्लाको सदरमुकाम धुलिखेल नगरपालिकाको समग्र मानव सूचाङ्क ०.५७२ रहेको छ । महाभारत गाउँपालिकाको विकासका अन्य सूचकहरूलाई जिल्ला सदरमुका धुलिखेलसंग तुलना गरेर हेर्दा समेत विकासको सूचकहरूमा यो गाउँपालिका अत्यन्त पछाडी रहेको छ । महाभारत गाउँपालिकामा मानिसहरूको सरदर आयु ६८. ३६ वर्ष (धुलिखेल ६९.८८ वर्ष), विद्यालय रहने औसत अवधि २.७४ वर्ष (धुलिखेल ५.५८ वर्ष) र शैक्षिक सूचाङ्क ०.२९३ (धुलिखेल ०.५१६)छ ।

२.३ चुनौती तथा अवसर

महाभारत गाउँपालिकाको वस्तुगत विवरण तयार पश्चात सोही विवरणहरूको आधारमा योजना तर्जुमा टोलीले विकासका चुनौती तथा अवसरहरूको पहिचान गरेको छ । संघीय राजधानी काठमाण्डौसँग नजिकै रहेको जिल्लामा अवस्थित भएतापनि भौगोलिक विकटता लगायत भौतिक र सामाजिक आर्थिक पूर्वाधारहरूको कमीले गर्दा यो गाउँपालिका विकासमा निकै पछि परेको छ । यस गाउँपालिकामा रहेका प्राकृतिक सम्पदा र कृषि उपजहरू राजधानी काठमाण्डौमा बिक्री गरेर राम्रो आमदानी गर्न सकिने सम्भावना रहेको छ । कृषि, पशुपालन, तरकारी तथा फलफुल खेती आदिमा स्थानीयवासीहरूलाई सहभागी गराई व्यवसायीकरण गर्ने सकिने देखिन्छ । भौतिक पूर्वाधारहरूको निकै अभाव रहेकोछ । गाउँपालिका पूर्ण रूपमा ग्रामिण परिवेशको भएकोले आयमूलक रोजगारीको विस्तार अपेक्षित रूपमा हुन सकिरहेको छैन । महाभारत गाउँपालिकाको यस आवधिक विकास योजनाले यी सबै चुनौतीहरूको सम्बोधन गर्ने प्रयास गरेको छ । महाभारत गाउँपालिका वा यस क्षेत्रको आर्थिक, सामाजिक, साँस्कृतिक, राजनीतिक विकासबाट काभ्रेपलान्चोक जिल्लाको दक्षिणी क्षेत्रमा बसोवास गर्ने झण्डै ५० हजार जनसमुदायले फाइदा लिन सक्ने देखिन्छ । आवधिक विकास योजना तर्जुमा गर्ने विभिन्न चरणहरूमा गाउँपालिकाको यीनै विकासका प्रमुख सम्भावना, अवसर, समस्या तथा चुनौतिहरूको घनिभुत रूपमा छलफल तथा विश्लेषण गरी आवधिक विकास योजनालाई मुर्त रूप दिईएको छ । यसप्रकार गाउँपालिका क्षेत्रको समष्टिगत विकासमा देखिएका सम्भावनाहरू, चुनौतिहरू, अवसर र समस्याहरूको छलफल गरी आएका निचोडहरूको छोटकरीमा देहाय वमोजिम प्रस्तुत गरिएको छ ।

२.३.१ विकासका अवसरहरू

सहभागितात्मक रूपमा गाउँका सम्पूर्ण सरोकार वर्ग, निकाय तथा संघ सस्थाको सहभागितामा भएको छलफल, विगतका प्रयास र उपलब्धिहरूको समीक्षा तथा वस्तुस्थिति विवरणबाट पहिचान भएका गाउँ विकासका अवसरहरूलाई वमोजिम गरिएको अवसरहरू गाउँको विकासका अवसरहरू देहाय वमा जम प्रस्तुत का । यी अवसरहरू गाउँका सामान्यरूपमा प्रस्तुत गरिएको अवधारणा मात्र हुन यसको अलावा थप नयाँ अवसर पनि हुन सक्दछन त्यसलाई पनि यस आवधिक विकास योजनाले अवसरको रूपमा लिन कुनै बाधा पार्न छैन ।

क) कृषिमा उन्नत प्रविधिको प्रयोग

यस गाउँपालिका खाद्य उत्पादनको लागि त्यति धेरै सम्भावना नभएतापनि कृषिका अन्य उत्पादनको व्यवसायीकरण तथा बजारीकरणबाट गाउँको विकासमा फड्को मार्न संभवछ । सूचना तथा संचार प्रविधिमा आएको आमूल परिवर्तनसँग कृषि प्रविधि उपयोग गरी गाउँको आर्थिक विकासको गतिलाई तिब्रता दिन सकिन्छ । खास गरी गाउँमा बढी सम्भावनाको रूपमा देखिएको कफि, जडिबुटी, तरकारी, आलु लगायतको उत्पादनलाई यससँग जोड्न सकिन्छ ।

ख) दक्ष जनशक्ति उत्पादन र परिचालन

यस गाउँपालिकामा प्राविधिक र व्यवहारिक शिक्षा, परामर्श र अवसरको अभावका कारण गाउँका उत्पादनशिल जनशक्ती विशेष गरी ठूलो संख्यामा युवाहरू विदेश तथा शहर पलायन हुने गरेका छन् । यसका साथै देश तथा बाह्य बजारमा प्राविधिक सीपयुक्त मानव संसाधनको अत्यधिक माग रहेको छ । फलस्वरूप यस गाउँपालिकामा कार्यरत सरकारी, गैर सरकारी र निजी क्षेत्रको लगानी तथा साझेदारीमा गाउँका मानविय शक्तिलाई दक्ष्य र शिपयुक्त बनाउन सकिने अवसर गाउँपालिकाको लागि रहेको छ ।

ग) धार्मिक तथा ऐतिहासिक स्थलहरू हुनु

महाभारत गाउँपालिका जिल्लाको दक्षिणको ढोकाको रूपमा अवस्थित रहेकोले यसलाई थप नयाँ अवसरको रूपमा लिन सकिन्छ जहाँ पर्यटन व्यवसाय लगायत थुप्रै नयाँ आर्थिक गतिविधिहरू संचालन गर्न सकिन्छ । यस गाउँपालिकामा उत्पादीत जडिबुटी, फलफुल लगायत अन्य नगदे वालीको बजारीकरण गर्न हाल निर्माणाधिन पिङ्गथली-राजवास-चारकिल्ला-तिनखुटे-देवीटार मार्गलाई एक अवसरको रूपमा लिन सकिन्छ ।

घ) लघुजलविद्युतको प्रशस्त सम्भावना

गाउँपालिकामा प्रशस्त खोलानाल रहेकोले लघु-जलविद्युतको प्रशस्त सम्भावना छ । लघु-जलविद्युतको माध्यमबाट गाँउमा लघु, घरेलु तथा साना उद्योगहरूको विकास हुन सक्ने प्रचूर सम्भावना छ । जसबाट गाउँमा रोजगारी तथा आर्थिक विकासका नयाँ अवसरहरू खुल्ने छन् ।

ङ) संस्थागत क्षमता तथा सुशासन अभिवृद्धि

प्रभावकारी विकास प्रक्रियामा संस्थागत विकास, श्रोत परिचालन तथा सुशासन प्रमुख माध्यमको रूपमा रहेको हुन्छ । नेपालको समग्र विकास प्रक्रियामा जस्तै यस गाउँपालिकाको विकास प्रक्रियामा संस्थागत विकास श्रोत परिचालन र सुशासन सम्बन्धि समस्याहरू विद्यमान रहेका छन् । फलस्वरूप विकास कार्यहरू परिमाणमुखी र प्रभावकारी हुन सकेका छैनन् । यस सम्बन्धी उपलब्ध संवैधानिक तथा कानूनी व्यवस्था, औजार तथा रणनीतिहरूको राजनीतिक, प्रशासनिक र नागरिकस्तरबाट समेत परिपालना गर्न सके गाउँ विकासको अवधारणा अनुसार विकास कार्यलाई दिशानिर्देश गरी अपेक्षित परिणाम तथा प्रभावकारीता हासिल गर्न संभव हुनेछ ।

२.३.२ विकासका प्रमुख सम्भावनाहरू

पहाडी भूभाग, बाह्य वसाइसराइ तथा विकट भौगोलिक वनावटको कारणले महाभारत गाउँपालिका वा यस क्षेत्रमा खाद्यवालीको सम्भावना भने धेरै नै न्यून देखिन्छ । स्थान विशेषत केही क्षेत्रमा जिविकोपार्जनको लागि खाद्य वालीको उत्पादन हुने सम्भावना रहेतापनि समग्र गाउँपालिका क्षेत्रमा खाद्यान्त वाली उत्पादनलाई व्यवसायिकता दिन भने कठिन नै देखिन्छ । यसको अलावा गाउँमा कफि, फलफुल तथा जडिबुटी उत्पादन र पशुपालनको भने प्रयास सम्भावना छ । साथै यस गाउँपालिका भएर विभिन्न खोलानाहरू बहने हुँदा

लघुजलविद्युतबाट प्रशस्त फाइदा लिन सकिने देखिन्छ । गाउँमा विकासको सम्भावनालाई देहाय वमोजिम विशिष्टिकरण गर्न सकिन्छ ।

क) परम्परागत सिप र प्रविधिको विकास तथा विस्तार

तुलनात्मक रूपमा जिल्लाको विकट स्थानमा अवस्थित गाउँपालिका भएकोले स्थानीय सिप र प्रविधिको विकास तथा विस्तार गर्न सकेमा गाउँ विकासमा योगदान हुने देखिन्छ । गाउँपालिका क्षेत्रको जातजाती, भाषा, धर्म, संस्कृति र भौगोलिक क्षेत्र अनुसार स्थानीयबासीहरूमा स्थानीय तथा परम्परागत ज्ञान, सीप, र प्रविधिहरू प्रचलनमा रहेको पाइन्छ । उक्त ज्ञान, सीप र प्रविधिहरू समयानुसार परिमार्जन हुँदै समेत आएका छन् । त्यसैगरी कृषि, व्यवसाय, वन, शिकतथा सञ्वास्थ्य जस्ता क्षेत्रमा विभिन्न निकायहरूबाट नागरिकहरूमा ज्ञान तथा सीपको हस्तान्तरण हुँदै आएको छ । उक्त सीप तथा प्रविधि हस्तान्तरण कार्यक्रमबाट वस्तु तथा सेवा उत्पादन गर्ने वातावरण निर्माण भएको छ । हाल गाउँपालिका क्षेत्रमा सडक पूर्वाधार, यातायात, संचार सेवा र सुविधा तथा सूचना प्रविधि विकासको शुरुवात भएकोले स्थानीय तथा परम्परागत ज्ञान, सीप र प्रविधि परिचालन र बृद्धि समेतमा सहयोग पुग्ने देखिन्छ ।

ख) पशुपालन

गाई, भैसी र बाख्रापालनको लागि उपयुक्त हावापानी भएकोले यस्ता क्षेत्रमा विविध पशुपालनको सम्भावना रहेको देखिन्छ । पशु पालनको लागि सम्भाव्य देखिएता पनि गाउँका किसानहरू अझै त्यसतर्फ व्यवसायिक रूपमा भने परिचालित हुन सकेको अवस्था भने देखिदैन । महाभारत गाउँपालिकामा पशुपालनको विकासको लागि पकेट क्षेत्र बनाई सोही वमोजिम कार्यक्रम संचालन गर्न सकेमा थप आर्थिक अभिवृद्धि हुने देखिन्छ ।

ग) लघु जलविद्युतको विकास

यस गाउँपालिका रहेका खोलानालाहरूबाट प्रशस्त मात्रामा लघु जलविद्युत निकाल्न सकिने प्रबल सम्भावना रहेको हुँदा यसको उत्पादन पश्चात गाउँमा थप नया रोजगारी र आर्थिक विकासका नयाँ क्षेत्रहरूको ढोका खुल्न सक्ने देखिन्छ । यसको विकासबाट गाउँमा विद्युतको उत्पादन भै स्थानीय स्तरका लघु, घरेलु उद्योगहरू समेत विकास हुने भएकोले रोजगारीका नयाँ अवसरहरू समेत प्राप्त हुने र गाउँपालिकालाई राजस्वका नयाँ स्रोतहरू हुने सम्भावना छ ।

घ) जडिबुटिको बिकास

महाभारत गाउँपालिकामा जडिबुटीलाई व्यवसायीकरण गर्न सकिएमा गाउँवासीको आर्थिक विकासमा मनग्य फाइदा लिन सकिने अवस्था छ । जडिबुटी उत्पादनको लागि हावापानी अनुकूल भएकोले गाउँपालिकाका विभिन्न स्थानमा जडिबुटी उत्पादनलाई अभियानको रूपमा लैजान सकेमा यसले स्थानीयवासीको आयआर्जनमा उल्लेखनिय रूपमा टेवा दिन सक्ने देखिन्छ ।

ङ) प्राविधिक जनशक्तिको विकास तथा परिचालन

अल्पकालिन तथा मध्यकालिन तालिमका माध्यमबाट गाउँका युवा जनशक्तिलाई थप ज्ञान र सिप दिलाउन सकिएमा यस गाउँपालिकामा आवश्यक पर्ने दक्ष जनशक्तिको परिपूर्ति भई गाउँको आर्थिक विकासमा थप योगदान पुग्ने देखिन्छ । यसबाट गाउँमा हुने आर्थिक कारोवारमा बृद्धि भई विभिन्न क्षेत्रसँग सम्बन्धित आर्थिक गतिविधिहरू बढ्ने सम्भावना देखिन्छ ।

च) बैंक तथा सहकारी विकास

अनौपचारिक क्षेत्रबाट समुह, उपसमुह संचालन भएतापनि बैकिङ तथा अन्य वित्तिय संस्थाको विकास भने यस पालिकामा अझैसम्म हुन सकेको छैन । तसर्थ सहकारी तथा बैकिङ क्षेत्रको विकास र विस्तार गरी गाउँपालिकाबासीलाई स्थानीय स्तरमानै यस्ता सेवा दिनुपर्ने आवश्यकता रहेको छ । छरिएर रहेको पूँजिलाई सहकारी र बैकिङको माध्यमबाट एकीकृत गरी लघु तथा घरेलु उद्योगहरूमा परिचालन गर्न सकिने प्रशस्त सम्भावना छ । विभिन्न किसिमका आर्थिक तथा सामाजिक र पूर्वाधार विकास सम्बन्धी कार्यहरूको बृद्धि र विकासले बैकिङ तथा सहकारी विकासको सम्भावनामा बृद्धि गरेको छ । गाउँमा बढ्दै गएको यस्ता विकासको गतिविधिले बैकिङ तथा सहकारी विकासमा अभिवृद्धि हुने आशा लिन सकिन्छ ।

छ) वन व्यवस्थापन मार्फत वातावरण सेवा भुक्तानी

गाउँको अधिकांश भूभाग वन जंगलले ढाकेको गाउँपालिका मा वनको वैज्ञानिक तथा दिगो वन व्यवस्थापन गरी वनमा आशित उपभोक्ता तथा समुदायलाई यसको उपयोग गर्ने संस्था तथा कम्पनी र राज्यले कार्वन रिक्वेष्टेशन तथा संचिती गरी श्रोत तथा वातावरण संरक्षणमा योगदान गरे वापत वातावरणीय सेवा भुक्तानीको प्रशस्त सम्भावना देखिन्छ । यसको अलावा गाउँमा प्रशस्त मात्रामा जडिबुटीको सम्भावना रहेको हुँदा त्यसको विकास र विस्तार गरी गाउँबासीको आर्थिक उपार्जन गर्न सक्ने सम्भावना देखिन्छ ।

ज) पर्यटकिय क्षेत्रको विकास र विस्तार

गाउँपालिकाका विभिन्न स्थानमा रहेका धार्मिक तथा पर्यटकिय सम्भावना बोकेका स्थानहरूमा पर्यटन पूर्वाधार विकास गरी त्यसबाट गाउँबासीको स्थानीय स्तरमा नै रोजगारी बृद्धि हुने प्रबल सम्भावना रहेको पाइन्छ ।

२.३.३ विकासका प्रमुख समस्याहरू

यस गाउँपालिकाको सम्पूर्ण भूभाग पहाडी क्षेत्रमा पर्ने हुनाले देशका अन्य पहाडी क्षेत्रको विकासका धेरैजसो समस्या तथा सबालहरू मिल्दाजुल्दा रहेका छन् । यो गाउँपालिका आर्थिक तथा सामाजिक विकास लगायत लघु तथा घरेलु उद्योग, संस्थागत विकास, स्थानीय शासन र उत्तरदायित्व जस्ता विभिन्न क्षेत्रमा विविध समस्याहरूबाट गुष्टित छ । गाउँपालिकागतका ाप्करयास र उपलवध्वं वसध्त्तुसीथितहि वरिवरुण त था सहभागितात्मक छलफलबाट पहिचान गरिएका समस्याहरूलाई बुँदागत रुपमा संक्षिप्त रुपमा तल प्रस्तुत तथा विश्लेषण गरिएको छ ।

क) गरिबी, बरोजगारी र असमानता

अझै पनि गाउँपालिकाका उल्लेखनीय जनसंख्या गरिबको रेखामुनि रहेका छन् । साथै गाउँमा सामाजिक, आर्थिक र भौतिक पूर्वाधार विकास कार्यक्रमहरूको अपर्याप्तता, परिणाममुखी तथा प्रभावकारिताको कमीको कारण गाउँमा आर्थिक तथा सामाजिक विकास खासै हुन सकेको छैन । बेरोजगारीको समस्याले वैदेशिक रोजगारमा जाने तथा शहरतर्फ (काठमाण्डौ) पलायन हुनेको संख्या पनि उल्लेखनीय रूपमा रहेको छ । फलस्वरूप उत्पादनशील मानव संसाधन विशेष गरी युवाशक्ती विदेश र सहर पलायन हुने क्रम बढ्दो रूपमा रहेको छ । यसैगरी लैङ्गिक, वर्गीय, जातीय तथा क्षेत्रीय असमानता पनि विद्यमान छ । आम नागरिक विशेष गरी लक्षित वर्गको पहुँच र अवसरमा कमी र शक्तिकेन्द्र केन्द्रित शासनको परिणामस्वरूप असमानतामा कमी आउन सकेको छैन । गाउँको रणनीतिक योजना र कार्यक्रमको कमीका कारण रोजगारीको अवसरमा पनि गाउँवासीको पहुँचमा कम रहेको देखिन्छ । जसअनुसार गाउँको समग्र विकासमा समयसापेक्ष रूपमा खासै सुधार भएको पाइदैन ।

ख) सेवा सुविधामा न्यून पहुँच र उपलब्धता

गाउँपालिकाको भौगोलिक अवस्थिति, विकटता, सामाजिक, आर्थिक तथा भौतिक पूर्वाधारहरूको न्यून उपलब्धता, संस्थागत विकास, श्रोत परिचालन र सुशासन अभिवृद्धिमा कमीका कारण विकास कार्यहरू परिणाममुखी र प्रभावकारी हुन सकेका छैनन् । फलस्वरूप गाउँका बासिन्दाहरूमा आधारभूत सेवा तथा सुविधाहरू समेत उपलब्ध हुन सकेको छैन । उपलब्ध सेवा सुविधामा पनि लक्षित वर्ग, क्षेत्र र समुदायका मानिसहरूको पहुँच पुग्न सकेको छैन ।

ग) उपलब्ध प्राकृतिक श्रोत र साधनको न्यून उपयोग

यो गाउँपालिका क्षेत्रमा वन, जलश्रोत तथा जैविक विविधता जस्ता नविकरणीय प्राकृतिक श्रोतहरू पर्याप्त रहनुका साथै अन्य प्राकृतिक श्रोतहरू समेतको प्रशस्त सम्भावना भएर पनि श्रोत साधन, प्राविधिज्जिकान, सीप, क्षमता, उपयुक्त संस्थागत व्यवस्था, कार्यक्रम र लगानीको कमीका कारण उक्त श्रोतहरूमा उपलब्ध साधनहरूको परिचालन हुन सकेको छैन । यस सम्बन्धी उपलब्ध नीति नियम पनि व्यवहारिक रहेका छैनन् र उपलब्ध श्रोत, साधन लगानी प्रयाप्त रहेको छैन । कार्यक्रमहरू अपर्याप्त, कमजोर संस्थागत क्षमता र कार्य वातावरण समेत अनुकूल र भएका कार्यहरू समेत पारदर्शी, समावेशी र नतिजामूलक छैनन् ।

घ) भू-उपयोग तथा दीर्घकालिन र व्यवहारिक योजनाको अभाव

उपलब्ध नीति, ऐन, नियम तथा निर्देशिकाका बाबजुद हालसम्म गाउँपालिका स्तरमा कुनै पनि रणनीतिबिन्न सकेको छैन । स्थानीय तहको भर्खर मात्रै गठन र संचालन भएकोले गाउँको लागि अति आवश्यक भू-उपयोग लगायत कुनै पनि दीर्घकालिन तथा रणनीतिक योजनाहरू तर्जुमा भएका छैनन् । स्वास्थ्य, शिक्षा, वन, विपद व्यवस्थापन तथा वातावरणीय क्षेत्रको राष्ट्रिय स्तरको रणनीतिहरू बनेका छन् तर गाउँ विशेष भएर योजनाहरू बनाइ कार्यान्वयन भएको अवस्था देखिदैन ।

ङ) न्यून सामाजिक, आर्थिक तथा भौतिक पूर्वाधारको विकास

यस गाउँपालिकामा हालसालै छोएको मौसमी सडक यातायात वाहेक अन्य यातायातको व्यवस्था यहाँ छैन । हालैका दिनमा निर्माणाधिन रहेका सडकहरूको प्रगति पनि अपेक्षाकृत रूपमा अगाडि बढिरहेको अवस्था देखिदैन । भुकम्पबाट क्षति पुगेका सामुदायीक, सरकारी तथा निजी संरचनाहरूको निर्मातथणा पुर्ननिर्माणको काम अति सुस्त देखिन्छ । गाउँपालिकामा अत्यावश्यक स्वास्थ्य सेवाको अवस्था धेरै नै कमजोर छ । उपलब्ध सामान्य सेवा पनि नियमित, गुणस्तरीय र भरपर्दो छैन । शिक्षामा गुणस्तरीयता, व्यवहारिक तथा रोजगार उन्मुख बनाउने कुनै नीति तथा रणनीति देखिएको छैन । खानेपानी, सरसफाई, सिचाई तथा अन्य पूर्वाधारमा कमि र नियमित हुन सकेको छैन । उपलब्ध पूर्वाधारमा समेत सर्वसाधारणको पहुँच पुग्न सकेको छैन ।

च) गाउँपालिकाको न्यून स्रोत परिचालन क्षमता

दुर्गम पहाडी भूभाग त्यसमा पनि कमजोर संस्थागत क्षमता, आवश्यक ज्ञान तथा सीप, भौतिक सुविधा र कार्य प्रक्रियाको कमीको कारण आन्तरिक स्रोतको परिचालन हुन सकेको छैन भने उपलब्ध अनुदान, स्रोत तथा साधन समेत परिणाममुखी र प्रभावकारी उपयोग हुन सकेको छैन । स्थानीय शासन साझेदार विशेष गरी लक्षित वर्ग तथा समुदायहरूको क्षमताको न्यूनताका कारण आन्तरिक तथा बाह्य स्रोत साधनको प्रभावकारी परिचालन हुन सकिरहेको छैन । संभाव्य स्रोतहरूको अध्ययन तथा खोजि, अनुमान तथा प्रक्षेपण, सम्बन्धित निकाय तथा पक्षसँग समन्वय, संविधानले व्यवस्था गरेका अधिकारमा आधारीत विषयहरूमा नीतिगत अड्चन तथा प्रयास ऐन नियमहरू तयार गर्न सकिएको छैन तथा न्यून क्षमताका कारण प्रभावकारी रूपमा विकास आयोजनामा आन्तरिक, केन्द्र, बाह्य, निजी तथा सामुदायिक स्रोत तथा साधनको परिचालन हुन सकिरहेको छैन ।

छ) कमजोर संस्थागत क्षमता तथा कार्यदक्षता

गाउँपालिकामा क्रियाशिल संघ सस्था तथा निजी क्षेत्रका साझेदारहरूको कमजोर संस्थागत क्षमता विकासले देशका अन्य पालिकाहरूमा जस्तै यस गाउँपालिकामा पनि उही समस्या भोग्नु परिराखेको अवस्था छ । गाउँपालिकाको योजनाबद्ध विकास गर्न दक्ष कर्मचारीहरूको अभाव रहेको देखिन्छ । देशमा विगतका लम्बिदो राजनीतिक संक्रमणकाल, राजनीतिक अस्थिरता र शान्ति सुरक्षा एवं भौतिक पूर्वाधार विकासको मन्द गतिका कारण यस गाउँपालिकामा अन्य विकट गाउँपालिकामा जस्तै प्रयास सेवा तथा कार्य संचालन हुन सकेको छैन, फलस्वरूप यसबाट जनताले थुप्रै समस्या भोग्न परिराखेको अवस्था छ ।

ज) नयाँ पिढीको कृषि पेशाप्रति उदासिनता

यसै पनि विकट र भिरालो भूभाग त्यसमा पनि हालका दिनमा कृषि पेशा प्रति गाउँवासीको खास गरी युवा वर्गको झुकाव कम हुँदै जानुले गाउँपालिकाको आर्थिक विकासमा समस्याहरू देखा परिराखेको अवस्था सहजै अनुमान गर्न सकिन्छ । गाउँपालिका क्षेत्रमा खाद्यान्नको उल्लेखनीय रूपमा आयात हुने र अन्य थुप्रै कृषि वालीहरूको समेत आयात हुने हुँदा यसतर्फ गाउँपालिकाले विशेष ध्यान दिनुपर्ने देखिन्छ । खाद्यान्न वाली

उत्पादनमा समस्या देखिएता पनि अन्य व्यावसायीक खेती तर्फ किसानको ध्यान जान सकिरहेको अवस्था पाईदैन जसले गर्दा युवा जमात वैदेशिक रोजगार वा शहर पलायन हुने गरेका छन् ।

झ) भिरालो भूगोल तथा छरिएर रहेका वस्तिहरू

छरिएर गाउँको भौगोलिक अवस्थिति तथा वनावटका कारण गाउँपालिकाका धेरैजसो गाउँ तथा वस्तीहरू कठिन रहेका छन् तथा दुर्गम रहेका छन् । परिणामस्वरूप उक्त गाउँवस्तीहरूका सेवा तथा सुविधाको प्रवाह कठिन वस्तीहरूलाई रहेकोछ, सेवा विस्तारका कार्यहरूमा लागत मूल्य अत्याधिक रहेको छ । तसर्थ छरिएर रहेका वस्तीहरू एकत्रित गरी एकीकृत वस्ती विकासको योजना सहित विकास तथा सेवा प्रवाहका कार्यका लागि व्यवहारिक नीति, योजना, कार्यक्रमको अभाव रहेको छ ।

ञ) वसाइसराई र वैदेशिक रोजगारी

गाउँमा भएका आर्थिक तथा सामाजिक विकास एवं रोजगारी लगायतका कार्यक्रमको कमी र उचित वातावरणका कारण युवा वर्गहरूमा काठमाडौं र विदेशमा जाने प्रवृत्तिमा बृद्धि भइरहेको छ । गाउँबाट उर्जाशिल युवाशक्ति रोजगारीका लागि शहर तथा विदेशिने क्रम बढ्नु समग्र विकासको एक प्रमुख समस्याको रूपमा देखिएको छ ।

२.३.४ विकासका चुनौतीहरू

गाउँ विकासका विगतका प्रयास र उपलब्धीहरू एवं वस्तुस्थिति विवरण तथा सहभागितात्मक छलफलबाट पहिचान गरिएका चुनौतिहरूलाई बुँदागत रूपमा संक्षिप्तमा तल प्रस्तुत तथा विश्लेषण गरिएको छ ।

क) समग्र विकासलाई सम्बोधन गर्ने अनुकूल नीति नियम नहुनु

गाउँको भौतिक, भौगोलिक, सामाजिक, आर्थिक र सामाजिक विशेषता अनुकूल नीति, नियम र योजनाको अभाव रहेको छ । भएका नीति, नियम, व्यवस्था र योजनाहरू पनि व्यवहारिक र समय सापेक्ष देखिदैनन् । त्यसमा पनि जिल्लाको विकट महाभारत गाउँपालिका जस्ता क्षेत्रको लागि आवश्यक पर्ने उपयुक्त नीति नियमको खाँचो रहेको छ ।

ख) जलवायु परिवर्तनको प्रभाव बढ्नु

कार्वन लगायत ग्लिनहाउस ग्यासहरूको बढ्दो उत्सर्जनको कारण विश्व तापमानमा बृद्धि भएको छ र यसबाट विशेष गरी विकासोन्मुख तथा अल्पविकसिक देश त्यसमा पनि ग्रामीण जनताको जनजीविका, श्रोत र साधनमा नकारात्मक प्रभाव परिरहेको छ । समयमा वर्षा नहुनु, लामो समय खडेरी हुनु, अतिवृष्टि, खण्डबृष्टि तथा अनावृष्टि हुनु, गर्मी तथा जाडोमा बृद्धि हुनु, तापक्रम बढ्नु, वनस्पतिको जीवनचक्रमा बदलाव देखिनु, कृषि तथा वनवालीमा रोगकिराको प्रकोपमा बृद्धि हुनु जस्ता जलवायु परिवर्तनका लक्षणहरू देखिन थालेको छ । यस पालिका क्षेत्रका विभिन्न स्थानमा भू-क्षय तथा पहिरो जस्ता प्रकोपजन्य समस्या घटाउन अनुकूलन योजनाहरू तर्जुमा र लागू हुन सकिरहेका छैनन् । फलस्वरूप विपद र यसबाट हुने मानवीय तथा भौतिक क्षतिमा सालै पिच्छे बृद्धि देखिएकोछ ।

ग) भौगोलिक विकटता हुनु तथा राज्यबाट विशेष ध्यान नदिनु

जिल्लाको दक्षिणी क्षेत्र कर्णालीको विकट भौगोलिक क्षेत्रसँग तुलना गर्दा अति सयोक्ति नहोला जहाँ राज्यबाट जुन स्तरको सेवा परिचालन हुनु पर्दथ्यो सो स्तरको सेवा सुविधाहरूको उपलब्धता भएको पाइदैन । यसतर्फ राज्यले विशेष ध्यान दिनुपर्ने आवश्यक देखिन्छ । खास गरी संविधानमा व्यवस्था भए अनुसार विशेष क्षेत्र विकासको अवधारणा यस पालिका क्षेत्रको लागि लागु हुन्छ ।

घ) पुरातनवादी संस्कृति/संस्कार कायम रहनु

समय र विकासको सोचमा तुलानात्मक रूपमा परिवर्तित आएको भएता पनि गाउँ विकासका प्रमुख साझेदारहरू कर्मैमा यस प्रति सचेत रहेको नागरिकले महशुस गर्न पाएका छैनन् । अधिकांश सरोकारवाला संस्था र व्यक्तिमा पुरातनवादी सोच र संस्कार कायम रहेको देखिन्छ । यसबाट विकास कार्य नतिजामुखी र प्रभावकारी हुन सकेको छैन । विकासलाई अझैपनि भागवन्दामा सिमित राखिएको छ । प्राथमिकताको नीतिलाई अझैपनि अवलम्बन गर्न सकेको अवस्था छैन ।

ङ) आन्तरिक रोजगारी सृजना गर्न नसक्नु तथा युवा शक्ति पलायन हुनु

गाउँको सम्भावनालाई रोजगारी सृजना गर्ने कुनै पनि नीति नियम वन्त सकेको छैन । फलस्वरूप उत्पादनशिल श्रमशक्ति विशेष गरी युवाशक्ति विदेश तथा शहर पलायन भइरहेका छन् । यो क्रम बढ्दो क्रममा रहेको छ । साथै वैदेशिक रोजगारमा जाँदा भएका घाइते र मृतकको संख्या पनि दिनहु बढ्दो क्रममा रहेको छ ।

च) विकासको प्राथमिकता निर्धारण गर्न नसक्नु र श्रोत साधन उपलब्ध गराउन नसक्नु

खास गरी जनजाति (तामाङ) समुदायको बाहुल्यता रहेको यस क्षेत्रको विकासमा प्राथमिकता अनुसार श्रोत साधनहरूको व्यवस्था गर्न नसक्नु राज्य तथा स्थानीय सरकारको कमजोरीको रूपमा रहेको छ । साथै गाउँपालिकाको प्राथमिकता तथा समस्यालाई हेरी विकासका कार्यक्रमहरू लैजान नसक्नुले समग्र जिल्लाकै विकासमा समस्याहरू देखिएका छन र यहाको चुनौति पनि यही नै रहेको छ ।

छ) बाह्य स्रोतमा अत्यधिक निर्भरता

गाउँपालिकाको आन्तरिक आयमा स्रोतहरू न्यून रहेको र ा तथा प्रदेश सरकारबाट प्राप्त हुने निशर्त, शसर्त अनुदान र बजेटबाट स्थानीय विकास निर्माणमा कार्यहरू गर्नुपर्ने अवस्था रहेकोले गाउँपालिका बाह्य स्रोतमा अत्यधिक निर्भर रहेको छ । राजश्वको आन्तरिक श्रोतहरूको पहिचान गर्नको लागि गाउँपालिकाले राजश्व अभिवृद्धि कार्ययोजना तर्जुमा गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

२.१२ समस्या सम्भावना (SWOT) विश्लेषण

योजना तर्जुमाको क्रममा कुनै पनि स्थान र संघ/संगठनको सवल पक्ष (Strength), कमजोर पक्ष (Weakness), अवसर (Opportunity) र चुनौतीहरूको (Threat) विश्लेषण गर्नको लागि SWOT एक महत्वपूर्ण

विधि/प्रविधिही । सामान्यतया सबल र कमजोर पक्षहरू आन्तरिक कारणहरूसँग सम्बन्धित हुन्छन् भने अवसर र चुनौतीहरू बाह्य कारणहरूसँग सम्बन्धित हुने धर्तिन्छ । गाउँपालिकाको विद्यमान वस्तुस्थितिको विश्लेषण, स्थलगत सर्वेक्षण, विभिन्न सूचना सम्बाहकहरूसँगको अन्तरक्रिया र सरोकारवालहरूसँगको छलफलहरूबाट यस गाउँपालिकाको चुनौती र अवसरहरूलाई तलको SWOT तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

२.४ योजना खाका

दीर्घकालिन सोच

हामीले यस गाउँपालिकाले अपनाएको सोचलाई नै आधार मानेका छौं ।

“कृषि पर्यटन र पूर्वाधार

महाभारत गाउँपालिकाको विकासको मूल आधार”

निर्देशक सिद्धान्त

यस गाउँपालिकाले तल उल्लेखित चार वटा निर्देशक सिद्धान्तलाई विकास र समृद्धिका योजना कार्यान्वयन गर्ने र सरकार संचालन गर्ने मूलमन्त्रको रूपमा ग्रहण गर्नेछ ।

- **व्यवस्थित भू-उपयोग र योजनावद्ध विकास:** कृषिको दिगो विकासका लागि भविष्यमा समेत उपर्युक्त खेतीयोग्य जमिनको सुनिश्चितता गर्न र व्यवस्थित विकास प्रवर्धन गर्न आवश्यक भू-उपयोग नीति आत्मासाथ तथा स्थानीय तहको नीति पालना गर्न संयन्त्र, कानुन र नीतिगत व्यवस्था गरि कार्यान्वयन गरिन्छ ।
- **पारदर्शी र प्रभावकारी सेवा प्रवाह:** स्थानीय तहलाई सेवा प्रवाह र विकास व्यवस्थापनको आधार केन्द्रको विकास गरेर जनताको आधारभूत हक अधिकारको सुनिश्चितता गर्ने र क्रमबद्ध विकास प्रोत्साहन गरिनेछ ।
- **आधुनिक कृषि विकास:** कृषिलाई विकासको मूल स्तम्भका रूपमा लिइएकोले आवश्यक पूर्वाधार तयार गरि, उपकरणको व्यवस्था गरि, आवश्यक सिपको निम्ति प्रशिक्षण पनि दिइनेछ ।
- **सूचना र नतिजा केन्द्रित विकास व्यवस्थापन:** यस गाउँपालिकाको विकास मुल्यांकन गर्ने प्रणाली विकास गरि नियमित तुलना गर्दै निर्देशित विकास गर्न जोड दिइनेछ ।

रणनीतिक लक्ष्य

यस प्रथम आवधिक योजनालाई महाभारत गाउँपालिकाको दीर्घकालिन सोच प्राप्त गर्ने आधार योजनाको रूपमा रहनेछ । गाउँपालिकाको सोच तर्फ उन्मुख हुनका लागि देहाय अनुसारको लक्ष्य लिइएको छ:

“आर्थिक रूपले , सुखी र सम्पन्न महाभारत गाउँपालिकाको मूल आधार तयार गर्ने”

उद्देश्य

- स्थानीय उत्पादन, रोजगारी र आयमा गुणात्मक तथा दिगो वृद्धि गर्नु
- स्वस्थ, सिर्जनशील, शिक्षित र सीपयुक्त मानव संसाधनको विकास गर्नु
- पारदर्शिता र जवाफदेहिता सहितको सेवा प्रवाह, कार्यसम्पादन विकास गर्नु

रणनीतिक स्तम्भ

लिइएको रणनीतिक लक्ष्य र उद्देश्य प्राप्तिका लागि निम्न अनुसारको रणनीतिक स्तम्भ पहिचान गरिएको छ। तय गरिएको स्तम्भहरूको आधार मा निम्न रणनीतिहरू पनि तयार पारिएको छ।

स्तम्भ १: गाउँपालिकाको प्रति व्यक्ति आय वृद्धि

स्तम्भ २: चुस्त र पारदर्शी सेवा सुनिश्चितता

स्तम्भ ३: दिगो विकसित पूर्वाधार निर्माण

स्तम्भ ४: आधारभूत सेवामा पहुँच तथा गुणस्तर सुनिश्चितता

स्तम्भ ५: सुन्दर, स्वच्छ गाउँको विकासलगानी र स्रोत व्यवस्था

लगानीको आवश्यकता र स्रोत

नेपाल संघीय स्वरूपमा गए पश्चात सम्वृद्धिको दिशामा अगाडी बढ्नका लागि स्थानीय तह देखि नै विकास र सम्वृद्धि आवश्यक छ। तसर्थ गाउँपालिकाका सम्पूर्ण बस्ती, वडा तहसम्म यातायात, संचार, शिक्षा तथा स्वास्थ्य र सार्वजनिक सेवा सम्बन्धि पूर्वाधारको निर्माण तथा विस्तार गर्नका लागि लागानीको टड्कारो आवश्यकता रहेको छ। उच्च गुणस्तरको स्वास्थ्य, शिक्षा र पोषण सहितको मानव पुंजी निर्माण, कृषकमा नवीनतम ज्ञान तथा सीप विकास, यन्त्रीकरण, सिंचाई, भुमि विकास, चक्लाबन्दी र उच्च मूल्यका कृषि तथा वन पैदावारको विकास गरि कृषि क्षेत्रमा उत्पादकत्वमा वृद्धि गर्न आवश्यक छ। उर्जाको सहज र सुलभ उपलब्धता, आधुनिक प्रविधिको अवलम्बन र उच्च प्रविधि तथा ज्ञानमा आधारित सेवा प्राप्त गर्न लागानीको आवश्यकता पर्ने देखिन्छ।

उपरोक्त प्रकृतिका भौतिक पूर्वाधार तथा सार्वजनिक सेवा प्रवाहका लागि गाउँपालिका सम्भव भएसम्म अन्तरिक आयमा वृद्धि, राजस्व तथा गैरकर राजस्व संकलनमा तदारुकता देखाई श्रोत संकलनमा योगदान दिन सक्छ। यसका अलावा पर्यटन क्षेत्रलाई बढोत्तरी गर्दै आन्तरिक तथा बाह्य पर्यटकबाट लाभ लिन सकिन्छ।

स्रोत साधनको बाँडफाँड तथा परिचालनका आधारहरू

आवधिक योजना तथा मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमाको लक्ष्य तथा उद्देश्य हासिल गर्ने गरि श्रोत र साधनको बाँडफाँड तथा परिचालन गर्नु आवश्यक छ। सम्वृद्धि आधार निर्माण गर्न सार्वजनिक, निजी र

सहकारी क्षेत्र बीचको सहकार्यबाट उल्लेख्य उपलब्धि हासिल हुने गरि श्रोत साधनको बाँडफाड तथा परिचालन गर्नुपर्ने छ।

स्थानीय स्तरका कार्यक्रम र आयोजना स्थानीय तहबाटै सम्पन्न गर्ने गरि श्रोत र साधनको बाँडफाड गर्नुपर्दछ। योजनाले लिएको लक्ष्य हासिल गर्न सार्वजनिक लगानीलाई कृषि तथा वन, औद्योगिक पूर्वाधार निर्माण र अन्य पूर्वाधार निर्माण जस्ता क्षेत्रमा लागनी केन्द्रित गर्नु आवश्यक हुन्छ। मानवपुंजी निर्माण र सोको उच्चतम उपयोगले उत्पादकत्व अभिवृद्धि, उच्चआयको आधार निर्माण र सुखको अनुभूति हुन सक्छ साथै पर्यावरण संरक्षण, सभ्य र न्यायपूर्ण समाज निर्माण तथा सुशासनलाई थप सुदृढ बनाउनेगरि सार्वजनिक, निजी तथा सहकारी र सामुदायिक क्षेत्रको श्रोत परिचालन आवश्यक छ। यसको साथै श्रोत साधनको बाँडफाड गर्दा समग्र क्षेत्र, बर्ग, जातजाति बर्ण, लिंगको प्रतिनिधित्व हुने गरि सार्वजनिक निजी साझेदारीको अवधारणा अनुरूप चाँडो प्रतिफल प्राप्त हुने, गरिबी निवारणहुने र स्थानीय श्रोत साधनको उच्चतम उपयोग हुने क्षेत्रमा श्रोत साधनलाई परिचालन गर्न आवश्यक छ।

२.५ मध्यमकालीन आर्थिक खाका

राष्ट्रिय, प्रादेशिक तथा गाउँपालिकाको सोचलाई मध्यनजर गर्दै तथा त्यसै अनुरूप आर्थिक वर्ष २०८२/८३—२०८४/८५ को मध्यमकालीन खर्च संरचनाको प्रमुख लक्ष्य तथा नतिजा सूचक निर्धारण गरिएको छ । सो अनुसार आगामी ३ वर्षको समष्टिगत आर्थिक लक्ष्य तालिका नं. १ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका १ समष्टिगत मध्यमकालीन आर्थिक खाका

क्र.सं.	सूचक	एकाइ	गत आ.व. को उपलब्धि	चालु आ.व. को अनुमानित उपलब्धि	मध्यमकालीन लक्ष्य		
					२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५
१	वार्षिक उत्पादन	रु. लाखमा	१०१५	१२२५	१५५०	१८२०	२०००
१.१	कृषि	रु. लाखमा	१०००	१२००	१५००	१७५०	१९००
१.२	गैर कृषि (उद्योग र सेवा)	रु. लाखमा	१५	२५	५०	७०	१००
२	उद्योग, व्यापार र व्यवसाय	संख्या	३००	३५७	४००	४५०	५००
३	औपचारिक क्षेत्रमा रोजगारी सिर्जना	संख्या	११०	११०	१२५	१४५	१८०
४	आधारभूत खाद्य सुरक्षाको स्थितिमा रहेका परिवार	प्रतिशत	-	८५%	९०%	९५%	१००%

२.६ मध्यमकालीन नतिजा खाका

नेपाल सरकारको १६ औं योजना तथा यस गाउँपालिकाको प्रथम आवधिक योजनाले लिएको समष्टिगत तथा विषयगत लक्ष्य हासिल गर्न सहयोग पुग्ने गरी आगामी तीन आर्थिक वर्षको समष्टिगत नतिजा खाका तर्जुमा गरिएको छ। सो खाकामा विगत आर्थिक वर्षहरूको उपलब्धि र चालु आर्थिक वर्षको अनुमानित उपलब्धिको आधारमा आगामी आ.व. को लक्ष्य निर्धारण गरिएको छ। खर्च संरचनामा समावेस दोश्रो र तेश्रो वर्षको लक्ष्य वर्तमान आवधिक योजना र विगत वर्षहरूको उपलब्धिका साथै प्रस्तावित आयोजना तथा कार्यक्रमहरूको अपेक्षित नतिजाको आधारमा निर्धारण गरिएको छ। महाभारत गाउँपालिकाको मध्यमकालीन समष्टिगत नतिजा खाका तालिका २ मा प्रस्तुत छ।

क्र. सं.	सूचक/लक्ष्य	एकाई	२०८०/८१ सम्मको	२०८१/८२ सम्मको	मध्यमकालीन लक्ष्य		
					२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५
१	आफ्नो उत्पादन र आमदानी बाट वर्षभरि खान पुग्ने परिवार	प्रतिशत	८५.००	८८	९०	९५	१००
२	बेरोजगारी	प्रतिशत	८८.८७	८०	७१.१३	६२	५३.३९
३	रोजगारी सिर्जनामा बढोत्तरी	जना	११०	२२०	४४०	८८०	१७६०
४	उत्पादनशील उद्द्योग	सङ्ख्या	५७	१२५	१४०	१५५	१६०
५	जनशक्ति तालिम प्राप्त व्यक्ति	जना	७०८	१०६२	११६८	१२८५	१४१४
६	उद्द्योग तथा व्यवसायमा संलग्न व्यक्ति	जना	९४०	११२८	१३५४	१६२४	१९४९
७	सुचारु सिंचाई आयोजना	सङ्ख्या	२१	२२	२६	३१	३७
८	भ्रमण गर्ने वार्षिक पर्यटक (आन्तरिक)	सङ्ख्या	१८५०	३०००	३६००	४३२०	५१८४
९	स्नातक तह उत्तिर्ण जनसंख्या	संख्या	२२	४५	५४	६५	७८
१०	कृषि विज्ञान सम्बन्धि अध्ययनरत विद्यार्थी	संख्या	३३	५०	५५	६०	६५
११	परिवार नियोजनका साधनको प्रयोग दर	प्रतिशत	६२	६५	६५	७५	८५
१२	सामाजिक सुरक्षाबाट लाभान्वित लक्षित वर्ग	संख्या	१२११	१३३२	१४६५	१६१२	१७७३
१३	वैदेशिक रोजगारीमा गएका युवा	प्रतिशत	५.५	५	४	३	३
१४	कालोपत्रे सडक	किमी	१०	२५.०	३०.०	४५.०	६०.०
१५	ग्राभेल सडक	किमी	८.६१	२५.०	५०.०	७०	११०
१६	कच्ची सडक(Earthen road)	किमी	३१५	२६५.०	२३५.०	२००.०	१४५.०
१७	सुधारिएको उर्जा (Bio-Gas, LP) प्रयोग गर्ने परिवार	प्रतिशत	२.१	१५	२५	३५	४५
१८	मोबाइल प्रयोगकर्ता	प्रतिशत	९८	९९	१००	१००	१००
१९	सुरक्षित तथा संरक्षित चरण क्षेत्र	प्रतिशत	०.१६	०.१८	०.२१	०.२४	०.२८

२०	संरक्षित पानीमुहान	संख्या	३४	५०	६०	७०	८०
२१	कम्पोस्ट-बिन, गाबेज पिट प्रयोग गर्ने परिवार	प्रतिशत	०	१२	१३	१५	१५
२२	कुल बजेटमा आन्तरिक श्रोतको हिस्सा	प्रतिशत	८	१४	०.५	१५	१५
२३	स्थानीय तह संस्थागत क्षमता स्वमूल्यांकन (कुल औसत प्राप्तांक)	प्रतिशत	६०.५	६४	७५	८५	९५

२.७ विषय क्षेत्रगत बाडफाँट

विषय क्षेत्र/उपक्षेत्र	आर्थिक वर्ष	बजेट अनमान			बजेटको श्रोत		
		कल	चाल	पँजीगत	आन्तरिक	नेपाल	प्रदेश
आर्थिक क्षेत्र							
कृषि तथा पशुपन्छी	२०८२/८३	२७६.३३	२७५.३३	१	१३.८१७	२२१.०६	४१.४५
	२०८३/८४	४४४.५८	४२९.८३	१४.७५	१११.१५	२६६.७५	६६.६८७
	२०८४/८५	६८३.३३	६६६.०८	१७.२५	१७०.८३	४१०	१०२.५
सिंचाई	२०८२/८३	३१.२५	०	३१.२५	१.५६२५	२५	४.६८७५
	२०८३/८४	१८८.७५	३०	१५८.७५	४७.१८८	११३.२५	२८.३१३
	२०८४/८५	१५०	३५	११५	३७.५	९०	२२.५
पर्यटन, संस्कृति तथा सम्पदा	२०८२/८३	१०	१०	०	०.५	८	१.५
	२०८३/८४	९१.८७५	३०.६२५	६१.२५	२२.९६९	५५.१२५	१३.७८१
	२०८४/८५	२७७.८८	९२.६२५	१८५.२५	६९.४६९	१६६.७३	४१.६८१
उद्योग, व्यापार, व्यवसाय तथा आपूर्ति	२०८२/८३	१०	५	५	०.५	८	१.५
	२०८३/८४	८१	३१	५०	२०.२५	४८.६	१२.१५
	२०८४/८५	१९७.४९	७५.८३	१२१.६६	४९.३७३	११८.४९	२९.६२४
श्रम, रोजगारी र सामाजिक सुरक्षा	२०८२/८३	४	२.५	१.५	०.२	३.२	०.६
	२०८३/८४	११६	८०	३६	२९	६९.६	१७.४
	२०८४/८५	९५	५७.५	३७.५	२३.७५	५७	१४.२५
सामाजिक क्षेत्र							
स्वास्थ्य तथा पोषण	२०८२/८३	१५२	१३५	१७	०	१२९.२	२२.८
	२०८३/८४	२४९.५	१७७.५	७२	०	२१२.०८	३७.४२५
	२०८४/८५	२९७	२८०	१७	०	२५२.४५	४४.५५
शिक्षा, विज्ञान तथा नवप्रवर्तन	२०८२/८३	२६०.७३	१९५.३३	६५.४	०	२२१.६२	३९.११
	२०८३/८४	२८५.०२	१८७.६२	९७.४	०	२४२.२६	४२.७५२
	२०८४/८५	२४८.७३	१८७.८३	६०.९	०	२११.४२	३७.३१
खानेपानी तथा सरसफाई	२०८२/८३	१२४	७९	४५	०	१०५.४	१८.६
	२०८३/८४	१२९	७४	५५	०	१०९.६५	१९.३५
	२०८४/८५	१४६.५	७४	७२.५	०	१२४.५३	२१.९७५
	२०८२/८३	२७.५	२७	०.५	०	२७.५	०

महिला, बालबालिका	२०८३/८४	२०	१०	१०	०	२०	०
तथा लक्षित वर्ग	२०८४/८५	१६.२५	७.५	८.७५	०	१६.२५	०
युवा तथा खेलकुद	२०८२/८३	३५	२५	१०	०	३५	०
	२०८३/८४	५०	४०	१०	०	५०	०
	२०८४/८५	७५	५५	२०	०	७५	०
पर्वाधार क्षेत्र							
बस्ति, आवास, भवन	२०८२/८३	१.१२५	०.३७५	०.७५	०.२८१३	०.६७५	०.१६८८
तथा सार्वजनिक	२०८३/८४	३४४.२५	११४.७५	२२९.५	१३७.७	१७२.१३	३४.४२५
निर्माण	२०८४/८५	३७९.१३	१२६.३८	२५२.७५	१५१.६५	१८९.५६	३७.९१३
सडक, पुल तथा	२०८२/८३	१६९०	३०	१६६०	६७६	८४५	१६९
यातायात	२०८३/८४	१६४०	३०	१६१०	६५६	८२०	१६४
	२०८४/८५	२१७०	३०	२१४०	८६८	१०८५	२१७
जलश्रोत, विद्युत तथा	२०८२/८३	११.२५	३.७५	७.५	२.८१२५	६.७५	१.६८७५
वैकल्पिक उर्जा	२०८३/८४	१०६.२५	४३.७५	६२.५	४२.५	५३.१२५	१०.६२५
	२०८४/८५	१५०	६०	९०	६०	७५	१५
सूचना, सञ्चार तथा	२०८२/८३	१.५	०.५	१	०.३७५	०.९	०.२२५
प्रविधि	२०८३/८४	८४	२८	५६	४२	४२	०
	२०८४/८५	३४.५	११.५	२३	१७.२५	१७.२५	०
वन, वातावरण तथा							
वन तथा जैविक	२०८२/८३	०.३	०.१	०.२	०.०७५	०.१८	०.०४५
विविधता	२०८३/८४	३७.२	१२.४	२४.८	१८.६	१८.६	०
	२०८४/८५	२२.५	७.५	१५	११.२५	११.२५	०
वातावरण तथा	२०८२/८३	२.२५	१.२५	१	०.५६२५	१.३५	०.३३७५
फोहोरमैला	२०८३/८४	२०	११	९	१०	१०	०
व्यवस्थापन	२०८४/८५	२१.२५	११.२५	१०	१०.६२५	१०.६२५	०
विपद् जोखिम	२०८२/८३	२६.१२५	१०.८७५	१५.२५	६.५३१३	१५.६७५	३.९१८८
न्यूनीकरण र	२०८३/८४	४०९.८८	१८३.६३	२२६.२५	२०४.९४	२०४.९४	०
व्यवस्थापन तथा	२०८४/८५	३१०.३८	१५३.१३	१५७.२५	१५५.१९	१५५.१९	०
सशासन							
संस्थागत विकास	२०८२/८३	१२३५.४	१२१७.४	१८	१२३.५४	६१७.७	४९४.१६
तथा सुशासन	२०८३/८४	१२४१.७	१२३३.७	८	४३४.५८	६२०.८३	१८६.२५
	२०८४/८५	१२६६.७	१२३८.७	२८	४४३.३३	६३३.३३	१९०

परिच्छेद ३ आर्थिक क्षेत्र

३.१ कृषि विकास

हालको अवस्था

देशका धेरै भू-भागमा झैँ यस गाउँपालिकामा पनि कृषि मुख्य व्यवसाय रहेको पाइन्छ। कृषि भूमिले गाउँपालिकामा कृषिमा उपयोग भएको जमिनको अवस्था अंकित गर्दछ। यस गाउँपालिकामा ६० % घरधुरीको मुख्य पेशा कृषि रहेको पाइन्छ। अहिलेको अवस्थामा कृषिमा प्रयोग भएको धेरै जग्गामा एक बालि बढी लगाईएको पाइन्छ। यहाँ रहेको कृषि योग्य जमिनमा अधिकांश भाग कृषक द्वारा सिंचित भएको पाइन्छ। सिचाईको लागि १,३८० घरधुरीले मोटर, १०७६ घरधुरीले पम्प सेट र केहि घरधुरीले कुलोको प्रयोग गरेको पाइन्छ। यस गाउँपालिकामा धान र कफी अधिकांश कृषकद्वारा उब्जनी गरेको देखिन्छ भने तरकारी लगायत फलफुल खेति पनि हुने गरेको छ। पशुपालनको सन्धर्भमा दुग्ध र मासुजन्य पदार्थको उत्पादन हुने देखिन्छ।

प्रमुख समस्या र चुनौतीहरू

यस गाउँपालिकामा खेति किसानमा युवाहरू आकर्षित नभएको र अधिकांश कृषक पाको उमेरका भएको पाइन्छ। त्यसैगरी कृषि निर्वाहमुखी मात्र रहनु र भएको व्यावसायिक कृषि उपजले पनि बजार नपाउनु समस्या रहेको पाइन्छ। त्यसैगरी नश्व सुधार सम्बन्धि जनचेतनाको कमिले उत्पादनमा कमि आउनुको साथै पशु उत्पादनको सहज बजारीकरण नभएको समस्याहरू छन्। कृष क्षेत्रका चुनौती भनेको उपर्युक्त उपकरण र सिपबाट कृषिलाई आधुनिकरण गर्नु रहेको छ जसका लागि ठुलो लागतको साथ साथै दक्ष जनशक्तिको आवश्यक पर्दछ। रहेका स्रोतहरूको सदुपयोग गर्न जनचेतनाको कमि तथा पशु प्राविधिकहरूलाई उचित वातावरण प्रदान नगर्नु जस्ता चुनौती हरू देखिएको छ। त्यसैगरी पशुजन्य उत्पादनको स्वच्छता तथा गुणस्तर कायम गर्न पनि चुनौतिपूर्ण रहेको पाइन्छ।

प्रमुख अवसरहरू

यस गाउँपालिकाको भूमिको उर्वरता र उपयोग गर्न सकिने जनशक्ति अवसरका पक्ष हुन्। विद्युतको पहुँच र सहूलियतमा वृद्धि गर्न सके सिचाईको पनि समस्या हल गर्न। त्यसैगरी विदेशबाट फर्किएका युवा हरूलाई सिप, ज्ञान प्रदान गरि जनशक्ति बढाउन सकिने सम्भावना रहेको छ। नयाँ प्रविधि र नया कृषिका प्रणाली पनि प्रयोगमा ल्याई उत्पादनमा प्रशंसनीय वृद्धि गर्न सकिने देखिन्छ।

यस गाउँपालिकामा पशुपालनका लागि उपर्युक्त चरण क्षेत्र रहेको पाइन्छ भने उपर्युक्त हावापानी पनि रहेको छ। कृषि उत्पादन पनि पशुपालनका लागि चाहिने दाना उत्पादनका निम्ति पर्याप्त रहेको छ भने मासु तथा दुग्ध जन्य उत्पादनको बजार मूल्य रहेको पाइन्छ। त्यसैगरी घाँसखेती गर्ने उचित व्यवस्थाको कमि भएको देखिन्छ भने पशुपन्छीलाई लाग्ने रोगहरूलाई निर्मुल पार्न असहज रहेको पाइन्छ। त्यसैगरी नश्व सुधार

सम्बन्धि जनचेतनाको कमिले उत्पादनमा कमि आउनुको साथै पशु उत्पादनको उपर्युक्त बजारीकरण नभएको पाईन्छ। अहिलेको अवस्थामा बढ्दै गरेको पशु सेवा प्राविधिकहरु र गाउँपालिका स्तरमा पशुसेवा प्रसार संयन्त्रले नयाँ अवसर प्रदान गरेको देखिन्छ।

सोच

कृषिमा आधुनिकीकरण सहितको व्यवसायीकरण

लक्ष्य

कृषि र पशुजन्य उत्पादनको गुणस्तर तथा मात्रा वृद्धि गरी व्यवसायीकरण गर्ने

उद्देश्य

१. कृषि उत्पादन र उत्पादकत्वमा वृद्धि गरि जिवनोस्तर विकास गरिनेछ।
२. कृषि उत्पादनका लागि बजार व्यवस्था गरि व्यवसायीकरण गरिनेछ।
३. कफी खेतिको प्रचुर सम्भावना लाई आधुनिक तरिकाबाट गरिनेछ।

रणनीति र कार्यनीति

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति
१. कृषि उत्पादन र उत्पादकत्वमा वृद्धि गरि जिवनोस्तर विकास गरिनेछ।	• कृषि भूमिको पूर्णता सदुपयोग गर्ने	• कृषि योग्य जमिनलाई कृषि गर्न अगुवा कृषकलाई प्रोत्साहन गरिनेछ। • युवाहरुलाई लक्षित गरि आकर्षण बढाई जनशक्तिको वृद्धि गरिनेछ।
	• कृषि भूमिको उर्वरता निरन्तर कायम गरि वृद्धि गर्ने	• कृषि गर्ने आधुनिक तरिका कार्यन्वयन गरिनेछ। • प्राकृतिक उर्भरता वृद्धि गरिनेछ।
	• कृषि उत्पादन लाई प्रवर्द्धन, व्यवसायिकरण र विविधिकरण प्रोत्साहन गरि कृषकको उद्मिसलता विकास गर्ने	• बीउ तथा बेर्ना को उत्पादन स्थानीयस्तरमा गरिनेछ। • सिचाई कुलो, पोखरी र अन्य आयोजना को नियमित मर्मत गरिनेछ। • नयाँ प्रविधि भित्र्याउन आवश्यक उपकरण तथा सिपमुलक कार्यक्रम गरिनेछ।

२. कृषि तथा पशुपालन उत्पादन वृद्धि गरि बजार व्यवस्था गरिनेछ।	• कृषि उत्पादनलाई बजारीकरण गर्ने	• कृषि उत्पादनलाई भण्डारण गर्ने व्यवस्था गरिनेछ। • कृषिलाई व्यवसायिक बनाउन बजार सहजीकरण गरिनेछ।
	• पशुपन्छी उत्पादन प्रवर्धन, व्यवसायीकरण र विविधिकरण गरि कृषकको उद्यमसिल बनाउने	• पशुपन्छी क्षेत्रहरु पहिचान तथा निर्धारण गरि सो सम्बन्धि सेवा, सुविधा र प्रविधि एकीकृत रुपमा उपलब्ध गराउने व्यवस्था गरिनेछ। • पशुपालन पकेट क्षेत्रहरुमा पशुजन्य उत्पादन संकलन, प्रसोधन केन्द्रको विकास गरिनेछ। • स्थानीय उद्मी, व्यवसायी, सहकारीको साझेदारीमा पशुपन्छी पालन, उत्पादन, प्रसोधन उद्योग तथा केन्द्र स्थापनामा जोड दिइनेछ। • इच्छुक युवा, लक्षित वर्गलाई पशुपालन उद्म सिर्जना र विकास सम्बन्धि तालिम संचालन गर्ने। • जैविक मलको महत्त्व बारे सचेतना गरि पशुपालनमा वृद्धि गरिनेछ। • हावापानी उपर्युक्त नस्ल पशुपन्छी उपलब्धि सहज गरिनेछ। • स्थानीय माग र सम्भावना अनुसार अनुशन्धान गरि पशुपालन पकेट क्षेत्र स्थापना गर्ने।

विषय क्षेत्रगत खर्च तथा श्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान

आर्थिक वर्ष	बजेट अनुमान	बजेटको श्रोत
-------------	-------------	--------------

	कूल	चालु	पूँजीगत	आन्तरिक श्रोत	नेपाल सरकार	प्रदेश सरकार
२०८२/८३	२७६.३३	२७५.३३	१	१३.८१७	२२१.०६	४१.४५
२०८३/८४	४४४.५८	४२९.८३	१४.७५	१११.१५	२६६.७५	६६.६८७
२०८४/८५	६८३.३३	६६६.०८	१७.२५	१७०.८३	४१०	१०२.५

कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

क्र.सं.	कार्यक्रम/आयोजना	कुल लागत (रु. हजारमा)
	कृषि तथा पशुपन्छी	
१	बिउ तथा नक्ष सुधार कार्यक्रम	११,६७५.००
२	प्रांगारिक मल प्रवर्धन तथा व्यवस्थापन कार्यक्रम	२,०००.००
३	आत्मनिर्भर बालीलाई प्रवर्धन (धान, मकै, आलु, प्याज, गहु, कोदो आदि)	-
४	कफी खेतिको प्रवर्धन	२९,७५०.००
५	तरकारी तथा फलफुल खेति प्रवर्धन कार्यक्रम	-
६	जडिबुटी प्रवर्धन कार्यक्रम	१,२५०.००
७	दुग्ध प्रवर्धन कार्यक्रम	८,२५०.००
८	बृहत व्यवसायिक पशु पालन प्रवर्धन कार्यक्रम	५,२००.००
९	एक टोल एक उत्पादन कार्यक्रम	७००.००
१०	कृषि तथा पशु पकेट क्षेत्र विकास तथा थप विस्तार कार्यक्रम	-
११	कृषि भण्डार तथा बजार व्यवस्थापन कार्यक्रम	११,७५०.००

१२	कृषि आधुनिकीकरण कार्यक्रम	३,३००.००
१३	खाद सुरक्षा कार्यक्रम	६,०००.००
१४	कृषि तथा पशु बीमा कार्यक्रम	५५०.००

३.२ उद्योग, वाणिज्य र आपूर्ति

हालको अवस्था

उद्योग, वाणिज्य र आपूर्ति आर्थिक क्रियाकलाप रोजगारी तथा मूल्य अभिवृद्धि शृंखलाका प्रमुख आधार , हुन्। यस गाउँपालिकामा उद्योग तथा व्यापार फस्टाउन नसकेको अवस्था छ। आपूर्तिको लागि नजिकैका सहरहरुमा पनि भर पर्नु परेको देखिन्छ। यस गाउँपालिकाको प्रमुख व्यापारिक केन्द्र देवीटार रहेको छ। उत्पादन र विक्रीको हिसाबले गाउँपालिकाको बजार केन्द्रको रूपमा आन्तरिक क्षेत्रहरु तोकिए पने देखिन्छ।

प्रमुख समस्याहरु

औद्योगिक उत्पादनमा गुणस्तरीयता कायम गर्न नसक्नु औद्योगिक क्षेत्रमा पूर्वाधारको विकास बढ्न नसक्नु , महाभारत गाउँपालिकाको प्रमुख समस्याहरु हुन्। त्यसैगरी उद्यमशिलता विकासमा होमिएका युवाहरुको मनोबल सुदृढ बनाउन नसक्नु र वैदेशिक रोजगारीबाट फर्केका वर्गको उचित सिप परिचालन गर्न नसक्नु पनि समस्या रहेका छन्।

अवसरहरु

यस गाउँपालिकामा कफी, धान र गहुँ जस्ता कृषि उपजहरुलाई प्रसोधन गर्ने उद्योगको निर्माण गर्न सके आर्थिक लाभ गर्न सकिने देखिन्छ। त्यसैगरी पशुपालन बाट भएका उत्पादनलाई पनि प्रसोधन तथा प्रचार गर्न सके अवसर सिर्जना हुने देखिन्छ।

सोच

कृषिजन्य उद्योग वृद्धि गरी आर्थिक रुपान्तरण गर्नु

लक्ष्य

- औद्योगिक उत्पादन एवं उत्पादनशील सेवा सुविधाको उपलब्धता गुणस्तरमा वृद्धि गरी रोजगारीको सुनिश्चिता गर्ने

उद्देश्य

- उद्योग क्षेत्रको उत्पादन वृद्धि गरी रोजगारीका अवसर सिर्जना गर्ने

२. आन्तरिक निर्यात व्यापार प्रवर्द्धन गरी रोजगारी वृद्धि गर्ने

३. गाउँपालिकाको उत्पादन वृद्धि गरि आपूर्ति न्युनिकरण गर्ने

रणनीति र कार्यनीति

यस गाउँपालिकामा उद्योग क्षेत्रमा विद्यमान समस्या तथा चुनौती मध्यनजर गरि दिर्घकालिन लक्ष्य प्राप्त गर्न देहायअनुसारका रणनीति, कार्यनीति तथा कार्यक्रम राखिएको छ।

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति
१. उद्योग क्षेत्रको उत्पादन वृद्धि गरी रोजगारीका अवसर सिर्जना गर्ने	स्थानीय कच्चा पदार्थ, श्रोत र साधन, सिप तथा प्रविधिमा आधारित लघु तथा घरेलु तथा साना उद्योगको विकास र विस्तार गर्ने	- कृषि, पशु, माछा र वनमा आधारित उत्पादन, प्रसोधन र बजारीकरण सम्बन्धि उद्योगको स्थापना र संचालन गर्ने। - उत्पाहित स्थानीय व्यावासायी, सहकारी, उद्यमीको साझेधारिमा कृषि उद्योग निर्माण गर्ने। - युवा लक्षित सिपमुलक र उद्यमिसलता विकास गर्ने तालिम कार्यक्रम संचालन गर्ने।

२. आन्तरिक निर्यात व्यापार प्रवर्द्धन गरी रोजगारी वृद्धि गर्ने	• निर्यात हुने सेवा र सुविधाको गुणस्तर बढाउन उत्पादनशील आयात र व्यवस्थापनमा जोड दिँदै निर्यात प्रवर्धन गर्ने	• निर्यातयोग्य वस्तु तथा सेवाको उत्पादन र विकासमा स्थानीय श्रम, सिप र प्रविधिको उपयोग गर्दै पृष्ठ तथा अग्र सम्बन्धहरू सुदृढ गर्ने। • निजि क्षेत्रको प्रतिस्पर्धिप्रतस्पर्धि क्षमता अभिवृद्धिका लागि निजि क्षेत्रसँगको साझेदारीमा वस्तुको उत्पादन, गुणस्तर सुधार र निर्यात प्रवर्धन गर्ने। • उद्योगको विकास र विस्तारद्वारा निर्यात प्रवर्धन गर्दै वस्तु तथा सेवाको बजार विविधिकरण एवं विस्तार गर्न वाणिज्य नीति निर्माण गर्ने। • बाह्य लगानीलाई व्यापारिक वस्तु उत्पादन र रोजगारी वृद्धिमा प्रोत्साहन गर्ने। • लघुवित्त प्रदायक संस्थाहरूसँगको सम्पर्कको विकास र बजारसँगको सम्बन्ध विस्तार गरी गरिव तथा पिछ्छिएका वर्ग, द्वन्दपिडित समुहलाई समेत लक्षित गरि लघु उद्यमलाई विस्तार गर्ने। • लघुउद्यम तथा साना उद्योग मार्फत स्वरोजगार व्यवसाय सिर्जना र विकासका लागि लघु कर्जा कार्यक्रमलाई प्रभावकारी बनाउने।
		• निर्यातका लागि सम्भाव्य मुख्य-मुख्य वस्तु तथा सेवाको निर्यात रणनीति तयार गर्ने। • उच्च मूल्य र कम आयतन भएका वस्तु र सेवाहरूको निकासी बढाईनेछ।

३. गाउँपालिकाको उत्पादन वृद्धि गरि आपूर्ति न्युनिकरण गर्ने।	वाणिज्य सम्बन्धि विद्यमान संरचना, पूर्वाधार एवं आधारहरुको क्षमता अभिवृद्धि तथा सुदृढीकरणमा जोड दिँदै अधिकतम उपयोग गर्ने	- परम्परागत सीप र कौशल भएका बस्तु तथा सेवाको उत्पादनलाई संरक्षण, प्रवर्धन र व्यवसायीकरण गर्ने। - गाउँपालिकामा थप नयाँ बैंक स्थापना तथा लघु उद्यमी व्यवसायिक सहकारीको विकास गर्ने। - आन्तरिक बजार तथा बस्तु र सेवाको बजारीकरणको संरचना र क्षमता अभिवृद्धि गर्ने। - स्थानीय उत्पादनको विक्रीबाट लाभ लिन संस्थागत व्यवस्था तथा पूर्वाधार विकास गर्ने। - बजार केन्द्र तथा नाकाहरुलाई व्यापारिक केन्द्रको रूपमा विकास गर्न प्रयास गर्ने।
---	---	---

विषय क्षेत्रगत खर्च तथा श्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान

आर्थिक वर्ष	बजेट अनुमान			बजेटको श्रोत		
	कूल	चालु	पूँजीगत	आन्तरिक श्रोत	नेपाल सरकार	प्रदेश सरकार
२०८२/८३	१०	५	५	०.५	८	१.५
२०८३/८४	८१	३१	५०	२०.२५	४८.६	१२.१५
२०८४/८५	१९७.४९	७५.८३	१२१.६६	४९.३७३	११८.४९	२९.६२४

कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

क्र.सं.	कार्यक्रम/आयोजना	कुल लागत (रु. हजारमा)
	उद्योग, व्यापार, व्यवसाय तथा आपूर्ति	-
२४	उद्योग, व्यापार तथा व्यवसाय सम्बन्धि अध्ययन	१६६.६७
२५	उद्योग, व्यापार तथा व्यवसाय सम्बन्धि तालिम	२००.००
२६	उद्योग, व्यापार तथा व्यवसाय प्रवर्धन पूर्वाधार निर्माण	१७,५००.००
२७	उद्योग, व्यापार तथा व्यवसाय सम्बन्धि आर्थिक कार्यक्रम	४,५००.००

३.३ पर्यटन

हालको अवस्था

विश्व मानचित्रमा प्राकृतिक सुन्दरताले प्रख्यात नेपाल, दक्षिण एसियाकै प्रमुख पर्यटकीय गन्तव्य रहेको छ। धार्मिक तथा सांस्कृतिक सम्पदाले सम्पन्न देशको प्राय सबै ठाउँहरूमा पर्यटकीय दृष्टिकोणले सम्भावना बोकेका छन्। यस गाउँपालिकाको प्रमुख पर्यटकीय गन्तव्यको रूपमा विकास भएको केहि वन तथा मन्दिरहरू रहेको पाईन्छ। यहाँ रहेको रानी सामुदायिक वन आन्तरिक पर्यटनका दृष्टिले अब्बल रहेको पाईन्छ।

प्रमुख समस्याहरू

हालमा कृषि पर्यटन संग सम्बन्धित उल्लेखनीय संस्था हरु संचालनमा छैनन्। पर्यटन सम्बन्धि स्थानीय तहबाट पनि चासो व्यक्त नभएको देखिन्छ।

अवसरहरू

गाउँपालिकामा नमुना खेति गरि आन्तरिक पर्यटन विकास गर्ने अवसर रहेको छ।

सोच

पर्यटकीय क्षेत्र विकास तथा रोजगारी सिर्जना

लक्ष्य

पर्यटकीय स्थलहरू, सम्बन्धित पूर्वाधार, सेवा तथा सुबिधाको प्रवर्द्धन भई पर्यटकको आगमनमा वृद्धि गर्ने

उद्देश्य

- गाउँपालिकालाई आकर्षक तथा थप सुरक्षित गन्तव्यको रूपमा विकास गर्दै पर्यटन आगमनमा वृद्धि गरी प्रभावित परिवारको आयस्तरमा वृद्धि गर्नु

रणनीति र कार्यनीति

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति
१. गाउँपालिकालाई आकर्षक तथा थप सुरक्षित गन्तव्यको रूपमा विकास गर्दै पर्यटन आगमनमा वृद्धि गरी प्रभावित परिवारको आयस्तरमा वृद्धि गर्नु	पर्यटन प्रवर्द्धन र विकास गर्न सार्वजनिक, निजी सहकारी र सामुदायिक क्षेत्र संग साझेदारी एवं सहकार्य गर्ने	- प्रमुख पर्यटकीय स्थलहरू विकास गरि पहुँच वृद्धि गरिनेछ - एकीकृत पर्यटकीय र मनोरंजन स्थल निर्माण तथा संचालनमा निजी क्षेत्र को लगानी प्रोत्साहन गरिनेछ

विषय क्षेत्रगत खर्च तथा श्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान

आर्थिक वर्ष	बजेट अनुमान	बजेटको श्रोत
-------------	-------------	--------------

	कूल	चालु	पुँजीगत	आन्तरिक श्रोत	नेपाल सरकार	प्रदेश सरकार
२०८२/८३	१०	१०	०	०.५	८	१.५
२०८३/८४	९१.८७५	३०.६२५	६१.२५	२२.९६९	५५.१२५	१३.७८१
२०८४/८५	२७७.८८	९२.६२५	१८५.२५	६९.४६९	१६६.७३	४१.६८१

कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

क्र.सं.	कार्यक्रम/आयोजना	कुल लागत (रु. हजारमा)
	पर्यटन, संस्कृति तथा सम्पदा	-
१९	गुम्बा पूर्वाधार निर्माण/संरक्षण/व्यवस्थापन कार्यक्रम	७,२००.००
२०	पर्यटकीय, सांस्कृतिक तथा सम्पदा पूर्वाधार निर्माण/संरक्षण कार्यक्रम	११,०५०.००
२१	पर्यटकीय, सांस्कृतिक तथा सम्पदा पूर्वाधार मर्मत तथा व्यवस्थापन कार्यक्रम	१,४००.००
२२	पर्यटन, संस्कृति प्रवर्धन कार्यक्रम	१,०००.००
२३	पर्यटन, संस्कृति तथा सम्पदा सम्बन्धि अध्ययन कार्यक्रम	५,०००.००

३.४ बैंक सहकारी र ,वित्तीय संस्था ,समुदायिक वित्त

हालको अवस्था

बैंक तथा वित्तीय संस्था, सहकारी र सामुदायिक वित्तको आर्थिक क्षेत्र विकासमा महत्वपूर्ण भूमिका भएको पाइन्छ। नेपाल संविधानले सहकारी क्षेत्रलाई स्थानीय तहको अधिकारमा राखेको पाइन्छ भने स्थानीय सरकार संचालन ऐनले स्थानीय तहको मातहतमा रहेका सहकारी संस्था सम्बन्धि नीति, कानून, मापदण्ड निर्माण, कार्यन्वयन र नियमन गर्ने लगायतका विभिन्न अधिकार स्वयम् स्थानीय तहलाई सुम्पिएको पाइन्छ। यस गाउँपालिकामा बैंकको पहुँच उचित छैन। पुरै गाउँपालिकामा २,९८९ घरधुरीको मात्र बैंकमा खाता छ भने २१२ घरधुरी बारे जानकारी नभएको पाइन्छ। ऋणको अवस्था हेर्दा १,२२८ घर परिवारले सहकारीबाट ऋण लिएको पाइन्छ। ऋण लिनुको मुख्य कारण कृषि तथा पशुपालन रहेको छ भने स्वास्थ्य उपचार, व्यापार तथा व्यवसाय, वैदेशिक रोजगारी क्रमश आउने गरेको पाइन्छ।

प्रमुख समस्याहरु

गाउँपालिका भित्र सहज उपलब्ध नभएको कारण स्थानीयलाई पहुँचको समस्या देखिएको छ। स्थानीय पहुँचमा सहजता ल्याउन सके अझै आर्थिक विकासमा ऋण तथा लगानीले सहयोग हुने अवसर रहेको देखिन्छ। त्यसैगरी अझै पनि बचतको महत्त्वको बारेमा स्थानीयलाई सजग बनाउनु चुनौतिपूर्ण देखिएको छ। सहकारी साक्षरता विस्तार गर्न र सहकारी लगानीलाई उत्पादनशील क्षेत्रमा परिचालन गर्न चुनौतिपूर्ण रहेको देखिन्छ। आर्थिक क्षेत्रमा सक्रिय भएपनि शिक्षा, स्वास्थ्य जस्ता सामाजिक क्षेत्रमा लगानी बढाउन तथा बचत तथा ऋणबिचको व्याजदरलाई सन्तुलन ल्याउन पनि चुनौतिपूर्ण रहेको देखिन्छ। त्यसैगरी अनुगमनको कमीले गर्दा गाउँपालिका, अ वित्तीय संस्था तथा स्थानीय बीच उचित साझेदारी विकास गर्न नसकिएको अवस्था छ।

अवसरहरु

पहुँच सुदृढ नभएपनि खाताको हिसाबले संख्या उत्साहाजनक रहेको देखिन्छ। बढी जनताको कुनै हिसाबको खाता भएको देखिन्छ। तसर्थ यस गाउँपालिकाको यस क्षेत्रमा सबल पक्ष भनेको अधिकांश स्थानीयको कुनै स्थानीयलाई बचत खाता हुनु देखिएको छ। त्यसैगरी सहूलियत व्याजदर तथा दिर्घकालिन व्यावसायिक प्रयासहरुमा स्थानीय सहकारीहरुले लगानी गर्न गाउँपालिकाले सहजीकरण गरेमा आर्थिक विकासमा परिवर्तन आउने देखिन्छ। यस गाउँपालिकाको कृषिको प्रबल सम्भावनालाई मध्यनजर गर्दै वित्तीय संस्थाहरुलाई उचित अनुगमन सहित परिचालन गर्न सके, स्थानीयहरुको आय वृद्धिमा ठुलो टेवा पुर्‍याउन सकिने अवसर पनि रहेको छ।

सोच

स्थानीय श्रोत, श्रम, सीप र पुँजीको अधिकतम परिचालनमार्फत आर्थिक-सामाजिक रुपन्तरण

लक्ष्य

उपलब्ध स्थानीय श्रोत, श्रम, सीप र पुँजीको सामुहिक रुपमा परिचालन गरी सामाजिक सशक्तिकरण गर्ने

उद्देश्य

१. बैंक तथा वित्तीय सेवामा लक्षित वर्गको पहुँच वृद्धि भएको हुनेछ।
२. ऋण तथा लगानीमा बैंक र वित्तीय संस्थाको माध्यमबाट सहज वातावरण बनाइने छ।

रणनीति र कार्यनीति

यस गाउँपालिकामा बैंक तथा वित्तीय संस्था क्षेत्रमा विद्यमान समस्या तथा चुनौती मध्यनजर गरि दिर्घकालिन लक्ष्य प्राप्त गर्न देहायअनुसारका रणनीति, कार्यनीति तथा कार्यक्रम राखिएको छ।

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति
----------	--------	-----------

१. बैंक तथा वित्तीय सेवामा लक्षित वर्गको पहुँच वृद्धि भएको हुनेछ।	व्यावसायिक गतिविधिमा केन्द्रित वित्तीय सेवाको पहुँच वृद्धि गर्ने	- बैंक तथा वित्तीय संस्थाको माध्यमबाट कृषि क्षेत्रमा लगानी वृद्धि गरि पैरवी गर्ने। - आर्थिक कारोबार विस्तारका लागि बैंक तथा वित्तीय संस्थाका साखा विस्तार सहजीकरण गर्ने।
२. ऋण तथा लगानीमा बैंक र वित्तीय संस्थाको माध्यमबाट सहज वातावरण बनाइने छ।	उद्देश्यशील युवा लक्षित बैन तथा वित्तीय सेवा विस्तार गर्ने।	- युवालाई व्यावसायिक ऋणमा सहूल्यता र सहजताका साथै प्रोत्साहन गर्ने। - वैदेशिक रोजगारबाट फर्केका युवाहरूको सिप सदुपयोग गर्न व्यवसाय गर्न प्रोत्साहन र आर्थिक सहजीकरण गर्ने।

३.५ आर्थिक विकासका प्रमुख कार्यक्रमहरू

क्र.सं.	कार्यक्रम/आयोजना	कुल (५ वर्षे)
	कृषि तथा पशुपन्छी	
१	बिउ तथा नख्न सूधार कार्यक्रम	१८५
२	प्रांगारिक मल प्रवर्धन तथा व्यवस्थापन कार्यक्रम	४०
३	आत्मनिर्भर बालीलाई प्रवर्धन (धान, मकै, आलु, प्याज, गहु, कोदो आदि)	०
४	कफी खेतिको प्रवर्धन	३३०
५	तरकारी तथा फलफुल खेति प्रवर्धन कार्यक्रम	०
६	जडिबुटी प्रवर्धन कार्यक्रम	२५
७	दुग्ध प्रवर्धन कार्यक्रम	१६५
८	बृहत व्यावसायिक पशु पालन प्रवर्धन कार्यक्रम	९५
९	एक टोल एक उत्पादन कार्यक्रम	१३
१०	कृषि तथा पशु पकेट क्षेत्र विकास तथा थप विस्तार कार्यक्रम	०
११	कृषि भण्डार तथा बजार व्यवस्थापन कार्यक्रम	३८०
१२	कृषि आधुनिकीकरण कार्यक्रम	१३०
१३	खाद सुरक्षा कार्यक्रम	२२०

१४	कृषि तथा पशु बीमा कार्यक्रम	१०
	सिंचाई	०
१५	सिंचाईको लागि पानीकोको श्रोत पहिचान तथा संरक्षण कार्यक्रम	२५
१६	सिंचाई सम्बन्धि तालिम कार्यक्रम	२५
१७	सिंचाई आयोजनाहरुको अध्ययन तथा निर्माण कार्यक्रम	३३५
१८	सिंचाई आयोजना मर्मत/पुनरुत्थान/थप विकास कार्यक्रम	१५०
	पर्यटन, संस्कृति तथा सम्पदा	०
१९	गुम्बा पूर्वाधार निर्माण/संरक्षण/व्यवस्थापन कार्यक्रम	१२१
२०	पर्यटकीय, सांस्कृतिक तथा सम्पदा पूर्वाधार निर्माण/संरक्षण कार्यक्रम	३५६
२१	पर्यटकीय, सांस्कृतिक तथा सम्पदा पूर्वाधार मर्मत तथा व्यवस्थापन कार्यक्रम	२६
२२	पर्यटन, संस्कृति प्रवर्धन कार्यक्रम	९७
२३	पर्यटन, संस्कृति तथा सम्पदा सम्बन्धि अध्ययन कार्यक्रम	५४
	उद्योग, व्यापार, व्यवसाय तथा आपूर्ति	०
२४	उद्योग, व्यापार तथा व्यवसाय सम्बन्धि अध्ययन	६०
२५	उद्योग, व्यापार तथा व्यवसाय सम्बन्धि तालिम	१२
२६	उद्योग, व्यापार तथा व्यवसाय प्रवर्धन पूर्वाधार निर्माण	४९५
२७	उद्योग, व्यापार तथा व्यवसाय सम्बन्धि आर्थिक कार्यक्रम	६०

३.६ आर्थिक विकासको नतिजा खाका

आर्थिक विकास										
नतिजा शृंखला	सूचक		आधार वर्ष	लक्ष्य					पुष्ट्याईका आधारहरू	जोखिम तथा पूर्वानुमान
	विवरण	इकाई	०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४	०८४/८५	०८५/८६	०८६/८७		
प्रभाव १. कृषि, पशु जन्य औद्योगिक तथा पर्यटकीय उत्पादन एवं उत्पादनशील सेवा सुविधाको उपलब्धता गुणस्तर र उपयोगमा वृद्धि गरी रोजगारीको	आफ्नो उत्पादन र आम्दानी बाट बर्षभरि खान पुग्ने परिवार	प्रतिशत	८५।००	८८	९०	९५	१००	१००	- अध्ययन/सर्वेक्षण प्रतिवेदन - गाउँपालिका प्रोफाईल - आर्थिक प्रतिवेदन	- सरकारी, गैसस र निजी क्षेत्रको लगानी वृद्धि हुनेछ - कृषि, औद्योगिक र रोजगारी क्षेत्रमा संघ, प्रदेश र विकास साझेदारको लगानी वृद्धि हुनेछ
	बेरोजगारी	प्रतिशत	८८।८७	८०	७१।१३	६२	५३।३९	४५		
	आर्थिक प्रतिष्ठान	सङ्ख्या	३५६	४३६	४७५	५१८	५६५	६१५		
	रोजगारी सिर्जनामा बढोत्तरी	जना	११०	२२०	४४०	८८०	१७६०	३५२०		
	उत्पादनशील उद्द्योग	सङ्ख्या	५७	१२५	१४०	१५५	१६०	१७५		
	जनशक्ति तालिम प्राप्त व्यक्ति	जना	७०८	१०६२	११६८	१२८५	१४१४	१५५५		
	वैदेशिक रोजगारीमा	प्रतिशत	६	५	४	३	३	३		

सुनिश्चिता तथा खाद् सुरक्षा मा सुधार	गएकाको सङ्ख्या									
प्रतिफल १.१: कृषिजन्य उत्पादनको वृद्धि, व्यासायिकरण, विविधिकरण र औद्योगिकरण भएको हुनेछ	कृषिक्षेत्रमा संलग्न घरपरिवार(कृषि र पशुपंजी पालन)	प्रतिशत	९४	८५	७६	६८	६२	५५	• अध्ययन/सर्वेक्षण प्रतिवेदन • गाउँपालिका प्रोफाईल • आर्थिक प्रतिवेदन	कृषि विकास रणनीति कार्यान्वयन हुनेछ प्रणालीको प्रयोग हुनेछ • जलवायु परिवर्तन तथा विपद असर न्यून हुनेछ
	गैर कृषि पेशा (उद्दम, व्यापार र जागिर) मा निर्भर	जनसंख्या	४९०	५८८	७०६	८४७	१०१६	१२१९		
	उद्द्योग तथा व्यवसायमा संलग्न व्यक्ति	जना	९४०	११२८	१३५४	१६२४	१९४९	२३३९		
प्रतिफल १.२ खेतियोग्य जमीनमा सिंचाई सुविधा उपलब्ध भएको हुनेछ	सुचारु सिंचाई आयोजना	सङ्ख्या	२१	२२	२६	३१	३७	४५	• आर्थिक प्रतिवेदन	कृषि विकास रणनीति कार्यान्वयन हुनेछ

प्रतिफल १.३. आधुनिक पशुपालन व्यवसायको माध्यमबाट पशुजन्य उत्पादनमा आत्मनिर्भर भएको हुनेछ	स्थानीय व्यवसायिक कृषि फार्म	संख्या	५१	१०९	१३१	१५७	१८९	२२६	वस्तुस्थिति विवरण	- गाउँपालिकाका पशुपालनसम्बन्धि कार्यक्रम फलदायी भएर पशुपालनमा वृद्धि हुनेछ - पशु सेवा र प्रविधि प्रवाहमा वैकल्पिक
प्रतिफल १.४ स्थानीय कच्चा पदार्थमा आधारित उद्योगको स्थापना एवं उत्पादनमा वृद्धि तथा बजारको विकास भएको हुनेछ	उद्योग तथा व्यवसायमा संलग्न परिवार	प्रतिशत	०।०६४	२	३	४	६	९	गाउँ वस्तुस्थिति विवरण सर्वेक्षण प्रतिवेदन प्रगति/ अनुगमन प्रतिवेदन	उद्यम तथा व्यापार प्रवर्धन सम्बन्धी संघीय प्रदेश तथा स्थानीय कानून तथा नीति तत्काल तर्जुमा भई कार्यन्वयन हुनेछ औद्योगिक विकास नीति तर्जुमा हुनेछ
	सुचारु व्यापार व्यवसाय	संख्या	१७३	२०८	२४९	२९९	३५९	४३०		
	चालु लघु उद्योग	सङ्ख्या	१३२	१५८	१९०	२२८	२७४	३२८		
	चालु घरेलु उद्योग	सङ्ख्या	५८	७०	८४	१००	१२०	१४४		

प्रतिफल १.५ पर्यटकीय पूर्वाधार, सेवा तथा सुबिधाको प्रवर्द्धन भई पर्यटकको आगमनमा वृद्धि हुनेछ	व्यवस्थित पर्यटकीय स्थल	सङ्ख्या	१३	२६	३२	३८	४६	५५	वस्तुस्थिति विवरण सर्वेक्षण प्रतिवेदन • समिक्षा प्रतिवेदन • गाउँपालिका प्रोफाईल	संघीय संरचना अनुसार पर्यटन प्रवर्द्धन सम्बन्धी संघीय कानून तथा नीति तर्जुमा हुनेछ - संघ, प्रदेश तथा स्थानीय सरकार, विकास साझेदार र निजि क्षेत्रबाट पर्यटन विकासमा लगानी वृद्धि हुनेछ
	व्यवस्थित होमस्ते र पर्यटकीय गाउँ	सङ्ख्या	२	२	३	३	४	५		
	भ्रमण गर्ने वार्षिक पर्यटक (वाह्य)	सङ्ख्या	७	२००	५००	१९२०	२३०४	२७६५		
	भ्रमण गर्ने वार्षिक पर्यटक (आन्तरिक)	सङ्ख्या	१८५०	३०००	३६००	४३२०	५१८४	६२२१		
	पर्यटक, सेवामुलक व्यवसायमा संलग्न व्यक्ति	सङ्ख्या	८९०	१०६८	१२८२	१५३८	१८४६	२२१५		
प्रतिफल १.६ वित्तीय सेवा तथा सुबिधाको	सेवा सुचारु बैंक शाखा तथा वित्तीय सेवा प्रदायक	संख्या	१५	२०	२५	३०	३५	४०	• आर्थिक प्रतिवेदन • गाउँपालिका प्रोफाईल	• संघीय संरचना अनुसार वित्तीय सेवा प्रदायकको सेवा समायोजन

पहुँचमा अभिवृद्धि हुनेछ	बैंकमा खाता हुने तथा सेवा उपयोग गर्ने परिवार	संख्या	३१३५	३३००	३३००	३३००	३३००	३३००	हुनेछ • वित्तीय सेवा र सुविधा स्थानीय तहमा विस्तार हुनेछ
-------------------------------	---	--------	------	------	------	------	------	------	--

परिच्छेद ४ सामाजिक क्षेत्र

४.१ जनसंख्या तथा बसाइँसराइ

प्रमुख समस्याहरू

गाउँपालिकाको शिशुहरुलाई उचित पोषण प्रदान गर्न नसकेको देखिन्छ भने ज्येष्ठ नागरिकको उचित व्यवस्थापन नभएको पाईन्छ। शिक्षा र स्वास्थ्यको पूर्वाधारको अवस्था तथा रोजगारीको कमीले विदेशिने दरलाई न्यूनीकरण गर्नु चुनौतिपूर्ण रहेको देखिन्छ।

अवसर

यस गाउँपालिकाको जनसंख्या विवरण ले सशक्त जनसंख्या उमेर समुहको वर्चस्व रहेको तथ्यांकले सबल पक्षलाई दर्शाउँछ। ज्येष्ठ नागरिकको अनुपातमा ०-४ समुहका बालबालिका संख्या बढी भएको देखिन्छ जुन भविष्यमा जनशक्तिको सकारात्मक विकास गर्ने अवसरको तथ्यांक रहेको छ।

सोच

जनसंख्यामा सन्तुलन ल्याई औसत आयु तथा औसत आय वृद्धि गर्ने।

लक्ष्य

मृत्युदर तथा बाहिरि बसाइँसराइ न्यूनीकरण गरि आर्थिक वृद्धि गर्ने।

उद्देश्य

- १ गाउँपालिकाको जनसंख्या वृद्धि दर सन्तुलित राख्ने
- २ गाउँपालिका भित्र पंजीका दर्तालाई दुरुस्त र प्रविधिमैत्री बनाउने र सम्पूर्ण अभिलेखलाई विद्वतीय अभिलेखमा राख्ने
- ३ जीविकोपार्जन र वृत्ति विकासका आधुनिक अवसरहरू सिर्जना गरी गुणस्तरीय जीवन सुनिश्चित गर्ने

रणनीति तथा कार्यनीति

जनसंख्या तथा बसाइँसराइ सम्बन्धि निर्धारित दिर्घकालिन लक्ष प्राप्त गर्न देहाय अनुसारका रणनीति, कार्यनीति तथा कार्यक्रम तय गरिएको छ।

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति
	जन्मदर सुदृढ गरि मृत्युदर न्यूनीकरण गर्ने	शिशु तथा गर्भवती मृत्युदर न्यूनीकरण गर्ने।

१. गाउँपालिकाको जनसंख्या वृद्धि दर सन्तुलित राख्ने	ज्येष्ठ नागरिकलाई उचित सुविधा प्रदान गर्ने	ज्येष्ठ नागरिकलाई उचित स्वास्थ्य सेवा सुनिश्चित गर्ने।
२. जीविकोपार्जन र वृत्ति विकासका आधुनिक अवसरहरू सिर्जना गरी गुणस्तरीय जीवन सुनिश्चित गर्ने	बाहिरि बसाईसराई कम गर्न आवश्यक व्यवस्था मिलाईने	रोजगारका कारण हुने बाहिरि बसाईसराई नियन्त्रण गर्न रोजगार सिर्जना गर्ने।

४.२ शिक्षा

प्रमुख समस्या

यस गाउँपालिकामा विद्यालयहरूको भौतिक पूर्वाधार अपर्याप्त रहेको पाइन्छ भने सामुदायिक विद्यालय प्रतिको आकर्षण न्यूनीकरण भइरहेको देखिन्छ। विद्यार्थी भर्ना दर र विद्यालयबाट पढाई पुरा गर्नेको दरमा समानता ल्याउन। सबै तहमा गुणस्तर शिक्षा अभिवृद्धि गर्नेको साथै रोजगारीमूलक शिक्षा विकास गर्न सकेको र अपूर्ण शिक्षक दरबन्दी जस्ता चुनौती रहेको पाइन्छ।

अवसरहरू

यस गाउँपालिकाको शिक्षाको सबल पक्ष ८२.७८ हरेक वडामा माध्यमिक विद्यालय हुनु, साक्षरता हुनु % र प्राविधिक शिक्षामा केन्द्रित जनसंख्या रहेका छन्।

सोच

- शिक्षामा सबैको पहुँच र गुणस्तर अभिवृद्धि गरी प्रतिस्पर्धी मानव पुँजीको विकास

लक्ष्य

- आधारभूत र गुणस्तरीय शिक्षा सेवामा न्यायोचित पहुँच पुर्याउने
- रोजगारी एवं स्वरोजगारीका लागि सीपमूलक शिक्षाको विस्तार गर्ने

उद्देश्य

- शिक्षामा समतामूलक अवसरहरू सुनिश्चित गर्दै शिक्षालाई सीपयुक्त, समयसान्धर्भिक र गुणस्तर बनाउनु

- बैकल्पिक उपायहरूको अवलम्बनबाट सबै तह एवं प्रकारको शिक्षा र सीपमुलक तालिममा पहुँच अभिवृद्धि गर्नु
- शैक्षिक प्रशासनमा निरन्तर सुधार र सुशासनलाई संस्थागत गर्नु

रणनीति तथा कार्यनीति

यस गाउँपालिकाको शिक्षा सम्बन्धि दिर्घकालिन लक्ष्य र चुनौतिहरू मध्यनजर गरि देहाय अनुसारको रणनीति , कार्यनीति तथा कार्यक्रम रहेको छ।

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति
१. बैकल्पिक उपायहरूको अवलम्बनबाट सबै तह एवं प्रकारको शिक्षा र सीपमुलक तालिममा पहुँच अभिवृद्धि गर्नु	• गुणस्तरीय, व्यवहारिक तथा जिवानपयोगी शिक्षाको सुनिश्चितता गर्ने	• विद्यालय शिक्षा सम्बन्धी स्थानीय पाठ्यक्रममा कृषि अभ्यासका लागि नर्सरी, फलफूल, तरकारी खेती र मौरीपालनको व्यवहारिक ज्ञान समावेश गरी पठनपाठ र अभ्यासको व्यवस्था गर्ने। • स्थानीय कृषि विकासका लागि माध्यमिक विद्यालयमा कृषि अभ्यास केन्द्र स्थापना गरी वेर्ना उत्पादन, फलफुल तथा तरकारी खेती र मौरीपालन सम्बन्धमा व्यवहारिक ज्ञान तथा सीप विकास गर्ने। • नयाँ शैक्षिकशत्र सुरु हुनु अगाडी विषयगत शिक्षक, समयानुकुल र तहगत तालिम शैक्षिक सत्रको बीचमा सञ्चालन गर्ने। • शिक्षण सिकाई तथा हाजिरीमा सूचना तथा संचार प्रविधि प्रयोग गर्ने।

		• नियमित रूपमा अतिरिक्त क्रियाकलाप, सेवा आयोग कक्षा संचालन, कृषि उद्यम विकास लगायत रचनात्मक कार्यहरू संचालनको व्यवस्था गर्ने। • हरेक विद्यालयमा वगैचा स्थापना र विरुवा रोपणको अभ्यास संस्थागत गर्ने • विद्यालयमा आई पर्ने संभावित संकटसँग तयारी रहन विपद व्यवस्थापन सामाग्रीवितरण र तालिम सञ्चालन गर्ने। • श्रम बजारमा माग अनुसारको विषयवस्तुलाई पाठ्यक्रम र पठनपाठनमा समावेश गर्दै लाग्ने।
	• सूचना प्रविधिमा आधारित प्रभावकारी संयन्त्रका स्थापना गरी विद्यालयहरूको अनुगमन र निरीक्षणलाई व्यवस्थित गर्ने	• प्रविधिमा आधारित शिक्षालाई प्रवर्धन गर्न सबै विद्यालयहरूमा सुविधा सम्पन्न ICT ल्याव स्थापना गर्ने। • विद्यार्थी संख्याको आधारमा विद्यालयहरूलाई मर्ज गर्ने तथा शिक्षक दरबन्दी निर्धारण र समायोजन र सरुवाको प्रवन्ध गर्ने। • विद्यालय सम्बन्धी तथ्याङ्क र विद्यालय सुधार योजना अध्यावधिक गर्ने। • विद्यालय र अध्यापन कार्यको अनुगमन र निरीक्षण गरि शिक्षाको गुणस्तरका सुधारको लागि

		पृष्ठपोषण र सहजीकरण गर्ने। ई—हाजिरी र सिसि क्यामेरा जडान गरी विद्यालयहरूको अनुगमन गर्ने प्रणालीलाई मजबुत बनाउने।
	विद्यालय शिक्षाको सबै तहको शिक्षामा गुणस्तर सुनिश्चितता गर्ने	- शिक्षण सिकाइमा टेवा पुर्याउने डिजिटल पाठ्य सामाग्रीको व्यवस्था मिलाउने। - अत्याधुनिक पुस्तकालय, बाल उद्यान, फुलवारी, खेलमैदान जस्ता विद्यालयका पूर्वाधारहरूलाई विकास र विस्तार गर्दै लग्ने। - समयसापेक्ष शैक्षिक गुणस्तर कायम गर्न शिक्षकलाई पेशागत दक्षता एवम् क्षमता बृद्धि गर्न तालिम र प्रोत्साहनको व्यवस्था गर्ने। - सामुदायिक शिक्षामा अभिभावकको सहभागिता बढाउन अभिभावक शिक्षा संचालन गर्ने।
	विद्यालयको संस्थागत सक्षमता बृद्धि गर्ने	- नतिजामा आधारित विद्यालय सुधार कार्ययोजना (SIP) निर्माण र कार्यन्वयनलाई निरन्तरता दिने। - विद्यालय भौतिक संरचना तथा पठनपाठनलाई बालमैत्री बनाउने।

		• विद्यालय व्यवस्थापन समितिको गठन, पुनःगठन, सहजीकरण गरि विद्यालयमा शैक्षिक व्यवस्थापनका वातावरण तयार गर्न परिचालन गर्ने। • विद्यालयमा बालकलब, इकोक्लब र बाल सहभागिता अभिवृद्धिको प्रयासलाई संस्थागत गर्ने।
२. शिक्षामा समतामुलक अवसरहरु सुनिश्चित गर्दै शिक्षालाई सीपयुक्त, समयसान्धर्भिक र गुणस्तर बनाउनु	• विद्यालयहरुमा शिक्षा अतिरिक्त सुविधा व्यवस्था गरि उत्साहाजनक वातावरण बनाउने	• विद्यार्थीको टिकाउदरमा बृद्धि गर्न ३ वर्ष भन्दा माथिका बाल बालिकालागि पनि दिवा खाजा दिने निति अवलम्बन गर्ने। • प्रत्येक विद्यालयमा स्वास्थ्य सेवा एवं स्वास्थ्य शिक्षाका लागि १ जना नर्सको व्यवस्था गर्ने। • खेलकुद मैदानको निर्माण तथा व्यवस्थापन गरी विद्यार्थीको सिर्जनशिलता र खेलकुद प्रवर्धनको व्यवस्था गर्ने। • विद्यालयमा खेलकुदलाई प्रवर्धन गर्न पर्याप्त मात्रामा खेलकुदका समाग्री व्यवस्था गरिनुका साथै बालबालिकाहरुको प्रतिभा पहिचान र प्रोत्साहनका लागि अतिरिक्त क्रियाकलाप सञ्चालन र पुरस्कारको प्रवन्ध गर्ने।

विषय क्षेत्रगत खर्च तथा श्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान

आर्थिक वर्ष	बजेट अनुमान			बजेटको श्रोत		
	कूल	चालु	पूँजीगत	आन्तरिक श्रोत	नेपाल सरकार	प्रदेश सरकार
२०८२/८३	२६०.७३	१९५.३३	६५.४	०	२२१.६२	३९.११
२०८३/८४	२८५.०२	१८७.६२	९७.४	०	२४२.२६	४२.७५२
२०८४/८५	२४८.७३	१८७.८३	६०.९	०	२११.४२	३७.३१

कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

क्र.सं.	कार्यक्रम/आयोजना	कुल लागत (रु. हजारमा)
	शिक्षा, विज्ञान तथा नवप्रवर्तन	-
३८	विद्यार्थीलाई विद्यालयसंग जोड्ने कार्यक्रम	१९,५००.००
३९	समूह केन्द्रित विद्यार्थीलाई छात्रवृत्ति/आर्थिक कार्यक्रम	२,१००.००
४०	शिक्षा सम्बन्धि अध्ययन/नीति निर्माण कार्यक्रम	१,०००.००
४१	शैक्षिक संस्था निर्माण तथा प्रबलिकरण कार्यक्रम	२२,३७०.००
४२	शैक्षिक संस्थामा शिक्षक/दरबन्दी सम्बन्धि कार्यक्रम	१,६००.००
४३	विज्ञान तथा नवप्रवर्तन प्रवर्धन कार्यक्रम	१,९००.००

४.३ स्वास्थ्य तथा पोषण

हालको अवस्था

नेपाल सरकारले हरेक जनताको पहुँचमा सहज स्वास्थ्य सेवा पुर्याउने प्रतिवद्धता पुरा गर्न विभिन्न कार्ययोजना गरेको पाईन्छ। सो अनुरूप हरेक स्थानीय तह सरह यस गाउँपालिकामा पनि स्वास्थ्य र पोषण हरेक स्थानीयको पहुँचमा पुर्याउनकानिमित्त विभिन्न कार्यक्रमहरू संचालन गरिएको छ। विभिन्न प्रयासहरू गरिएपनि स्वास्थ्य स्थिति अझै उत्सहाजनक नरहेको पाईन्छ। यस गाउँपालिकामा ५ वटा स्वास्थ्य चौकि रहेका छन्। ५ स्वास्थ्य चौकी र ७ वडा आधारभुत स्वास्थ्य केन्द्र, ५ वटा बर्थिङ सेन्टर, १५ वटा गाउँघर क्लिनिक, १८ वटा खोप क्लिनिक उपलब्ध रहेको खोप लगाउने विभिन्न कार्यक्रमहरू संचालन भइरहेको भएपनि आ.वा २०७४/७५ मा मात्रै ६५ खोप नलगाउने बालक रहेको पाईएको छ जसको मुख्य कारण भनेको खोप प्रति रहेको त्रास र नकारात्मक सोचाई रहेको छ। त्यसैगरी गाउँपालिकाले पोषण सम्बन्धि थुप्रै कार्यक्रम समेत संचालन गरेको पाईन्छ। विशेषत गर्भवती महिलाहरूलाई लक्षित गरि आइरन चक्री, जुकाको औषधी, भिटामिन ए ईत्यादी वितरण गरेको देखिन्छ। प्रमुख रोगको सन्धर्भमा उच्चा रक्त चाप

भएका वडा नं ३ मा अत्याधिक भएको देखिन्छ भने जम्मा ४२७ संख्या रहेको देखिन्छ। त्यसैगरी अल्सर, मधुमेह आदि रोग हुने स्थानीयको संख्या पनि धेरै रहेको छ भने एक भन्दा बढी रोगहरू भएकाको संख्या सबैभन्दा बढी ५५४ रहेको देखिन्छ।

प्रमुख समस्याहरू

स्वास्थ्य संस्थाहरूमा आवश्यक उपकरण र फर्निचर पनि नरहेको र पर्याप्त स्वास्थ्यकर्मी नहुनु जस्ता कमजोर पक्ष रहेको देखिन्छ। स्वास्थ्य सेवा कार्यक्रम संचालन हुँदा पनि सुचना प्रवाह गर्न नसकेको अवस्था पनि देख्न सकिन्छ। स्वास्थ्य संस्थाहरू भौगोलिक हिसाबले न्यायोचित वितरण गर्न र स्वास्थ्य सेवाको नियमित अनुगमन गर्नु जस्ता चुनौती विद्यमान रहेको पाइन्छ। त्यसैगरी स्वास्थ्य बिमा पनि लागु राम्रि गर्न नसकेको अवस्था रहेको देखिन्छ भने बाहिरि अनुदानलाई उपयोग र व्यावास्थित परिचालन गर्न नसकेको अवस्था रहेको देखिन्छ।

अवसर

स्वास्थ्य संजालको संजाल तयार भएको अवस्था रहेको छ भने स्वास्थ्य र पोषण सम्बन्धि धेरै जनता जागरण भएको पाइन्छ। सहि तथा कुशल ढंगले सूचना प्रवाह गर्न सके स्थानीयले स्थानीय तह मै सहज उपचार पाउने अवसर देखिन्छ।

सोच

गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवामा सबै जनताको पहुँचमार्फत स्वस्थ र सबल नागरिक विकास

लक्ष्य

आधारभूत र गुणस्तरीय शिक्षा, स्वास्थ्य तथा खानेपानी तथा सरसफाई सेवामा न्यायोचित पहुँच पुर्याउने

उद्देश्य

- सबै वर्ग र समुदायका नागरिकहरूको आधारभूत तथा गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवामा समतामुलक पहुँच अभिवृद्धि गराउनु
- स्वस्थ जनशक्ति तयार गर्नु, रोग प्रतिरोधात्मक क्षमता बढाउनु तथा पोषण युक्त खाद सामग्रीमा पहुँच बढाउनु
- सहल्यत स्वास्थ्य सेवाको प्रवर्द्धन हुनु
- समानजनक न्यायोजित स्वास्थ्य सेवा वितरण गरिनु

रणनीति तथा कार्यनीति

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति
----------	--------	-----------

१. सबै वर्ग र समुदायका नागरिकहरुको आधारभूत तथा गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवामा समतामुलक पहुँच अभिवृद्धि गराउनु	• आधारभूत स्वास्थ्य सेवालाई सहज र गुणस्तरीय बनाउने	• प्रत्येक स्वास्थ्य संस्थाको पहुँचमा हुनेगरी एम्बुलेन्स सेवाको विस्तार गर्ने। • ५ वर्ष मुनिका सम्पूर्ण बालबालिकाको वृद्धि अनुगमन गरि पोषण स्थितिमा सुधार ल्याउने। • आमा समूह र महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविकाहरु क्षमता विकास र सुविधामा सुधार गरि सामुदायिक स्वास्थ्यलाई प्रभावकारी बनाइने छ। • विद्यालयको पहुँचमा स्वास्थ्यकर्मी उपलब्ध गराई विद्यार्थीको स्वास्थ्य संवेदनशिलतालाई टेवा पुर्याउने। • विद्यार्थी तहमा रहेका सम्पूर्णलाई आवश्यक स्वास्थ्य चेतना प्रदान गर्ने। • निम्न वर्गका घरपरिवारलाई स्वास्थ्य सेवामा सहूल्यता दिने।
२. स्वस्थ जनशक्ति तयार गर्नु, रोग प्रतिरोधात्मक क्षमता बढाउनु तथा पोषण युक्त खाद सामग्रीमा पहुँच बढाउनु	○ स्वास्थ्य सम्बन्धि मनोवृत्ति परिवर्तन गर्ने	○ कुनै नसर्ने दिर्घकालिन रोगी प्रति जनसमुदायको रहेको व्यावहार परिवर्तन गर्ने। ○ घातक रोगहरु समयमा पहिचान गरि उपचार गराउने। ○ किशोर किशोरीलाई मध्यनजर गरेर स्वास्थ्य सम्बन्धि ज्ञान प्रवर्धन गर्ने।
	○ स्थानीय स्वास्थ्य संस्थाको सुदुधिकरण तथा सेवाको गुणस्तर अभिवृद्धि गर्ने	○ स्वास्थ्य संस्थाको अनुगमन तथा सुपर्वेक्षण प्रणालीको विकास गर्ने। सबै स्वास्थ्य संस्थामा बर्थिंग सेन्टरको विस्तार गरि प्रसुती सेवालाई सहज र भरपर्दो बनाउने। ○ आयुर्वेद चिकित्सालय स्थापना गरि गुणस्तरीय सेवामा वृद्धि गर्ने। ○ विषेसज्ञ सेवा प्रदान गर्न कम्तिमा १५ सैयाको कम्तिमा १ वटा अस्पताल निर्माण गरि संचालन गर्ने।

		सामुदायिक स्वास्थ्यलाई मजबुत बनाउँदै स्वास्थ्य सुविधा सुधार गर्नु।
३. सहुल्यत स्वास्थ्य सेवाको प्रवर्द्धन हुनु	स्वास्थ्य सेवालार्ई सहज र गुणस्तरीय बनाउन आवश्यक पूर्वाधार निर्माण गर्ने	- गाउँघर क्लिनिक तथा खोप केन्द्र निर्माणका साथै स्वास्थ्य चौकीमा सभाहल र प्रतिकालय निर्माण गर्ने। - स्वास्थ्य संस्थामा अपुग संरचना निर्माण र उपकरणहरू थप गर्दै लाग्ने। - स्वास्थ्य संस्थामा खानेपानी तथा शौचालयको उचित व्यवस्थापन गर्ने। - स्वास्थ्य पूर्वाधार महिला, अपांग र ज्येष्ठ नागरिक मैत्री रूपमा निर्माण गरिनेछ।

विषय क्षेत्रगत खर्च तथा श्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान

आर्थिक वर्ष	बजेट अनुमान			बजेटको श्रोत		
	कूल	चालु	पूँजीगत	आन्तरिक श्रोत	नेपाल सरकार	प्रदेश सरकार
२०८२/८३	१५२	१३५	१७	०	१२९.२	२२.८
२०८३/८४	२४९.५	१७७.५	७२	०	२१२.०८	३७.४२५
२०८४/८५	२९७	२८०	१७	०	२५२.४५	४४.५५

कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

क्र.सं.	कार्यक्रम/आयोजना	कुल लागत (रु. हजारमा)
	स्वास्थ्य तथा पोषण	-
३२	एम्बुलेन्स, औषधि तथा सर्जिकल सामग्री व्यवस्थापन कार्यक्रम	१४,२५०.००
३३	समूह केन्द्रित स्वास्थ्य परिक्षण कार्यक्रम	१,१००.००
३४	स्वास्थ्य तथा पोषण सम्बन्धि सिविर/जनचेतना मुलक कार्यक्रम	६,८५०.००
३५	स्वास्थ्य बिमा सम्बन्धि कार्यक्रम	४,५५०.००
३६	स्वास्थ्य संस्था पूर्वाधार तथा औषधि भण्डारण/बिक्री केन्द्र स्थापना	१०,६००.००
३७	जीवनयापन रुपान्तरण सम्बन्धि कार्यक्रम	२,५००.००

४.४ खानेपानी तथा सरसफाई

अवसर

यस क्षेत्रमा अवसर भनेको उचित व्यवस्था गरि खानेपानीको सम्भावनालाई सदुपयोग गर्नु हो भने त्यसैगरी धेरै सहरीकरण नभएका कारण बेलामै सरसफाई सम्बन्धि कार्यक्रम अगाडी बढाए भविष्यमा समस्या खेप्न नपर्ने देखिन्छ। अवसर उत्साहजनक भएपनि आर्थिक बन्देजका कारण खानेपानी आयोजनाहरू चुस्त रूपले निर्माण तथा संचालन नगरेको पाइन्छ भने त्यसैगरी सरसफाई सम्बन्धि जनचेतनाको कमिको कारण फोहोर जम्मा हुन थालेको पाइन्छ। जमिनमुनिको श्रोतमा धेरै भर पर्दा भविष्यमा हुन सक्ने कमिको अध्ययन गरि मुहान संरक्षण गर्ने तथा पोखरी हरू निर्माण गरि रिचार्ज गर्न जनचेतना फैलाउन र बजेट व्यवस्थापन गर्न चुनौतिपूर्ण रहेको देखिन्छ।

सोच

खानेपानी तथा सरसफाई सेवाबाट नागरिकको स्वास्थ्य तथा जीवनशैलीमा सुधार

लक्ष्य

सबै घरघुरीमा स्वच्छ खानेपानी सुविधा पुर्याउने र सरसफाईको सुनिश्चितता गर्ने

उद्देश्य

- सबैका लागि पिउने पानी तथा शौचालय व्यवस्था गर्ने
- पानीका मुहानहरू संरक्षण गर्ने तथा वातावरणीय सन्तुलन सहितका आयोजनाहरू निर्माण गर्ने
- दिगो रूपमा फोहोर मैला व्यवस्थापनको संयन्त्र निर्माण गरी सरसफाई सुनिश्चित गर्ने

रणनीति तथा कार्यनीति

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति
१. पानीका मुहानहरू संरक्षण गर्ने तथा वातावरणीय सन्तुलन सहितका आयोजनाहरू निर्माण गर्ने	○ स्वच्छ खानेपानी आपूर्तिलाई जनस्वास्थ्य र पूर्ण सरसफाई रणनीतिको रूपमा विकास गर्ने	○ जलश्रोत व्यवस्थापन गुरुयोजना तयार गरि खानेपानी, सिचाई, विद्युत र भू तथा जलाधार संरक्षण समेत समेटी रणनीति तयार गर्ने। ○ खानेपानी सेवा सुविधालाई जनस्वास्थ्य तथा पूर्ण सरसफाई कार्यक्रमसँग एकीकृत गरि संचालन गर्ने।

		○ खानेपानीको मूलहरुको पहिचान गरि संरक्षण गर्ने। ○ स्वच्छ तथा सुरक्षित खानेपानी उपलब्ध गराउन खानेपानीको गुणस्तर परिक्षणका लागि आवश्यक प्रबन्ध मिलाउने। ○ विद्यमान खानेपानी आयोजनाको निरन्तरता, संरक्षण र मर्मतसम्भारको व्यवस्था गर्ने। ○ फोहोर व्यवस्थापन गरि स्वच्छ वातावरण व्यवस्था गर्ने
२. सबैका लागि पिउने पानी तथा शौचालय व्यवस्था गर्ने	○ सबै घरधुरीमा खानेपानी सुविधाको पहुँच सुनिश्चित गर्ने	● एक घर एक धारा कार्यक्रमका लागि वृहत तथा वैकल्पिक प्रणालीमा आधारित आयोजना संचालन गरि खानेपानी सुविधाको उपलब्धतालाई सहज र प्रभावकारी बनाउने। ● लिफ्ट खानेपानी प्रविधि मार्फत सुख्खा क्षेत्रहरुमा खानेपानीको व्यावस्था गर्ने र लिफ्टिंग खानेपानी योजना संचालन गर्ने। ● सानातिना खानेपानी आयोजना संचालन गरि खानेपानी वितरण प्रणालीलाई आधुनिक वितरण प्रणालीमा विस्तार गरिनेछ। ● आकाशे पानि संकलनको लागि घैटो कार्यक्रमलाई निरन्तरता दिई सुख्खा क्षेत्रमा कृत्रिम पोखरी निर्माण गरि खानेपानीको आपूर्तिलाई सहज बनाउने।

विषय क्षेत्रगत खर्च तथा श्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान

आर्थिक वर्ष	बजेट अनुमान			बजेटको श्रोत		
	कूल	चालु	पूँजीगत	आन्तरिक श्रोत	नेपाल सरकार	प्रदेश सरकार
२०८२/८३	१२४	७९	४५	०	१०५.४	१८.६
२०८३/८४	१२९	७४	५५	०	१०९.६५	१९.३५
२०८४/८५	१४६.५	७४	७२.५	०	१२४.५३	२१.९७५

कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

क्र.सं.	कार्यक्रम/आयोजना	कुल लागत (रु. हजारमा)
	खानेपानी तथा सरसफाइ	-
४४	खानेपानी मुहान पहिचान/संरक्षण कार्यक्रम	१८,०००.००
४५	खानेपानी तथा सरसफाइ आयोजना अध्ययन कार्यक्रम	९,५००.००
४६	खानेपानी तथा सरसफाइ आयोजना पुनरुत्थान, निर्माण तथा व्यवस्थापन कार्यक्रम	७,७५०.००
४७	शुद्ध तथा स्वस्थ खानेपानी कार्यक्रम	१,५००.००
४८	खानेपानी तथा सरसफाइ जनचेतनामुलक कार्यक्रम/तालिम	३,२००.००

४.५ लक्षित समुदाय विकास

हालको अवस्था

कुनै पनि स्थानको हरेक क्षेत्रको विकासका लागि विभिन्न समुदायको न्यायोचित विकास आवश्यक रहन्छ। सम्पूर्ण जनताको निम्ति विकास गरिने हुँदा कुनै पनि समुदाय बन्चित नहुने हिसाबले विकास गर्नु पर्दछ। समावेशी समाज निर्माण गर्नका निम्ति सम्पूर्ण वर्गले अधिकार र सबै सुविधाको समानजनक अनुभूति गर्न पाउन पर्दछ। महिला, बालबालिका तथा किशोरकिशोरी, दलित, जनजाति तथा अन्य सिमान्तकृत वर्गलाई लक्षित गरि विकासका रणनीति तयार पार्न संवेदनशील तथा महत्त्वपूर्ण रहेको हुन्छ। सशक्त जनशक्ति उत्पादनका निम्ति युवा विकास निकै महत्त्वपूर्ण हुन्छ भने बालबालिका तथा किशोर किशोरीको विकास

भविष्यको दक्ष जनशक्ति उत्पादनाकानिमित्ती अपरिहार्य रहेको छ। त्यसैगरी महिला तथा विभिन्न समुदाय र सिमान्तकृत समुदायको विकासले समावेशी समाजको निर्माणका निम्ति महत्त्वपूर्ण

प्रमुख समस्याहरू

उत्पीडनमा परेपनि खुलेर कुरा राख्न नसकेका कारण अझै महिलाको स्थितिमा सकारात्मक परिवर्तन आउन नसकेको देखिन्छ। महिला हिसापनि यस गाउँपालिकामा देखिएको सामाजिक समस्या हो। महिलाको जनसंख्या उत्सहाजनक रहेको कारण उचित सदुपयोग गर्न सके राम्रो जनशक्ति तयार पार्ने अवसर रहेको देखिन्छ। त्यसैगरी कृषिमा तथा अन्य आर्थिक क्रियाकलापमा संलग्न गराई निकै आकर्षक अर्थको श्रोत विकास हुने सम्भावना देखिएको छ। तर समाजको बन्धनलाई तोडेर आफ्नो विचार राख्न नसक्ने अवस्था चुनौतिपूर्ण रहेको पाईन्छ। धेरै महिला हरू सचेत रहेपनि धेरै समुदायका महिला हरू जातको रिति रिवाजनात बाँधिएको कारण आर्थिक क्रियाकालाप तथा अन्य कार्यमा उत्सहाजनाक सहभागिता जनाउन असमर्थ रहेको चुनौति रहेको पाईन्छ।

यस क्षेत्रमा सबल पक्ष भनेको विद्यालय भर्ना दर रहेको पाईन्छ। अधिकांश बालबालिका विद्यालय भर्ना भएको देखिए पनि आर्थिक बाध्यताका कारण केहि बन्चित भएको कम्जोर पक्ष रहेको देखिन्छ। त्यसैगरी विद्यालय छोड्ने दर पनि आपत्तिजनक रहेको छ भने बाल विवाह तथा बालश्रम जस्ता सामाजिक समस्या अझै यथावत रहेको देखिन्छ।

ठुलो मात्रामा युवा विदेशिएको कारण वृद्धवृद्धाहरु आफ्नो हेरचाह गर्न असमर्थ अवस्था भएकोले बेसहारा बस्नुपरेको देखिन्छ। स्वास्थ्य दृष्टीकोणले धेरै दिर्घकालिन रोगि नभएको कारण गाउँपालिकाको औसत आयु वृद्धि हुने देखिन्छ। ज्येष्ठ नागरिकको स्थिति सुधार गर्न मानाशिकता परिवर्तन गर्नु चुनौतिपूर्ण रहेको पाईन्छ।

अवसर

यस गाउँपालिकामा रहेको विभिन्न वर्गको जनसंख्याले भविष्यमा सबल जनशक्ति उत्पादन गर्ने सम्भावना दर्शाएको पाईन्छ। त्यसैगरी संचार माध्यमलाई अझै सुदृढ बनाउन सके जुनै स्थानका बालबालिका तथा किशोर किशोरीहरुसँग पनि प्रतिस्पर्धा गर्न सक्ने अवसर देखिन्छ।

सोच

लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण मार्फत सबै नागरिक मर्यादित, न्यायपूर्ण र अर्थपूर्ण सहभागितामा मुलकको समावेशी विकास

लक्ष्य

सबै तह र तप्काका महिला, बालबालिका, ज्येष्ठ नागरिक र अपांगता भएका व्यक्तिलाई सामाजिक, संस्कृतिक, आर्थिक, शैक्षिकरूपमा सशक्तिकरण गर्दै महिला अधिकारको प्रत्याभूति गर्दै गुणस्तरीय जीवन र सहभागिता सुनिश्चित गर्ने

उद्देश्य

- सबै प्रकारका विभेद अन्त्य गर्दै महिला सशक्तिकरण गरी विकासका सबै प्रक्रियामा महिला मूलप्रवाहिकरण गर्ने
- राजनीतिक, आर्थिक, सार्वजनिक लगायत सम्पूर्ण निर्णायक तहमा महिलाहरूको सार्थक र सामान पहुँचक लागि समान अवसरहरूको सिर्जना गर्नु
- बाल अधिकार सुनिश्चित गर्दै गाउँपालिकालाई बालमैत्री पालिकाको रूपमा विकास गर्ने
- ज्येष्ठ नागरिकहरूको मान, सम्मान स्वास्थ्य र सुरक्षाको प्रत्याभूति गर्दै उहाँहरूको सिकाइ र अनुभवलाई समाज विकासका लागि सदुपयोग गर्ने
- गाउँपालिकामा भएको अपांग जनसंख्यालाई संरक्षण गर्दै अपांगता भएकाहरूको हक अधिकार सुनिश्चित गर्दै पालिकालाई अपांगमैत्री पालिकाका रूपमा विकास गर्ने

रणनीति तथा कार्यनीति

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति
१. सबै प्रकारका विभेद अन्त्य गर्दै महिला सशक्तिकरण गरी विकासका सबै प्रक्रियामा महिला मूलप्रवाहिकरण गर्ने	• महिलालाई उद्दमी र आत्मनिर्भर बनाई हक अधिकार सुनिश्चितता गर्ने	• स्थानीय महिलाको आवश्यकता र सम्भावना अध्ययन गरेर उद्घसिलता विकास गर्ने। • महिलालाई आफ्नो अधिकार उपयोग गर्नका निम्ति ज्ञान तथा जनचेतना दिने
२. राजनीतिक, आर्थिक, सार्वजनिक लगायत सम्पूर्ण निर्णायक तहमा महिलाहरूको सार्थक र सामान पहुँचक लागि समान अवसरहरूको सिर्जना गर्नु	• महिला सहभागिता र आत्मसम्मान सुनिश्चित गर्न सामाजिक संरक्षणका कार्यक्रमहरू संचालन गर्ने	• महिला समुहहरूको संस्थागत विकासमा सहयोग गर्ने • सुरक्षा वासमा भएका तथा प्रवाहित महिलाहरूको लागि आय आर्जन तथा सशक्तिकरणका कार्यक्रमहरू संचालन गर्ने

३. बाल अधिकार सुनिश्चित गर्दै गाउँपालिकालाई बालमैत्री पालिकाको रूपमा विकास गर्ने	५ वर्ष भित्र बालमैत्री गाउँपालिकाको रूपमा घोषणा गर्ने - बालबालिकालाई रचनात्मक विकास गर्ने र व्यवहारिक बनाउने।	गाउँपालिकाका क्रियाकलापका बारेमा बालबालिकाहरूलाई जानकारी राख्न चासो जगाउने
४. ज्येष्ठ नागरिकहरूको मान, सम्मान, स्वास्थ्य र सुरक्षाको प्रत्याभूति गर्दै उहाँहरूको सिकाइ र अनुभवलाई समाज विकासका लागि सदुपयोग गर्ने	- ज्येष्ठ नागरिकको स्वास्थ्य सुधार गर्ने - ज्येष्ठ नागरिकको जिवानोस्तर वृद्धि गर्ने	- ज्येष्ठ नागरिकलाई स्वास्थ्य सम्बन्धि प्रोत्साहन गर्ने। - ज्येष्ठ नागरिकलाई स्वास्थ्य सेवा निशुल्क गर्ने। - ज्येष्ठ नागरिकको पोषणयुक्त आहारा सुनिश्चितता गर्ने। - ज्येष्ठ नागरिकको सामाजिक भत्ता सुनिश्चितता गर्ने
५. गाउँपालिकामा भएको अपांग जनसंख्यालाई संरक्षण गर्दै अपांगता भएकाहरूको हक अधिकार सुनिश्चित गर्दै पालिकालाई अपांगमैत्री पालिकाका रूपमा विकास गर्ने	अपांगता भएका व्यक्तिहरूको आत्मसम्मान सहितको सहभागिता तथा नेतृत्वदायी भूमिकाका लागि सकारात्मक वातावरण निर्माण गर्ने	पालिकाका सार्वजनिक भौतिक संरचनाहरूलाई अपांगमैत्री बनाउने नीति निर्माण गर्ने अपांग जनसंख्याको विवरण नियमित दुरुस्त गर्ने अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूलाई शिक्षाको सुनिश्चितता गर्न छात्रवृत्ति प्रदान गर्ने

विषय क्षेत्रगत खर्च तथा श्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान

आर्थिक वर्ष	बजेट अनुमान			बजेटको श्रोत		
	कूल	चालु	पूँजीगत	आन्तरिक श्रोत	नेपाल सरकार	प्रदेश सरकार
२०८२/८३	२७.५	२७	०.५	०	२७.५	०
२०८३/८४	२०	१०	१०	०	२०	०
२०८४/८५	१६.२५	७.५	८.७५	०	१६.२५	०

कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

क्र.सं.	कार्यक्रम/आयोजना	कुल लागत (रु. हजारमा)
	महिला, बालबालिका तथा लक्षित वर्ग	-
४९	महिला, बालबालिका तथा लक्षित वर्गका लागि पूर्वाधार निर्माण	१,९२५.००
५०	महिला, बालबालिका तथा लक्षित वर्गका लागि तालिम/चेतनामुलक कार्यक्रम	४,३२५.००

४.६ सामाजिक विकासका प्रमुख कार्यक्रमहरू

क्र.सं.	कार्यक्रम/आयोजना	कुल (५ वर्षे)
	श्रम, रोजगारी र सामाजिक सुरक्षा	०
२८	सिप तथा क्षमता विकास तालिम	६०
२९	सामाजिक सुरक्षा सम्बन्धि कार्यक्रम	३०
३०	श्रम बैंक तथा सूचना केन्द्र स्थापना	९०
३१	श्रम, रोजगारी र सामाजिक सुरक्षा सम्बन्धि अध्ययन	५५
	स्वास्थ्य तथा पोषण	०
३२	एम्बुलेन्स, औषधि तथा सर्जिकल सामग्री व्यवस्थापन कार्यक्रम	१६५
३३	समूह केन्द्रित स्वास्थ्य परिक्षण कार्यक्रम	४०
३४	स्वास्थ्य तथा पोषण सम्बन्धि सिविर/जनचेतना मुलक कार्यक्रम	१६५
३५	स्वास्थ्य बिमा सम्बन्धि कार्यक्रम	७०
३६	स्वास्थ्य संस्था पूर्वाधार तथा औषधि भण्डारण/बिक्री केन्द्र स्थापना	२३५
३७	जीवनयापन रुपान्तरण सम्बन्धि कार्यक्रम	३०
	शिक्षा, विज्ञान तथा नवप्रवर्तन	०
३८	विद्यार्थीलाई विद्यालयसंग जोड्ने कार्यक्रम	३१५
३९	समूह केन्द्रित विद्यार्थीलाई छात्रवृत्ति/आर्थिक कार्यक्रम	३५
४०	शिक्षा सम्बन्धि अध्ययन/नीति निर्माण कार्यक्रम	१०
४१	शैक्षिक संस्था निर्माण तथा प्रबलिकरण कार्यक्रम	३२४।५
४२	शैक्षिक संस्थामा शिक्षक/दरबन्दी सम्बन्धि कार्यक्रम	४०

४३	विज्ञान तथा नवप्रवर्तन प्रवर्धन कार्यक्रम	२५
	खानेपानी तथा सरसफाइ	०
४४	खानेपानी मुहान पहिचान/संरक्षण कार्यक्रम	२९०
४५	खानेपानी तथा सरसफाइ आयोजना अध्ययन कार्यक्रम	१६०
४६	खानेपानी तथा सरसफाइ आयोजना पुनरुत्थान, निर्माण तथा व्यवस्थापन कार्यक्रम	१२०
४७	शुद्ध तथा स्वस्थ खानेपानी कार्यक्रम	२५
४८	खानेपानी तथा सरसफाइ जनचेतनामुलक कार्यक्रम/तालिम	५०
	महिला, बालबालिका तथा लक्षित वर्ग	०
४९	महिला, बालबालिका तथा लक्षित वर्गका लागि पूर्वाधार निर्माण	३५।५
५०	महिला, बालबालिका तथा लक्षित वर्गका लागि तालिम/चेतनामुलक कार्यक्रम	५२
	युवा तथा खेलकुद	०
५१	युवा तथा खेलकुद सम्बन्धि पूर्वाधार निर्माण	८०
५२	खेलकुद प्रोत्साहन/प्रवर्धन कार्यक्रम	८५
५३	युवा क्षमता तथा उद्यमशीलता विकास कार्यक्रम	१६०
५४	दुर्वसन नियन्त्रण कार्यक्रम	२५

४.७ सामाजिक विकासको नतिजा खाका

सामाजिक विकास

नतिजा शृंखला	सूचक		आधार वर्ष	लक्ष्य					पुष्ट्याईका आधारहरू	जोखिम तथा पूर्वानुमान
	विवरण	इकाई	०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४	०८४/८५	०८३/८४	०८४/८५		
प्रतिफल २.१ जीवन उपयोगी गुणस्तरीय आधारभूत प्राविधिक तथा उच्च शिक्षामा सम्बेशी समतामुलक पहुँच वृद्धि	स्नातक तह उत्तिर्ण जनसंख्या	संख्या	२२	४५	५४	६५	७८	९३	- अध्ययन/सर्वेक्षण प्रतिवेदन - वस्तुस्थिति विवरण - मूल्याङ्कन प्रतिवेदन - गाउँपालिका प्रोफाईल - गाउँपालिका प्रोफाईल	सरकारी, गैरसरकारी र निजि क्षेत्रको लगानी र कार्यक्रममा वृद्धि हुनेछ
	कृषि विज्ञान सम्बन्धि अध्यनरत विद्यार्थी	संख्या	३३	५०	५५	६०	६५	७०		
	सूचना प्रविधि सम्बन्धि अद्यांतरत विद्यार्थी	संख्या	१२	२०	२५	३०	३५	४०		

भयी दक्ष जनशक्ति उत्पादन भएको हुनेछ	व्यवस्थित विज्ञान र कम्प्युटर प्रयोगशाला भएको विद्यालय		६	१०	१२	१४	१६	१८		
प्रतिफल २.२ गुणस्तरीय आधारभूत स्वास्थ्य सेवाको पहुँच अविवृद्धि भइ माता शिशु तथा बाल मृतुदर घटी स्वास्थ्य समाजको सृजना भएको हुनेछ	परिवार नियोजनका साधनको प्रयोग दर	प्रतिश त	६२	६५	६५	७५	८५	९५	• गाउँपालिका प्रोफाइल	जनसंख्या तथा जन्म सम्बन्धि महिला तथा सम्पूर्णमा आवश्यक चेतना वृद्धि हुनेछ
प्रतिफल २.३ महिला, बालबालिका,	सामाजिक सुरक्षाबाट	संख्या	१२११	१३३२	१४६५	१६१२	१७७३	१९५०	• गाउँपालिका प्रोफाइल	• सामाजिक विकासका लागि आर्थिक

दलित, ज्येष्ठ नागरिक एकल महिला, फरक क्षमता तथा पछाडी पारिएको वर्ग शसक्त भई निर्णायक तहमा सहभागिताको वृद्धि भएको हुनेछ	लाभान्वित लक्षित वर्ग									कार्यक्रममा संघ, प्रदेश तथा अन्य सरोकारवालाहरु को ध्यानाकर्षण हुनेछ
प्रतिफल २.४ आत्मनिर्भर तथा सिर्जनशील युवाशक्तिको विकास तथा उत्पादनमुलक कार्यमा युवा सहभागिता	बैदेशिक रोजगारीमा गएका युवा	प्रतिशत	५।५	५	४	३	३	३	- अध्ययन/सर्वेक्षण प्रतिवेदन - वस्तुस्थिति विवरण - मूल्याङ्कन प्रतिवेदन - गाउँपालिका प्रोफाइल	सामाजिक विकासका लागि आर्थिक कार्यक्रममा संघ, प्रदेश तथा अन्य सरोकारवालाहरु को ध्यानाकर्षण हुनेछ
	युवा क्लब, संजाल तथा संस्था	संख्या	१५	२०	२५	३०	३५	३५		
	उद्दम, व्यवसाय र स्वरोजगारी	संख्या	२७९८	२८५०	२९००	३०००	३२००	३५००		

वृद्धि भएको हुनेछा	मा संलग्न युवा									
-----------------------	-------------------	--	--	--	--	--	--	--	--	--

परिच्छेद ५ पूर्वाधार क्षेत्र

५.१ सिंचाइ

हालको अवस्था

कृषि सँग प्रत्यक्ष रूपमा सम्बन्धित सिंचाइले उत्पादनमा धेरै महत्वपूर्ण भूमिका खेल्दछ। नेपाल कृषिप्रधान देश भएपनि अझै अधिकांश कृषि आकासे पानीमा भर परेको देखिन्छ। यस गाउँपालिकामा पनि सिंचाइको अवस्था तराई भएको कारण उपर्युक्त भएको देखिन्छ। अधिकांस वडाहरूमा रहेका घरधुरीहरू मध्ये अधिकांशमा मोटरको सिंचाइ श्रोत प्रयोग भएको देखिन्छ।

प्रमुख समस्याहरू

यस गाउँपालिकाको सिंचाइ सन्धर्भमा सबल पक्ष भनेको पानीको श्रोत धेरै हुनु हो। तर सो मुहानहरूलाई व्यवस्ता गर्दा भविष्यमा कमि हुन सक्ने सम्भावना रहेको छ। त्यसैगरी सिंचाइका लागि खेत सम्म विद्युतको सुविधा विस्तार गर्न नसकेको कारण boring सिंचाइमा बाधा उत्पन्न गरेको देखिन्छ।

अवसर

गाउँपालिकामा केहि नदिहरू पनि जलश्रोतको रूपमा रहेको देखिन्छ। सो नदीहरू उपयोग गर्न सके सिंचाइको दायरा बढाउन सकिने अवसर रहेको पाईन्छ। त्यसैगरी आकासे पानि संकलन गर्न विभिन्न स्थानमा सिंचाइ पोखरी निर्माण गर्ने सम्भावना पनि रहेको देखिन्छ। तर आर्थिक कमजोरी तथा भएका निर्माणको पनि नियमित मर्मत गर्न नसकेका कारण सिंचाइ विकासमा चुनौती उत्पन्न भएको देखिन्छ।

सोच

सम्पूर्ण कृषियोग्य भुमिमा बाह्रै महिना सिंचाइ सुविधा

लक्ष्य

कृषियोग्य भुमिमा भरपर्दो र दिगो सिंचाइ सेवामार्फत कृषि उत्पादकत्व तथा उत्पादनमा वृद्धि

उद्देश्य

- सिंचित क्षेत्र वृद्धि गर्नुका साथै जलश्रोतको बहुउद्देश्यीय उपयोगमा जोड दिनु
- विकसित सिंचाइ प्रणालीमा व्यवस्थापन सुदृढिकरण गरी दिगोपन बढाउनु
- सिंचाइको आवश्यकता भएको स्थान र समयमा निर्बाध रूपमा पानीको उपलब्धता बढाउनु

रणनीति तथा कार्यनीति

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति
१. सिंचाईको आवश्यकता भएको स्थान र समयमा निर्वाध रूपमा पानीको उपलब्धता बढाउनु	- बाह्रै महिना सिंचाई सेवा सहुलियाताको साथ उपलब्ध गराउनका लागि सतह बहुउद्देश्यीय र जलाशययुक्त सिंचाई, सामुदायिक आयोजनाहरू अधि बढाउने - सिंचाई विकासको गुरुयोजना, कृषि विकास रणनीतिका लक्ष्यहरू परिपूर्ति र जलवायु परिवर्तन अनुकूल हुनेगरी सिंचाई प्रणालीको विकास एवं विस्तार गर्ने	- जल उपयोग गुरुयोजना तयार गरि सम्भाव्य सिंचाई आयोजनाहरूको पहिचान गर्ने। - कृषि उपजका पकेट क्षेत्रको सम्भावनाका आधारमा सिंचाई आयोजनाको विकास गर्ने। - सिम्बान्धित निकायसँग समन्वय गरी योजना संचालन गर्ने। - सरकारी तथा गैरसरकारी संघ संस्थासँग समन्वय गरी सिंचाईका आधुनिक संरचनाहरूको निर्माण गर्ने।
२. विकसित सिंचाई प्रणालीमा व्यवस्थापन सुदृढिकरण गरी दिगोपन बढाउनु	- उच्च क्षमतामा संचालन गर्न प्राविधिक एवं आर्थिक दृष्टिकोणले उपयुक्त एवं नयाँ प्रणालीमा आधारित सिंचाईको विकास गर्ने - विद्यमान सिंचाई प्रणालीको संरक्षण, सम्भार र स्तरोन्नति गरि पूर्ण रूपमा उपयोग गर्ने।	- मूल तथा स्रोतको संरक्षण गरि सिंचाई प्रणालीको दिगो उपयोग गर्ने। - सिंचाई योजना बनाउँदा अनिवार्य रूपमा मर्मत संहार कोषको व्यवस्था गर्नका साथै उपभोगको आधारमा शुल्क संकलन गर्ने। - सिंचाई उपभोक्ता समितिको क्षमता विकास गर्ने। - सिंचाई प्रणालीको दिगो व्यवस्थापनका लागि उपभोक्ता समितिलाई जिम्मेवार बनाउन। - कृषक व्यवस्थित सिंचाई आयोजनाहरूको नियमित मर्मत संहार गर्ने।

विषय क्षेत्रगत खर्च तथा श्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान

आर्थिक वर्ष	बजेट अनुमान			बजेटको श्रोत		
	कूल	चालु	पुँजीगत	आन्तरिक श्रोत	नेपाल सरकार	प्रदेश सरकार
२०८२/८३	३१.२५	०	३१.२५	१.५६२५	२५	४.६८७५
२०८३/८४	१८८.७५	३०	१५८.७५	४७.१८८	११३.२५	२८.३१३
२०८४/८५	१५०	३५	११५	३७.५	९०	२२.५

कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

क्र.सं.	कार्यक्रम/आयोजना	कुल लागत (रु. हजारमा)
	सिंचाई	-
१५	सिंचाईको लागि पानीकोको श्रोत पहिचान तथा संरक्षण कार्यक्रम	२,५००.००
१६	सिंचाई सम्बन्धि तालिम कार्यक्रम	२,५००.००
१७	सिंचाई आयोजनाहरूको अध्ययन तथा निर्माण कार्यक्रम	१८,०००.००
१८	सिंचाई आयोजना मर्मत/पुनरुत्थान/थप विकास कार्यक्रम	१०,०००.००

५.२ ऊर्जा

हालको अवस्था

स्थानीय तहको विकास निर्माण, उद्यम व्यवसाय स्थापना र विस्तारमा उर्जाको महत्त्वपूर्ण स्थान रहन्छ। यस गाउँपालिकामा उर्जाका श्रोत हरू जलविद्युतको उर्जाको वर्चस्व रहेको देखिन्छ। ति श्रोतका अतिरिक्त मट्टीतेल, जेनेरेटर आदि पनि उर्जाको श्रोत हुन् भने खाना बनाउने उर्जाको श्रोतका रूपमा दाउराको प्रयोग पनि अधिकतम रहेको पाईन्छ। यस गाउँपालिकाको पनि उर्जाको मुख्य श्रोत भनेको जलविद्युत नै रहेको पाईन्छ। करिव ९२जनाले विद्युतको सुविधा पाएका छन् %५.। वैकल्पिक उर्जा अहिलेको संसारको आवश्यकता रहेको छ। जलविद्युत पनि वैकल्पिक उर्जाको श्रोत भएपनि विशाल उत्पादन र परियोजना भएको कारण अन्य सोलार, बायो ग्यास इत्यादी जस्ता श्रोतलाई यस क्षेत्रमा वर्गीकरण गरिएको छ। यस गाउँपालिकामा यस्ता वैकल्पिक श्रोतको प्रयोग निकै न्युन रहेको देखिन्छ। तथ्यांकको हिसाबले ३०३ घरधुरीले सोलार प्रयोग गर्दछन् भने केवल १ बायो ग्यास प्लान्ट रहेको देखिन्छ।

प्रमुख समस्याहरू

यस गाउँपालिकामा जलविद्युतको पहुँच अधिकांश रहेको सबल पक्ष रहेको छ भने भोल्टेजको कमीले गर्दा पर्याप्त बिजुली उपभोग गर्न नपाउनु कमजोर पक्ष रहेको पाईन्छ। त्यसैगरी स्थानीय रूपले लघु जलविद्युतका कार्यक्रम ल्याउन नसक्नु पनि यस गाउँपालिकाको कमजोर पक्ष रहेको छ। केहि पोलहरु विस्तार गरि विद्युतको फेज वृद्धि गरे थुप्रै अवसरहरु सृजना हुने देखिन्छ भने सो गर्नकानिम्ती अर्थ जुटाउन चुनौतिपूर्ण रहेको देखिन्छ। विद्युतीय सवारी साधनको सम्भावना भएपनि आवश्यक पूर्वाधार नहुनुले पनि चुनौती पैदा गरेको पाईन्छ। बैकल्पिक उर्जाको पहुँचमावृद्धि गर्नु र सो उर्जाको माग र आपूर्तिबिच सन्तुलन कायम गर्न सक्नु चुनौतिपूर्ण रहेको पाईन्छ। आर्थिक कमजोरी नै बैकल्पिक उर्जाको विकासको प्रमुख बाधा भएको यस गाउँपालिकामा वायु तथा सौर्य उर्जा उत्पादनमा अझै पर्याप्त रूपमा निजि तथा सामुदायिक लगानी कर्ताहरुलाई आकर्षण गर्न सक्नु चुनौती रहेको देखिन्छ।

अवसर

वैकल्पिक उर्जाको प्रबर्धन गर्नका निम्ति विभिन्न निजि तथा सरकारी संस्थाले देशभरि विभिन्न प्रयास र सो प्रविधिलाई कार्बन परियोजनाको रूपमा विकास गर्न सकिने अवस्थाले थप अवसर सृजना गरेको छ। बैकल्पिक उर्जाको प्रविधिहरु अन्तराष्ट्रिय बजारमा सस्तो तथा सहज उपलब्धि हुने देख्न थालिएको छ भने छोटो समयमा सोलार उर्जाको उत्पादन गर्न सकिने अवस्था छ। त्यसगरी बैकल्पिक उर्जाको प्रबर्धन गर्नका निम्ति विभिन्न निजि तथा सरकारी संस्थाले देशभरि विभिन्न प्रयास र सो प्रविधिलाई कार्बन परियोजनाको रूपमा विकास गर्न सकिने अवस्थाले थप अवसर सृजना गरेको छ।

सोच

बैकल्पिक उर्जाको प्रयोगबाट आर्थिक विकासमा टेवा

लक्ष्य

- सबै घरधुरीमा पर्याप्त र सहलियत विद्युत प्रबर्धन
- बैकल्पिक उर्जाको खपत बढाई परम्परागत र पेट्रोलियम उर्जा प्रतिस्थापन गर्ने

उद्देश्य

- हरेक बस्तीमा राष्ट्रिय प्रसारण लाइनको व्यवस्था गर्ने
- स्वच्छ र बैकल्पिक उर्जाको उत्पादन बढाई आधुनिक उर्जाको पहुँच बढाउनु

रणनीति तथा कार्यनीति

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति
----------	--------	-----------

१. हरेक बस्तीमा राष्ट्रिय प्रसारण लाइनको व्यवस्था गर्ने	सबै घरपरिवार र स्थानमा उज्यालो पुर्याउने	लागत साझेदारीमा सम्भाव्य स्थानमा बाँध निर्माण गरि विद्युत उत्पादन. सिचाई तथा पोखरी निर्माण गर्ने। लागत साझेदारीमा विद्युत अपुग भएका घरधुरीमा विद्युत लाइन विस्तार गर्ने। विद्युत लाईन र पोल जिर्ण भएको ग्रामिण स्थानमा जिर्ण पोल र तार मर्मत गर्ने र खुलातार प्रणालीलाई केवल प्रणालीमा रुपान्तरणको लागि सम्बन्धि पैरवी र साझेधारी गर्ने। स्वास्थ्य संस्था र माध्यमिक विद्यालयमा पावर व्याकपको व्यवस्था गर्ने।
२. स्वच्छ र वैकल्पिक उर्जाको उत्पादन बढाई आधुनिक उर्जाको पहुँच बढाउनु	नविकरनिय उर्जा प्रविधिको विस्तार र प्रवर्धन गरी पहुँच र उपयोग वृद्धि गर्ने	वैकल्पिक उर्जा सम्बन्धी स्थानीय नीति, कानुन, मापदण्ड र योजना तर्जुमा गरि कार्यन्वयन र नियमनको व्यवस्था गरि स्वच्छ उर्जामा पहुँच वृद्धि गर्ने। दाउराको प्रयोगलाई कम गर्दै लैजान वायोग्यास, सुधारिएको चुलो, वायो ब्रिकेट जस्ता दाउराको किफायती नवीकरणीया उर्जा प्रविधिहरुको
	पेट्रोलियम उर्जा, एल पी ग्याँस तथा दाउरा चुल्होलाई जलविद्युत, वायोग्याँस तथा सौर्या उर्जा चुल्होले विस्थापित गर्नु।	खाना पकाउन विद्युतीय चुलोको प्रयोग गर्न प्रोत्साहन गर्ने। घर घरमा वायो ग्याँस उत्पादनको लागी प्रोत्साहन गर्ने। सार्वजनिक स्थल जस्तै विद्यालय, अस्पताल, चौकी, बजार आदिकालागी सुधारिएको तथा किफायती चुलोहरु हदान गर्ने।
	वैकल्पिक उर्जाको विकासमा लगानी	वायु मिल, सोलार प्लान्ट जस्ता वैकल्पिक उर्जा प्रवर्धनमा काम गर्ने निजि तथा सहकारी संस्थालाई

	वृद्धिको वातावरण सिर्जना गर्ने।	विशेष सहयोग गरि पालिकालाई उर्जा सुरक्षित पालिकाको रूपमा स्थापना गरिनेछ। विद्युत जडान तथा मर्मत सम्भारका लागि दक्ष, तालिम प्राप्त जनशक्ति उत्पादन गर्ने। निजि क्षेत्रसँग मिलेर विद्युत संचालित सवारी साधनको प्रवर्धन गर्ने। विद्युत वितरण लाइनमा सम्पूर्ण काठेपुलहरु प्रतिस्थामपा गर्ने।
	वायु तथा सौर्य उर्जा लगायत अन्य उर्जाको सम्भावना अध्ययन गर्ने।	पालिकामा विभिन्न वैकल्पिक उर्जा उत्पादन तथा प्रसोधन गर्न सकिने ठाउको परिक्षण गर्ने। सम्भाना भएको उर्जाको उत्पादन बढाई पालिकालाई उर्जा क्षेत्रमा आत्मनिर्भर हुन उन्मुख बनाउने।
	वैकल्पिक उर्जालाई व्यावसायिक उर्जाको रूपमा विकास गर्ने	जाला, वायु तथा सौर्य उर्जाबाट उत्पादन विद्युतलाई घरेलु तथा व्यावसायिक कामको लागि प्रयोग गर्ने। निजि , सार्वजनिक तथा सामुदायिक स्थानहरुमा उर्जा भण्डार सहितको सौर्य उर्जा प्लान्ट जडान गरि कुशल रूपमा उर्जा खापा गर्ने।

विषय क्षेत्रगत खर्च तथा श्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान

आर्थिक वर्ष	बजेट अनुमान			बजेटको श्रोत		
	कूल	चालु	पुँजीगत	आन्तरिक श्रोत	नेपाल सरकार	प्रदेश सरकार
२०८२/८३	११.२५	३.७५	७.५	२.८१२५	६.७५	१.६८७५
२०८३/८४	१०६.२५	४३.७५	६२.५	४२.५	५३.१२५	१०.६२५
२०८४/८५	१५०	६०	९०	६०	७५	१५

कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

क्र.सं.	कार्यक्रम/आयोजना	कुल लागत (रु. हजारमा)
	जलश्रोत, विद्युत तथा वैकल्पिक उर्जा	-
६१	जलश्रोत, विद्युत तथा वैकल्पिक उर्जा सम्बन्धि पूर्वाधार मर्मत/निर्माण/व्यवस्थापन	१५,५००.००
६२	जलश्रोत, विद्युत तथा वैकल्पिक उर्जा सम्बन्धि अध्ययन	५००.००
६३	विद्युत योजना तथा जलश्रोत क्षेत्रमा मानव संसाधन सम्बन्धि कार्यक्रम	-
६४	वैकल्पिक उर्जा प्रवर्धन कार्यक्रम	५,५००.००

५.३ सडक तथा यातायात

हालको अवस्था

यातायात पूर्वाधार समग्र विकासको मेरुदण्ड हो। यातायात सेवा लगायत पूर्वाधारका अन्य विकास आयोजनाले विस्तृत आर्थिक, सामाजिक विकासका अन्य क्षेत्रका विकासको गतिलाई सुगम पार्न तथा सार्वजनिक सेवामा पहुँच, प्रवाह र नागरिकको दैनिक जीवनयापनालाई सहज बनाउने भूमिका रहेको छ।

यस गाउँपालिकामा स्थानीय सरकारको स्थापना आएपछि धेरै नयाँ सडक विस्तार भएको देखिन्छ। सडकको संजाल गाउँपालिका भरि समान रूपले फैलिएको छ भने यातायात सुविधा भएका २ रुट रहेको देखिन्छ। राजगढ राजगढ रुटहरूमा ६ बस र अटोहरू क्रमशः चल्ने गरेको देखिन्छ।-विर्तामोड र लक्ष्मीपुर-गाउँपालिकामा रहेका विभिन्न नदीहरूले उत्पन्न गरेको असहजता सम्बोधन गर्नका निम्ति २७ वटा जति पुलहरू निर्माण गरिएको पाईन्छ। ति मध्ये ५ पुल झोलुंगे पुल रहेका छन् भने बाँकी काठे र पक्कि पुल रहेको पाईन्छ। गाउँपालिका केन्द्र सम्मको विभिन्न वडाहरूबाट अधिकतम दुरी १३ किमी रहेको पाईन्छ।

प्रमुख समस्याहरू

सडक संजालको विस्तार व्यापक भएपनि अधिकांस सडकको स्तर राम्रो नभएको सम्भावनालाई सदुपयोग गर्न भूगोलको बनावटले गर्दा अत्याधिक अर्थ चाहिने हुँदा विभिन्न निजी तथा सरकारी संस्था बाट अझै पर्याप्त सहयोग जुटाउन र पर्यावरणमा पर्ने असर पनि धेरै भएको र त्यस तर्फ अझै आवश्यक ध्यानाकर्षण गर्न नसक्नु चुनौतिपूर्ण रहेको देखिन्छ।

अवसर

सडकको महत्त्व अरु थुप्रै क्षेत्र सँग अन्तरसम्बन्धित रहेको छ त्यसैले सडकको उचित व्यवस्थान गर्न, सके अन्य पूर्वाधारको विकास पनि चुस्त बबन्ने देखिन्छ न्छ भने आर्थिक क्रियाकलापमा पनि वृद्धि भई

सोच

सडक यातायातको विकास मार्फत आर्थिक सम्बृद्धि

लक्ष्य

स्थानीय सडक संजालको विस्तार गरी आर्थिक-सामाजिक विकास, व्यापार विस्तार एवं विविधिकरण तथा अन्तर गाउँपालिका स्तरीय सम्बन्धमा सुदृढिकरणमा टेवा पुर्याउने

उद्देश्य

- प्रभावकारी, दिगो, भरपर्दो, सुरक्षित, वातावरणमैत्री र कम खर्चिलो यातायात सेवामार्फत आर्थिक क्रियाकलाप विस्तार र सेवा प्रवाहको प्रभावकारिता बढाउनु
- वडा-गाउँपालिका, गापा-गापा/नपा, गापा-जिल्लाबीच तथा छिमेकी पालिकाहरु बीच व्यापारिक सम्बन्ध विस्तार गर्नु
- यातायात व्यवस्थालाई सहज र सहूल्यत बनाई सम्पूर्णको न्यायोचित पहुँच पुर्याउने

रणनीति तथा कार्यनीति

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति
१. प्रभावकारी, दिगो, भरपर्दो, सुरक्षित, वातावरणमैत्री र कम खर्चिलो यातायात सेवामार्फत आर्थिक क्रियाकलाप विस्तार र सेवा प्रवाहको प्रभावकारिता बढाउनु	• कृषि, पर्यटन तथा सामाजिक सेवा प्रवाहलाई सहज र सुलभ हुने गरि गुणस्तरीय पूर्वाधारको विकास र विस्तार गर्ने।	• गाउँपालिकाको रणनीतिक सडकहरु प्राथमिकता अनुसार क्रमश ग्राभेल : र पिच गर्दै लग्ने। • सडक नपुगेको प्रमुख बस्ति तथा बजार केन्द्रलाई लक्षित गरि अति जरुरि स्थानमात्र नयाँ ट्रयाक खोल्ने। • सडक संजाल निर्माण गर्दा कृषि, उर्जा, पर्यटन तथा उद्योग व्यवसायको समेत प्रवर्धन हुने गरि गर्ने। • सडकको नयाँ ट्रयाक खोल्दा तथा स्तरोन्नति गर्दा पुर्व वातावरणीय परिक्षण वा वातावरणीय प्रभाव मुल्यांकन पश्चात विस्तृत अध्ययन

		प्रतिवेदन तयार गरि मात्र सडक निर्माण र स्तरोन्नति गर्ने।
	सडकको मापदण्ड, वर्गीकरण नामकरण र , प्राथमिकताक्रम सहित यातायात गुरुयोजना तर्जुमा सडक निर्माण र संचालन गर्ने	- भूउपयोग क्षेत्र र योजना अनुसार, वस्ती विकास तथा भौतिक निर्माणको योजना तर्जुमा र कार्यन्वयन गर्ने। - भौतिक योजना तथा यातायात गुरुयोजना अनुसार सडकको मापदण्ड, वर्गीकरण, नामाकरण तथा प्राथमिकता निर्धारण गर्ने। - प्राथमिकताका आधारमा सडक निर्माण, मर्मतसम्भार र यातायात संचालन गर्ने।
२. यातायात व्यवस्थालाई सहज र सहुल्यत बनाई सम्पूर्णको न्यायोचित पहुँच पुर्याउने	कृषि, पर्यटन तथा सामाजिक सेवा प्रवाहलाई सहज र सुलभ हुने गरि यातायात व्यवस्थापन गर्ने।	- यातायात व्यावास्थापन सहज बनाउन आवश्यक पूर्वाधार व्यक्त गर्ने। - यात्रा सहज र गुणस्तरीय बनाउन आवश्यक मापदण्ड पुरा गर्ने।

विषय क्षेत्रगत खर्च तथा श्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान

आर्थिक वर्ष	बजेट अनुमान			बजेटको श्रोत		
	कूल	चालु	पूँजीगत	आन्तरिक श्रोत	नेपाल सरकार	प्रदेश सरकार
२०८२/८३	१६९०	३०	१६६०	६७६	८४५	१६९
२०८३/८४	१६४०	३०	१६१०	६५६	८२०	१६४
२०८४/८५	२१७०	३०	२१४०	८६८	१०८५	२१७

कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

क्र.सं.	कार्यक्रम/आयोजना	कुल लागत (रु. हजारमा)
	सडक, पुल तथा यातायात	-

५८	सडक तथा पुल/कल्भर्ट निर्माण/खोला/पुनरुत्थान कार्यक्रम	५३६,०००.००
५९	सडक, पुल तथा यातायात सम्बन्धि अध्ययन कार्यक्रम	५,०००.००
६०	पालिका पूर्वाधार व्यवस्थापन एम्बुलेन्स कार्यक्रम	-

५.४ सञ्चार तथा सूचना प्रविधि पूर्वाधार

हालको अवस्था

यस आधुनिक युगमा सूचना भनेको सबैभन्दा शक्तिसाली संसाधन हो। सूचना तथा संचारको पहुँच हरेक नागरिकको आधारभूत आवश्यकता बनिसकेको छ। यस गाउँपालिकामा संचारको स्थिति औसत रहेको देखिन्छ। यस गाउँपालिकामा २९८ घरधुरीसँग कुनै प्रकारको संचार माध्यमको पहुँच नभएको छ। त्यसैगरी अझै पनि रेडियोलाई संचारको प्रमुख माध्यम मान्ने घरधुरीको संख्यापनि १,४४१ रहेको छ। यस गाउँपालिकामा कुनै पत्रपत्रिका प्रकाशन नभएको पाइन्छ भने हुलाक कार्यालय भने ३ वटा रहेको देखिन्छ।

प्रमुख समस्याहरू

केहि स्थानमा भने न्युनतम संचार नेटवर्क समेत नरहेको र भएको स्थानहरूमा पनि गुणस्तरको नभएको कम्जोर पक्ष देख्न सकिन्छ। स्थानियाहरूलाई संचार पूर्वाधारको सदुपयोग गर्न सकिने पक्षहरूको बारेमा उचित जानकारी नभएको देख्न सकिन्छ। त्यसैगरी संचार प्रविधिमा सहूल्यता नभएको कारण सबै वर्गको पहुँचमा ल्याउन निकै चुनौतिपूर्ण देखिन्छ।

अवसर

संचारको महत्त्व मध्यनजर गरेर विभिन्न तहका सरकारी तथा निजी क्षेत्रको संचार विकास गर्न प्रयास जारी रहेको अवस्था देखिन्छ। धेरै स्थानियाहरूको पहुँचमा मोबाईल रहेको कारण संचारलाई थप विकास गर्न सके विभिन्न सूचना तथा जानकारी प्रवाह सहज रूपले गर्न मिल्ने अवसर रहेको देखिन्छ।

सोच

संचार तथा सूचनाको गुणस्तरीय विकास, विकसित लोकतन्त्रको अभ्यास

लक्ष्य

गुणस्तरीय सूचना तथा सेवामा नागरिकको पहुँच विस्तार गर्ने

उद्देश्य

- सूचनाका पूर्वाधार विकास गर्ने
- सूचना प्रविधिमा सहूल्यता र गुणस्तर कायम गर्ने

रणनीति तथा कार्यनीति

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति
१. सूचनाका पूर्वाधार विकास गर्ने	इन्टरनेट सेवाको पहुँच अभिवृद्धि गर्ने	- गाउँपालिका, वडा कार्यालय, स्वास्थ्य संस्था र विद्यालयमा इन्टरनेट क्षमता वृद्धि गरि सेवाको विस्तार र गुणस्तर सुधार गर्ने। - सबै वडा कार्यालयहरू, विद्यालय र स्वास्थ्य संस्थामा इन्टरनेट सेवा निहमित तथा सुचारु गर्न सेवा प्रदायक परिचालनको व्यवस्था गरिनेछ। - गाउँकार्यपालिका कार्यालय, वडा कार्यालय, विद्यालय र स्वास्थ्य संस्था मुख्य बजारमा सिसिटिभी क्यामेरा जडान गर्ने।
	टेलिफोन सेवा प्रभावकारी बनाउने	- टेलिफोन टावरको संख्या र क्षमता वृद्धि गर्न समन्वय र पैरवी गर्ने। - विद्यालय तथा स्वास्थ्य संस्थाहरूमा इन्टरनेट सुविधा जडान गर्ने र सूचना प्रविधिमा आधारित भई पठनपाठन तथा स्वास्थ्य सेवा प्रवाह गर्ने। - ल्याण्डलाइन टेलिफोन र अप्टिकल फाईबर प्रविधिको इन्टरनेट विस्तार संचालन गर्न नेपाल टेलिकम र अन्य सेवा प्रदायक संस्थासँग छलफल, समन्वय र पैरवी गर्ने।
२. सूचना प्रविधिमा सहुल्यता र गुणस्तर कायम गर्ने	सूचना तथा सेवा प्रवाहलाई सूचना प्रविधि बनाउने	राजस्व, प्रशासन, योजना तथा स्थानीय तथ्यांक सम्बन्धि सूचना व्यावास्थापन

		प्रणाली तयार गरि सुचना प्रविधिमा आधारित सेवा प्रवाहको व्यवस्था गर्ने। - स्थानीय संचार माध्यम र संचाकर्मिका क्षमता विकास गरि गाउँपालिकालाई मिडीयामैत्री बनाउने। - सम्पादित योजना, कार्यक्रम र गतिविधि एफएम रेडियो स्थापना संचालन गरि सुचना र संचारको प्रमुख माध्यमको रूपमा विकास गर्ने। - गाउँपालिकाको मुखपत्रको रूपमा महाभारत विकास बुलेटिन प्रकाशनको व्यवस्था गर्ने (चौमासिक)। - पदाधिकारी तथा सेवाग्राही रेडियो संवाद कार्यक्रम नियमित रूपमा संचालन गर्ने। - स्थानीय नीति, कानून, नियम र कार्यविधि, निर्णय, विकास कार्य संचालन, उपलब्धि, सफल अभ्यास बारे पत्रकार संवाद, पत्रपत्रिका, रेडियो र टेलिभिजनमा नियमिति प्रकासन र प्रसारको व्यवस्था गर्ने।
--	--	--

विषय क्षेत्रगत खर्च तथा श्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान

आर्थिक वर्ष	बजेट अनुमान			बजेटको श्रोत		
	कूल	चालु	पूँजीगत	आन्तरिक श्रोत	नेपाल सरकार	प्रदेश सरकार
२०८२/८३	१.५	०.५	१	०.३७५	०.९	०.२२५
२०८३/८४	८४	२८	५६	४२	४२	०
२०८४/८५	३४.५	११.५	२३	१७.२५	१७.२५	०

कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

क्र.सं.	कार्यक्रम/आयोजना	कुल लागत (रु. हजारमा)
	सूचना, सञ्चार तथा प्रविधि	-
६५	सूचना प्रणाली प्रबलिकरण कार्यक्रम	२,५००.००
६६	सञ्चार प्रबलिकरण तथा निर्माण कार्यक्रम	१,५००.००
६७	प्रविधिको पहुँच बढाउने कार्यक्रम	४,०००.००

५.५ आवास तथा वस्ती विकास

हालको अवस्था

आवास मानवको जीवनको आधारभूत आवश्यकतामा पर्दछ। सविधानले पनि आवासलाई नागरिकको मौलिक हकको रूपमा स्थापित गरेको छ। स्थानीय संचालन ऐनले सुरक्षी बस्ति विकास, भवन मापदण्ड तथा नियमन जस्ता कार्यहरु स्थानीय तहको जिम्मेवारीमा सुम्पेको छ। यस गाउँपालिकामा अधिकांश स्थानीय आफ्नै घरमा बस्ने गरेको पाइन्छ।

सोच

सबै नागरिकको सुरक्षित, सुलभ र व्यवस्थित आवासमा पहुँच

लक्ष्य

वातावरणमैत्री, सुरक्षित र सुलभ सार्वजनिक भवन तथा निजी आवासको विकास गर्ने

उद्देश्य

- आवास क्षेत्रमा सुरक्षा र पूर्वाधारको सुनिश्चितता गर्ने
- व्यवस्थित तरिकाले वस्ती विकास गर्ने

रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
१. वस्तीको विकास एकीकृत र सुरक्षित गर्ने।	• भू-उपयोग योजनाअनुसार बस्ति विकास गर्दै लग्ने। • एक नमुना बस्ति विकास कार्यक्रम संचालन गरि अन्य अव्यवस्थित वस्तीहरुलाई व्यवस्थित गर्न सहज गर्ने।

	- वस्ती तथा आवासलाई चाहिने पूर्वाधारको उचित व्यवस्थापन गर्ने। - आवास, बस्ति विकास तथा सार्वजनिक निर्माण सुरक्षित बनाउन चेतना अभिवृद्धि गर्ने।
२. भवन निर्माणमा भवन संहिताको सशक्त कार्यान्वयन गर्ने।	- सरकारी भवनहरू बाल, महिला र अपाङ्गमैत्री बनाउनको साथै भवन संहिता तयार गरि कार्यान्वयन गर्ने। - निर्माणमा संलग्न स्थानीयहरूलाई मापदण्ड बमोजिम निर्माण गर्न सिप तथा तालिम व्यवस्था गर्ने। - पक्कि निर्माण तथा खरको छाना विस्थापन गर्ने।
३. क्षतिग्रस्त आवास तथा भवनहरूको पुनर्निर्माण गर्ने।	जोखिम नक्सांकन गरि विपद जोकिम स्थानमा रहेका घर बस्तीलाई सुरक्षित स्थानमा पुनःस्थापना गर्ने।

विषय क्षेत्रगत खर्च तथा श्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान

आर्थिक वर्ष	बजेट अनुमान			बजेटको श्रोत		
	कूल	चालु	पुँजीगत	आन्तरिक श्रोत	नेपाल सरकार	प्रदेश सरकार
२०८२/८३	१.१२५	०.३७५	०.७५	०.२८१३	०.६७५	०.१६८८
२०८३/८४	३४४.२५	११४.७५	२२९.५	१३७.७	१७२.१३	३४.४२५
२०८४/८५	३७९.१३	१२६.३८	२५२.७५	१५१.६५	१८९.५६	३७.९१३

कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

क्र.सं.	कार्यक्रम/आयोजना	कुल लागत (रु. हजारमा)
	बस्ति, आवास, भवन तथा सार्वजनिक निर्माण	-
५५	सामाजिक तथा सार्वजनिक पूर्वाधार निर्माण/व्यवस्थापन	३१,३००.००
५६	पुनर्निर्माण गर्नुपर्ने पूर्वाधार निर्माण कार्यक्रम	२,०००.००
५७	वस्ती विकास, सार्वजनिक क्षेत्र विकास अध्ययन	१५,०००.००

५.६ पूर्वाधार विकासका मुख्य कार्यक्रमहरू

क्र.सं.	कार्यक्रम/आयोजना	कुल (५ वर्षे)
	बस्ति, आवास, भवन तथा सार्वजनिक निर्माण	०
५५	सामाजिक तथा सार्वजनिक पूर्वाधार निर्माण/व्यवस्थापन	५५९
५६	पुनर्निर्माण गर्नुपर्ने पूर्वाधार निर्माण कार्यक्रम	२०
५७	वस्ती विकास, सार्वजनिक क्षेत्र विकास अध्ययन	१५०
	सडक, पुल तथा यातायात	०
५८	सडक तथा पुल/कल्भर्ट निर्माण/खोला/पुनरुत्थान कार्यक्रम	८३९५
५९	सडक, पुल तथा यातायात सम्बन्धि अध्ययन कार्यक्रम	२८०
६०	पालिका पूर्वाधार व्यवस्थापन एम्बुलेन्स कार्यक्रम	५०
	जलश्रोत, विद्युत तथा वैकल्पिक उर्जा	०
६१	जलश्रोत, विद्युत तथा वैकल्पिक उर्जा सम्बन्धि पूर्वाधार मर्मत/निर्माण/व्यवस्थापन	२३०
६२	जलश्रोत, विद्युत तथा वैकल्पिक उर्जा सम्बन्धि अध्ययन	३०
६३	विद्युत योजना तथा जलश्रोत क्षेत्रमा मानव संसाधन सम्बन्धि कार्यक्रम	१०
६४	वैकल्पिक उर्जा प्रवर्धन कार्यक्रम	१०५
	सूचना, सञ्चार तथा प्रविधि	०
६५	सूचना प्रणाली प्रबलिकरण कार्यक्रम	२५
६६	सञ्चार प्रबलिकरण तथा निर्माण कार्यक्रम	४७
६७	प्रविधिको पहुँच बढाउने कार्यक्रम	४०

५.७ पूर्वाधार विकासको नतिजा खाका

पूर्वाधार विकास										
नतिजा शृंखला	सूचक		आधार वर्ष	लक्ष्य					पुष्ट्याईका आधारहरू	जोखिम तथा पूर्वानुमान
	विवरण	इकाई		०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४	०८४/८५	०८५/८६	०८६/८७	
प्रतिफल ३.१ सडक एवं सहायक पूर्वाधारको विस्तार र विकास एवं यातायात सुचारु भएको हुनेछ	पक्की सडकमा पुग्न लाग्ने औसत समय	मिनेट	१८०	१२०	९०	७५	६०	३०	. आर्थिक प्रतिवेदन • गाउँपालिका प्रोफाईल • यातायात गुरुयोजना	. अन्तर-सरकार, नागरिक समाज र समुदायको सहकारी र साझेदारीमा वृद्धि हुनेछ। • संघ, प्रदेश र गैर सरकारी र निजी क्षेत्रको लगानी र कार्यक्रममा वृद्धि हुनेछ।
	कालोपत्रे सडक	किमी	१०	२५१०	३०१०	४५१०	६०१०	७०१०		
	ग्राभेल सडक	किमी	८१६१	२५१०	५०१०	७०	११०	१४०		
	कच्ची सडक(Earthern road)	किमी	३१५	२६५१०	२३५१०	२००१०	१४५१०	१०५१०		
	बायो इन्जिनीरिंग प्रविधि र सडक साइड वृक्षारोपण	किमी	०	५	२५	३५	४५	५५		

प्रतिफल ३.२ आवास बजार, बस्ति , एकीकृत, व्यवस्थित र सुरक्षित भएको हुनेछ	प्रवर्धित तथा मापदण्ड अनुसार निर्माण तालिम लिएको दक्ष व्यक्ति	संख्या	२०	५०	५०	७५	७५	१००	. आर्थिक प्रतिवेदन .गाउँपालिका प्रोफाईल	. समुदायको योगदान र निगरानीमा वृद्धि हुनेछ
	आधारभूत पूर्वाधार सहित व्यवस्थित बजार	संख्या	०	१	२	४	५	८		
प्रतिफल ३.३ बिदुत र बैकल्पिक उर्जाको विस्तार उपलब्धता तथा उपयोगमा वृद्धि भएको हुनेछ	बिदुत ट्रान्समिसन लाइन विस्तार	किमी	८२	९८	११८	१४२	१७०	२०४	गाउँपालिका प्रोफाईल	स्वच्छ उर्जा उत्पादन र उपयोग संघीय नीति र कानुन तर्जुमा हुनेछ
	सोलार प्रणाली/बिदुत सेवा पुगेका घरपरिवार	प्रतिशत	९९।६	९९।६	९९।६	९९।६	१००	१००		
	सुधारिएको उर्जा (Bio-Gas, LP) प्रयोग गर्ने परिवार	प्रतिशत	२।१	१५	२५	३५	४५	६०		
प्रतिफल ३.४ सूचना र संचार प्रविधिको पहुँच भएको हुनेछ	मोबाइल प्रयोगकर्ता	प्रतिशत	९८	९९	१००	१००	१००	१००	•गाउँपालिका प्रोफाईल	अन्तर- सरकार, नागरिक समाज र समुदायको सहकारी र
	उद्म व्यवसायमा सूचना प्रविधि प्रयोग गर्ने व्यक्ति	प्रतिशत	२५	३५	४५	५५	६०	७५		

										साझेदारीमा वृद्धि हुनेछ ।
--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	------------------------------

परिच्छेद ६ वन तथा विपद व्यवस्थापन

६.१ विपद् व्यवस्थापन

हालको अवस्था

यस गाउँपालिकामा वर्षेनी विपदले धनजनको क्षति गर्ने गरेको पाईन्छ। मुख्यतः बाढी, हावाहुरी, आदि जस्ता विपद्को जोखिम उच्च रहेको पाईन्छ। यसैगरी आउँ, झाडा पखाला लगायत विरलै देखिने स्वाइन फ्लु, बर्ड फ्लु आदि रोगहरु पनि विपद्को कारकको रूपमा रहेको पाईन्छ। विपद्को समयमा आश्रय स्थलका लागि खुला क्षेत्रको आवश्यकता भएकाले खुला क्षेत्रहरु कायम गर्ने कार्य अगाडी बढाउन आवश्यक देखिन्छ। विपद्को समयमा कटानले गर्दा हानि भएको भुभागको संरक्षणका लागि आकस्मिक तटबन्धन आवश्यक देखिन्छ। विपद्को तथ्यांक अझै व्यवस्थित गर्न विपद् लेखाजोखा निर्देशिका जारि गरि लेखाजोखामा एकरूपता कायम गर्नु पर्ने देखिन्छ। विपद व्यवस्थापन समितिहरु निर्माण भएपनि कार्यशिलता चुस्त बनाउन पर्ने देखिन्छ भने विभिन्न संघ तथा संस्थाहरुको समन्वयमा स्थानीय रूपले सकिने सम्पूर्ण प्रयासहरु कार्यन्वयन गरि जोखिम न्यूनीकरण गर्नु पर्ने देखिन्छ।

प्रमुख समस्याहरु

एकीकृत तथा योजनावद्ध विकास गर्न असमर्थ हुनु, जनसंख्याको बढ्दो चापलाई व्यवस्थित गर्न नसक्नु, अव्यवस्थित शहरीकरण बढ्नु, पूर्वाधा विकास र वातावरण विचको असन्तुलन हुनु, औद्योगिक क्षेत्र, अस्पताल र सहरी क्षेत्रबाट निष्काशन हुने रासायनिक मल र विषादी व्यवस्थापन गर्न, जोखिमपूर्ण मापदण्डको अभाव र कार्यन्वयन क्षमता कमजोर हुँदा वायु, ध्वनि तथा जमिनका प्रदुषण मात्रा बढ्नु, विभिन्न सरोकारवालाहरु बीच वातावरणसँग सम्बन्धित विषयमा समन्वय र सहकार्य हुन नसक्नु यस क्षेत्रका प्रमुख समस्याको रूपमा रहेका छन्।

अवसर

अवसर

विगतका अनुभवहरु समेत आधार लिई दिगो तथा सुरक्षित विकास सुनिश्चित गर्ने, स्थानीय पूर्वाधार विकास तथा एकीकृत बस्ति विकास कार्यलाई तालमेल हुने गरि विकास गर्ने, आर्थिक-सामाजिक रूपान्तरणका अलागी जनजीविकामा सुधार भएको विपद् प्रतिरोधी गुणस्तरीय पूर्वाधारसहित विपद् उत्थानशील बस्ति विकास गर्ने, सबै प्रकारको विपद्को सामना गर्ने आधुनिक प्रविधियुक्त संरचना र दक्ष जनशक्तिको विकास गर्ने तथा विकास साझेदारहरुबाट प्राप्त सहयोगलाई प्रभावकारी रूपमा परिचालन गरि आत्मनिर्भर बन्ने जस्ता अवसरहरु देखिएको पाईन्छ। विपद्लाई विकाससँग जोडी योजना अप्रक्रियाका विभिन्न चरणमा सम्बोधन हुने गरि मूलप्रवाहीकरण गर्ने प्रयास, विपद्का लागि पूर्वतयारी गर्ने रणनीति कार्यन्वयन गर्ने परिपाटीको विकास गर्ने,

प्रतिकार्यकानिम्ती गाउँविपद प्रतिकार्य कार्ययोजना तर्जुमा लगायतको पुर्व तयारीका नीतिगत तथा संस्थागत व्यवस्थाको सुदृढीकरण र कार्यविधिहरूको तयार र केन्द्रदेखि स्थानीय तहसम्मको व्यवस्था तथा अपेक्षित तथा अवस्थित सँग तथा संस्थाका लगानी तथा श्रोतहरू उचित व्यवस्थापन गर्ने आदिलाई अवसरको रूपमा लिईएको छ।

सोच

विपदहरूको प्रभावकारी व्यवस्थापनबाट विपद उत्थानशील गाउँको रूपमा विकास गर्ने।

लक्ष्य

विपदबाट हुने मानवीय, भौतिक, आर्थिक, सामाजिक, सांस्कृतिक र पर्यावरणीय क्षति न्यूनीकरण गर्ने।

उद्देश्य

१. विभिन्न निकायबाट हुने विपद व्यवस्थापनको कार्यलाई समन्वय गरि एकीकृत रूपमा संचालन गर्ने।
२. अपेक्षित विपद अनुसारको खोज, राहत तथा उद्धारका लागि क्षमता अभिवृद्धि गर्न विशेष कार्यक्रम संचालन गर्ने।
३. विपद जोखिम न्युनिकरणलाई विकासका सबै आयाम तथा चरणमा मुलप्रवाहिकरण गर्ने।
४. विपद व्यवस्थापनलाई प्रभाकारी बनाउने नीतिगत व्यवस्थालाई समय सापेक्ष र व्यवहारिक बनाउने।

रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
१. विभिन्न निकायबाट हुने विपद व्यवस्थापनको कार्यलाई समन्वय गरि एकीकृत रूपमा संचालन गर्ने।	• विपद जोखिम न्यूनीकरणका लागि स्थानीय क्षमता अभिवृद्धि गर्ने। • अन्तर वडा तथा अन्तर गाउँपालिका जल व्यवस्थापन नीति अवलम्बन गर्ने। • गाउँ विपद व्यवस्थापन कार्यलाई गाउँपालिका तहबाट व्यवस्थापन गर्न वडातहसम्म संरचना व्यवस्था गर्ने।
२. अपेक्षित विपद अनुसारको खोज, राहत तथा उद्धारका लागि क्षमता अभिवृद्धि गर्न विशेष कार्यक्रम संचालन गर्ने।	• बस्ति/समुदाय स्तरसम्म विपद पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य क्षमता विकास व्यवस्थापन गरि विपद जोखिम न्यूनीकरण तथा अल्पिकरण

	गर्नका लागि गाउँपालिकाका वडा तहसम्म जनचेतनामुलक कार्यक्रम गर्ने।
३. विपद जोखिम न्युनिकरणलाई विकासका सबै आयाम तथा चरणमा मुलप्रवाहिकरण गर्ने।	- एकीकृत बस्ति विकासको सुरुवाती चरणदेखि नै विपद विज्ञ, स्थानीय निकाय, योजनाविद् हरूलाई सहभागी गराई भू-उपयोग नीति अनुकूल हुने गरि दिर्घकालिन बस्ति विकास योजना बनाई लागु गर्ने। - स्थानीय तहको योजना तर्जुमा तथा कार्यन्वयन प्रक्रियामा समाहित गर्न कार्यलाई प्राथमिकताका साथ अगाडी बढाउने।
४. विपद व्यवस्थापनलाई प्रभाकारी बनाउने नीतिगत व्यवस्थालाई समय सापेक्ष र व्यवहारिक बनाउने।	- गाउँपालिकाको जोखिम नक्सांकन गरि विपद जोखिम न्यूनीकरणका कार्यक्रमहरु वार्षिक योजनामा समावेश गर्ने। - गाउँ विपद व्यवस्थापन रणनीतिलाई स्थानीय विपद व्यवस्थापन भित्र संस्थागत गर्ने। - विपद व्यवस्थापनको सब तहमा जलवायु परिवर्तन अनुकुलान्को अवधारणालाई आत्मसाथ गरि जलवायु परिवर्तनको नकारात्मक असर न्यूनीकरण गर्ने विशेष कार्यक्रमहरु संचालन गर्ने।

विषय क्षेत्रगत खर्च तथा श्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान

आर्थिक वर्ष	बजेट अनुमान			बजेटको श्रोत		
	कूल	चालु	पूँजीगत	आन्तरिक श्रोत	नेपाल सरकार	प्रदेश सरकार
२०८२/८३	२६.१२५	१०.८७५	१५.२५	६.५३१३	१५.६७५	३.९९८८
२०८३/८४	४०९.८८	१८३.६३	२२६.२५	२०४.९४	२०४.९४	०

२०८४/८५	३१०.३८	१५३.१३	१५७.२५	१५५.१९	१५५.१९	०
---------	--------	--------	--------	--------	--------	---

कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

क्र. सं.	कार्यक्रम/आयोजना	कुल लागत (रु. हजारमा)
	विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापन तथा जलवायु उत्थानशीलता	-
७३	विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापनको लागि प्रविधिको प्रयोग	३,७५०.००
७४	विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापनको जलवायु उत्थानशीलता सम्बन्धि जनचेतना/तालिम कार्यक्रम	१,०२५.००
७५	विपद् रोकथाम गर्न अध्ययन तथा निर्माण कार्यक्रम	३६,१२५.००
७६	आपतकालीन विपद् कोष/सामग्री निर्माण	२८,६२५.००

६.२ वन व्यवस्थापन

हालको अवस्था

वन सम्पदा स्वच्छ हावापानीको मात्र नभई आर्थिक उन्नतिको पनि श्रोत हो। वन सम्पदाको व्यवस्थित विकासबाट आर्थिक लाभ लिन सकिन्छ भने समग्र क्षेत्रको सुन्दरता र स्वच्छतामा ठुलो भूमिका खेल्दछ। नेपालको सन्दर्भमा वनको विकास उल्लेखनीय रहेको छ। सामान्य जनमानसमा वनको संरक्षण गर्नुपर्छ भन्ने चेतनाको स्तर वृद्धि भएको छ। यस गाउँपालिकामा पनि रहेको वनको सामुदायीकरणबाट संरक्षण तथा व्यावस्थापन भएको छ।

प्रमुख समस्याहरू

वन सम्पदाको सदुपयोग गरेर आर्थिक लाभ लिन नसक्नु, वनको अवैध प्रयोगलाई न्यूनीकरण गर्न नसक्नु आदि समस्याहरू रहेका छन्।

अवसरहरू

वनको विस्तार तथा व्यवस्थापन गरि जमिन मुनिको पानी श्रोतलाई रिचार्ज गर्न सकिन्छ भने गाउँपालिकाको सौन्दर्य पनि प्रवर्धन गर्न सकिन्छ। त्यसैगरी वन पैदावारहरू सदुपयोग गरि तथा आयुर्वेदिक वनस्पतिहरू लगाई लाभ लिन सकिन्छ।

सोच

सुन्दर तथा हरियो पालिका, आर्थिक लाभ लिने नविन तरिका

लक्ष

वन सम्पदाको प्रचुर उपयोगबाट आर्थिक सम्वृद्धि ल्याउने

उद्देश्य

- वनको विस्तार भई उपयोग प्रणाली विकास गर्ने
- वनस्पतिको विकास गरि आर्थिक लाभ लिने

रणनीति तथा कार्यनीति

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति
१. वनको विस्तार भई उपयोग प्रणाली विकास गर्ने	• वनको विस्तार गर्ने	• वृहत वृक्षरोपन आयोजना गर्ने • वनको अवैध प्रयोगमा नियन्त्रण ल्याई दिगो विकास प्रणाली विकास गर्ने
	• वनको उपयोग सुलभ र दिगो बनाउने	• नियन्त्रित र व्यवस्थित वन उपयोग प्रणाली विकास गर्ने • वन विकास समितिहरू चुस्त र निरीक्षण क्षमता सहितको विकास गर्ने • वनमा सिंचाई पोखरीहरू निर्माण गर्ने
२. वनस्पतिको विकास गरि आर्थिक लाभ लिने	• वनमा फलफुल खेति गर्ने	• वनमा रणनीतिक ढंगले उपर्युक्त फलफुल खेति गर्ने • चौपायाहरूलाई वनको वरिपरी उपर्युक्त चरण क्षेत्र विकास गर्ने

	वनमा आयुर्वेदिक बोटहरू लाउने	- वनमा हावापानी अनुकूल आयुर्वेदिक बोटविरुवा खेति गर्ने - वन उपज प्रसोधन गर्न प्रणाली विकास गर्ने
--	--	---

विषय क्षेत्रगत खर्च तथा श्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान

आर्थिक वर्ष	बजेट अनुमान			बजेटको श्रोत		
	कूल	चालु	पुँजीगत	आन्तरिक श्रोत	नेपाल सरकार	प्रदेश सरकार
२०८२/८३	०.३	०.१	०.२	०.०७५	०.१८	०.०४५
२०८३/८४	३७.२	१२.४	२४.८	१८.६	१८.६	०
२०८४/८५	२२.५	७.५	१५	११.२५	११.२५	०

कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

क्र.सं.	कार्यक्रम/आयोजना	कुल लागत (रु. हजारमा)
	वन तथा जैविक विविधता	-
६८	वन तथा जैविक विविधता संरक्षण/व्यवस्थापन कार्यक्रम	४,०००.००
६९	वन डटेलो रोकथाम कार्यक्रम	-
७०	सामुदायिक वन संरक्षण/व्यवस्थापन कार्यक्रम	-

६.३ जलवायु परिवर्तन अनुकुलन

हालको अवस्था

जलवायु परिवर्तनका विभिन्न असरहरू अन्तर सम्बन्धित हुने भएको कारण वातावरणमा नकारात्मक असर न्यूनीकरण गरि संरक्षण गर्न तथा जलवायु परिवर्तनको प्रभाव अनुकुलन गर्दै समष्टिगत विकासका लक्ष्यहरू हासिल गर्ने सवाललाई मध्यनजर गरि स्थानीय तहबाटै नीति, कानून तथा संस्थागत संयन्त्रहरूको व्यवस्था गर्नु पर्ने देखिन्छ। हरित विकासको अवधारणा आत्मसात गर्नु जस्ता नीति विकास गरि पुर्वातयारै गर्न आवश्यक रहेको देखिन्छ। जलवायु परिवर्तनका क्षेत्रमा लगानी न्यायोचित गर्न जलवायु परिवर्तन बजेट व्यवस्था गरि राष्ट्रले तय गरेका योजना कार्यन्वयन गर्नु पर्ने देखिन्छ। वातावरण व्यवस्थापनलाई विकास कार्यसँग आवद्ध गर्दै वातावरण प्रभाव मुल्यांकनलाई संस्थागत गर्नु पर्ने देखिन्छ।

प्रमुख समस्याहरू

जलवायु परिवर्तनको अत्याधिक प्रभावित र जोखिमपूर्ण राष्ट्रको सुचिमा देश रहेको र जलवायु परिवर्तन बहुपक्षीय विषय भएको भए तापनि अन्तर क्षेत्रगत निकायहरूबीच समन्वयमा कमि र बुझाईमा एक रूप नहुनु पाईएको छ। त्यसैगरी जलवायुजन्य प्रकोपबाट हुने क्षति सम्बन्धमा अध्ययन, अनुसन्धान र आधारभूत तथ्यांकको कमि भएको पाईन्छ। त्यसैगरी जलवायु परिवर्तनको विषय समग्र विकास प्रक्रियामा मुलप्रवाहिकरण हुन नसक्नु, समस्या सम्बोधनको लागि समग्र संस्थागत क्षमता, आवश्यक वित्त, प्रविधि, ज्ञानको कमि रहनु प्रमुख समस्या रहेका छन्।

अवसर

दिगो विकासका लक्ष्यहरूमा सरकारी तथा अन्तराष्ट्रिय समुदायबाट प्रतिवद्धता जाहेर गरेको, जलवायु वित्तको व्यवस्था हुनु, प्रकृति संरक्षण अनुकुलनको क्षमता बढाउँ राष्ट्रिय कार्ययोजना छाता रणनीति तयार हुनु र जलवायु परिवर्तनका क्षेत्रमा उपलब्ध अन्तराष्ट्रिय सहयोगलाई राष्ट्रिय बजेट प्रणालीमा एकीकृत गर्ने जस्ता नया अवसर रहेका छन्।

जलवायु परिवर्तनमा राष्ट्रले नै महत्त्वपूर्ण भूमिका नखेले पनि जलवायु परिवर्तनलाई अझ सहयोग पुर्याउने स्थानीय समस्याहरू न्यूनीकरण गर्न चुनौती रहेको देखिन्छ। वन संरक्षण, फोहोर मैला व्यवस्थापन, हरितगृह ग्यासको उत्सर्जनलाई न्यूनीकरण गर्नु, पनि चुनौतिपूर्ण रहेको देखिन्छ। त्यसैगरी जलवायु वित्तमा पहुँच बढाई नातिजामुलक कार्यक्रम संचालन गर्नु, तत्काल जोखिममा रहेका क्षेत्रमा कार्यक्रम संचालन गर्नु तथा सम्पूर्ण स्थानियाहरूमा जलवायु परिवर्तन बारे हुने साझा धारणा विकास गर्नु पनि चुनौतिपूर्ण रहेको देखिन्छ।

सोच

स्वस्थ तथा स्वच्छ वातावरण, वासोवासयोग्य गाउँ व्यवस्थापन

लक्ष्य

वातावरणमैत्री र जलवायु परिवर्तनसँग अनुकुलित हुने विकास कार्यक्रमहरू संचालन गर्ने।

उद्देश्य

- वातावरणको संरक्षण स्थितिमा सुधार हुनेछ।
- प्रदुषण न्यूनीकरण हुनेछ।
- हरित विकासको अवधाराणा अपनाई सम्पूर्ण क्रियाकलाप जलवायु परिवर्तन अनुकुलित हनेछन्।

रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
१. वातावरण व्यासस्थापनलाई अंतरिकिकरण गर्दै वातावरण संरक्षण एवं प्रदूषण नियन्त्रणका लागि संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि गरि विकास कार्यक्रमको अभिन्न अंकका रूपमा संचालन गर्ने।	१. वातावरण र जलवायु परिवर्तनका क्रियाकलापमा लगानी व्यवस्थापन गर्न विभिन्न निकायसँग साझेदारी तथा समन्वय गर्ने। २. वातावरण मैत्री योजना तर्जुमा तथा कार्यन्वयनमा अन्तरनिकाय समन्वयलाई सुदृढ गर्ने।
२. जल तथा मौसमी सेवालाई विश्वसनीय, भरपर्दो, नियमित, गुणात्मक बनाई जलवायु परिवर्तन तथा प्रकोपले पार्ने असरलाई न्यूनीकरण गर्ने कार्यमा परिचालीत गर्ने।	१. जलवायु परिवर्तन अनुकूलन हुने पूर्वाधार विकास गरि जनस्तरमा वातावरणीय चेतना र सावधानी जगाउने। २. जलवायु परिवर्तनले अनियमित बनाएको वर्षा आदिको प्रभाव नियमित मुल्यांकन गर्ने।

विषय क्षेत्रगत खर्च तथा श्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान

आर्थिक वर्ष	बजेट अनुमान			बजेटको श्रोत		
	कूल	चालु	पूँजीगत	आन्तरिक श्रोत	नेपाल सरकार	प्रदेश सरकार
२०८२/८३	२.२५	१.२५	१	०.५६२५	१.३५	०.३३७५
२०८३/८४	२०	११	९	१०	१०	०
२०८४/८५	२१.२५	११.२५	१०	१०.६२५	१०.६२५	०

कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

क्र. सं.	कार्यक्रम/आयोजना	कुल लागत (रु. हजारमा)
	वातावरण तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन	-
७१	वातावरण तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन सम्बन्धि जनचेतना कार्यक्रम	१,२५०.००
७२	फोहोरमैला संकलन, प्रसोधन तथा व्यवस्थापन स्थल अध्ययन/व्यवस्थापन कार्यक्रम	२,०००.००

६.४ वन तथा विपद व्यवस्थापनका मुख्य कार्यक्रमहरू

क्र. सं.	कार्यक्रम/आयोजना	कुल (५ वर्षे)
	वन तथा जैविक विविधता	०
६८	वन तथा जैविक विविधता संरक्षण/व्यवस्थापन कार्यक्रम	६०
६९	वन डढेलो रोकथाम कार्यक्रम	२५
७०	सामुदायिक वन संरक्षण/व्यवस्थापन कार्यक्रम	१५
	वातावरण तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन	०
७१	वातावरण तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन सम्बन्धि जनचेतना कार्यक्रम	२५
७२	फोहोरमैला संकलन, प्रसोधन तथा व्यवस्थापन स्थल अध्ययन/व्यवस्थापन कार्यक्रम	५०
	विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापन तथा जलवायु उत्थानशीलता	०
७३	विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापनको लागि प्रविधिको प्रयोग	११०
७४	विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापनको जलवायु उत्थानशीलता सम्बन्धि जनचेतना/तालिम कार्यक्रम	१७
७५	विपद् रोकथाम गर्न अध्ययन तथा निर्माण कार्यक्रम	५६५
७६	आपतकालीन विपद कोष/सामग्री निर्माण	७६०

६.५ वन तथा विपद व्यवस्थापनको नतिजा खाका

वन तथा वातावरण										
नतिजा शृंखला	सूचक		आधार वर्ष	लक्ष्य					पुस्त्याईका आधारहरू	जोखिम तथा पूर्वानुमान
	विवरण	इकाई	०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४	०८४/८५	०८५/८६	०८६/८७		
प्रभाव ४: वन, जैविक, जलाधार, विपद तथा जलवायु सम्बन्धित नीति बनाएर कार्यान्वयन गरि उत्थान सिल समाजको निर्माण गर्ने										
असर ४: वन तथा जैविक विविधता र प्राकृतिक स्रोतको संरक्षण र दिगो उपयोगमा वृद्धि भएको हुनेछ	रुख विरुवाले ढाकेको क्षेत्र	प्रतिशत	८०.००	८१	८१	८१	८१	८१	आर्थिक प्रतिवेदन • गाउँपालिका प्रोफाईल	वन सम्बन्धि कानुन नीति र कानुन तर्जुमा भई कार्यन्वयन गर्ने चुनौती संग, प्रदेश र गैरसरकारी क्षेत्रको लगानी वृद्धि हुनेछ
	सुरक्षित तथा संरक्षित चरण क्षेत्र	प्रतिशत	०.१६	०.१८	०.२१	०.२४	०.२८	०.३२		
	वनमा आधारित उद्योग	संख्या	४०	71	72	72	75	78		

	सामुदायिक वन	संख्या	६६	७०	७०	७०	७०	७०		
प्रतिफल ४.१	संरक्षित पानीमुहान	संख्या	३४	५०	६०	७०	८०	९०		
जलाधार संरक्षण तथा भूमिको एकीकृत व्यवस्थापन र उचित सदुपयोग भएको हुनेछ	नदिनियन्त्रण लम्बाई	किमी	५	९	१५	१५	१८	२०		
	संरक्षित गल्छी र पहिरो	संख्या	२	६	७	८	८	९		गाउँपालिकाद्वारा संरक्षणतर्फ अग्रगामी प्रयासहरू गरिनेछ
प्रतिफल ४.२	प्रयोग भएको फोहोरमैला व्यवस्थापन प्रणाली (ल्याण्डफिल साइट, सामुदायिक Dumping Site)	संख्या	०	१	१	१	१	१	गाउँपालिका प्रोफाईल	- स्थानीयलाई जलवायु परिवर्तन बारे ज्ञान हुनेछ - गाउँपालिकाले कार्यान्वायन गरेका नियमहरू

भएको हुनेछ	कम्पोस्ट-बिन, गाबेज पिट प्रयोग गर्ने परिवार	प्रतिशत	०	१२	१३	१५	१५	१६		स्थानीयद्वारा गम्भीरतापुर्वक मानिनेछ
	परम्परागत दाउरा प्रयोग गर्ने घर धुरी	प्रतिशत	९७.७०	९०	८५	८०	७५	७०		
	स्थानीय विपद जोखिम न्यूनीकरण तथा जलवायु अनुकूल कार्ययोजना तर्जुमा	संख्या	०	०	०	१	१	१		
प्रतिफल ४.३ विपदबाट हुने क्षयतिलाई	अयोग्य स्थानमा रहेका बस्ति	संख्या	४	४	४	०	०	०	गाउँपालिका प्रोफाईल	स्थानीयले जोखिम पूर्वतयारीलाई गम्भीरता पुर्वक लिई

न्यूनीकरण गरी उत्थानशील समाजको निर्माण भएको हुनेछ	तालिम प्राप्त स्वयंसेवक	संख्या	115	१५०	२५०	३००	३५०	३५०		सहभागीमूलक विकास हुनेछ
---	----------------------------	--------	-----	-----	-----	-----	-----	-----	--	---------------------------

परिच्छेद ७ लोकतन्त्र, सुशासन र अन्तरसम्बन्धित विषय

७.१ मानव अधिकार

हालको अवस्था

संयुक्त राष्ट्र संघको स्थापना पछि मानव अधिकारको स स्थापना, सम्मान र प्रवर्धनमा अन्तराष्ट्रिय प्रयासको थालनी भएको हो। मानव अधिकारलाई शान्ति र विकासको मूल आधारमा रूपमा स्वीकार गर्दै संयुक्त राष्ट्र संघको महासभाले १० डिसेम्बर १९४८ मा मानव अधिकारको विश्वव्यापी घोषणापत्र जारी गरेपछि पहिलो पटक मानवको जन्मसिद्ध एवं नैशर्गिक अधिकारहरूलाई मानव अधिकारका रूपमा परिभाषित गरिएको थियो। राष्ट्र संघको वडापत्र र मानव अधिकारको विश्वव्यापी घोषणापत्रलाई आधार मानेर मानव अधिकारको विविध पक्षहरूलाई समेट्ने गरि मानव अधिकारको अधिकारसम्बन्धि विभिन्न अन्तराष्ट्रिय महासन्धिहरू जारी गर्दै आएका छन्। मानव अधिकार उल्लङ्घन तथा ज्यादतीका विरुद्ध अनुसन्धान गरि पीडाकलाई कारबाही र पिडितलाई क्षतिपूर्ति दिन स्थानीय सरकारलाई सिफारिस गर्ने, सिमान्तकृत समुदायका लागि इन्टर्नेसिप कार्यक्रम संचालन गर्ने, मानव अधिकार सम्बन्धमा अभिमुखीकरण तालिम संचालन गर्ने जस्ता कार्यक्रमहरू संचालन हुँदै आएका छन्।

प्रमुख समस्याहरू

समाजमा रहेको भेदभाव, छुवाछुत, लैंगिक सिमसा जस्ता सामाजिक विकृति, गाउँपालिकाको भौगोलिक संरचना, पूर्वाधार अवाम सेवा सुविधाको उपलब्धता ईत्यादी मानव अधिकारको प्रत्याभूतिका लागि परमुख समस्याको रूपमा रहेको पाईन्छ। मानव अधिकार सम्बन्धि न्युन चेतना विकास भएतापनि सेवाग्राही नागरिक अधिकारका बाहक हुन् भन्ने मानव अधिकार संस्कृतिको विकास हुन् नसक्नु, राजनीतिक, सामाजिक लगायतका मानव अधिकार सम्बन्धि आधारभूत ज्ञान, मूल्य मान्यता र संस्कारको पद्धति स्थापित हुन् नसक्नु, संरचनागत रूपमा रहेको सामाजिक विभेदलाई अन्त्य गर्न नसक्नु जस्ता प्रमुख समस्याको रूपमा रहेको देखिन्छ।

अवसर

नेपाल सरकारका क्षेत्रगत कार्यक्रमहरूमा मानव अधिकारलाई प्राथमिकतामा राखे, मानव अधिकारसम्बन्धी जनचेतना वृद्धि गर्न सकेमानव अधिकारको संरक्षण तथा सवार्धनका निम्ति अवासार प्रदान हुनसक्ने देखिन्छ। त्यसैगरी मानव अधिकारको संरक्षण तथा प्रवर्धनका लागि नेपालले जनाएका प्रतिवद्धताहरू र नेपालको संविधानमा व्यवस्था गरिएका नागरिकका विभिन्न मौलिक हकहरूले पनि अवसर प्रदान गरेको देखिन्छ।

सोच

सबै प्रकारका विभेधहरू अन्त्य गरि समावेशी र समतामुलक समाजको विकास

लक्ष्य

मानव अधिकार सम्बन्धि संस्थाहरूबीच समन्वय, सहकार्य र सहभागता बढाई मानव अधिकार संस्कृतिको विकास गर्ने।

उद्देश्य

मानव अधिकारप्रति गरिएका प्रतिवद्धताहरू व्यावहारिक रूपमा सुनिश्चित गर्ने।

रणनीति तथा कार्यनीति

१. मानव अधिकार उल्लङ्घनका घटनाको अनुसन्धान तथा मानव अधिकार अवस्थाको अनुगमन गर्ने।
२. मानव अधिकारलाई विकासका मुद्दहरूसँग संरचनागत र कार्यात्मक रूपले जोड्ने।

७.२ श्रम तथा रोजगारी

हालको अवस्था

प्रत्येक नागरिकलाई रोजगारीको प्रत्याभूति गर्न संविधानमा रोजगारीको हकको व्यवस्था गरिएको छ। गाउँपालिका भित्र पर्याप्त रोजगारीको अवसर नभएको कारण ठुलो संख्यामा युवाहरू वैदेशिक रोजगारीमा जाने गरेको देखिन्छ। यहाँ सबैभन्दा बढी घरधुरीको मुख्य आय श्रोत कृषि तथा पशुपालन नै भएको देखिन्छ। त्यसैगरी दैनिक ज्यालादारी, वैदेशिक रोजगारी, व्यापार तथा व्यवसाय क्रमश आउने गरेको पाईन्छ। रोजगारको संवेदनशीलता मध्यनजर गरेर रोजगार नीतिको तर्जुमा अत्यावश्यक देखिन्छ। वेरोजगारको लागत संकलन, न्युनतम ज्यालाधार निर्धारण, निकृष्ट प्रकृतिका श्रममा संलग्न बालश्रमिकको उद्धार, रोजगारसम्बन्धी स्थानीय कार्ययोजनाको तर्जुमा गरिएको देखिन्छ जसको कार्यन्वयन अपरिहार्य देखिन्छ।

प्रमुख समस्याहरू

श्रमिप्रतिको सम्मानमा कमि हुनु, उद्यमशीलता पर्याप्त विकास हुन नसक्नु, श्रम, सिप र उत्पादनबीच सन्तुलन नहुनु, स्वरोजगारको प्रवर्धन हुन नसक्नु र उत्पादनशिल रोजगारीको सिर्जना पर्याप्त हुन नसक्नु, वैदेशिक रोजगारीबाट प्राप्त सिपको उचित सदुपयोग गरि रोजगारी सिर्जना गर्न नसक्नु, सीपयुक्त श्रमको माग र आपूर्तिबिचाको असंतुलनता न्यूनीकरण गर्न नसक्नु तथा रोजगारमैत्री लगानीलाई प्रोत्साहन गर्न नसक्नु जस्ता समस्याहरू रहेको देखिन्छ।

अवसरहरू

यस गाउँपालिकामा कृषि, पर्यटन, पूर्वाधार विकास जस्ता श्रम आवश्यक पर्ने क्षेत्रहरूको विकास हुँदै गरेको देखिन्छ। त्यसैगरी शिक्षित जनसंख्याको संख्या बढ्दै जानु, वैदेशिक रोजगारबाट फर्केकाहरूको सिप तथा ज्ञानले रोजगार सिर्जना गर्ने अवसर प्रदान गरेको छ। श्रम बजारमा पनि बढ्दै गरेको माग, स्वरोजगारीमा

सिमित भएपनि आरम्भ भएको अवस्था लगायतले यस गाउँपालिकामा श्रम तथा रोजगारी क्षेत्रमा विस्तार तथा विकास गर्ने अवसर प्रदान गरेको देखिन्छ।

सोच

दक्ष, सीपयुक्त र उत्पादनमुलक मानव संसाधनको विकास गरि रोजगारीका अवसरहरु सृजना

लक्ष्य

गाउँपालिका भित्र कृषि उद्योग विकास गरि वार्षिक ५ सय रोजगारी सिर्जना गर्ने।

उद्देश्य

- रोजगारीका अवसरहरु सिर्जना गरि रोजगारीको हक सुनिश्चित गर्न बेरोजगारी तथा अर्धबेरोजगारी न्यूनीकरण गरिनेछ।
- सिप तथा तालिमहरुको व्यवस्था गरि प्रतिस्पर्धा गर्न सक्ने श्रमशक्तिको विकास हुनेछ।
- रोजगारीमा सुरक्षा, मर्यादा, व्यवस्थापन कायम गरिनेछ।

रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
१. गाउँपालिकामा मर्यादित र पर्याप्त रोजगारी एवं स्व-रोजगारी विकास गर्न लगानीमैत्री वातावरण बनाउने।	• रोजगारसम्बन्धि माग र आपूर्तिबीच सन्तुलन ल्याउन आवश्यक कार्यान्वयन गर्ने। • श्रमप्रधान उत्पादन क्षेत्रको विस्तार र प्रविधिको उपयोगबाट रोगारी बढाउने।
१. सिप तथा व्यावसायिक तालिमका अवसरहरु विकास र विस्तार गर्दै स्थानीय स्तरमा प्रतिस्पर्धा गर्न सक्ने जनशक्ति उत्पादन गर्ने।	• सिप प्रदायक तालिम केन्द्रहरु स्थापना गरि साझास्थलमा सिप विकास तालिम प्रदान गरि वडास्तरीय तालिम केन्द्रको स्थापना गर्ने। • महिला लक्षित वैदेशिक रोजगारीमा जान सिप र सुचना उपलब्ध गराई आवश्यक तालिम कार्यक्रम गर्ने। • सीपयुक्त जनशक्तिलाई तालिमपछी रोजगारी विकासमा आवश्यक उद्यमशिलता विकास, वस्तुगत सहायता, वित्तीय सहायता, उत्पादनको गुणस्तर परिक्षण र सहज बजार पहुँच विकास गर्ने।

१. श्रमिकको हक तथा अधिकारको संरक्षण तथा अस श्रम सम्बन्ध स्थापना गर्ने।	• रोजगारीमा महिलाको सुरक्षा सुनिश्चित गर्न प्रणाली व्यवस्था गर्ने। • आवश्यक अनुसन्धान गरि वैज्ञानिक मापदण्डका आधारमा विभिन्न क्षेत्रका कामदारको न्युनतम पारिश्रामिक निर्धारण गर्ने।
५. रोजगारीलाई सुरक्षित, मर्यादित, भरपर्दो, र प्रतिफलयुक्त बनाई प्राप्त पुँजीलाई उत्पादनमुलक क्षेत्रमा लगानी गर्ने।	• विभिन्न क्षेत्रमा रहेका अनौपचारिक मजदुरहरुको पहिचान गरि औपचारिकरण गर्ने। • बाल श्रमसम्बन्धी नीति, कानून र कार्यक्रमका विकास तथा कार्यन्वयन वृद्धि गर्ने। • बाह्य श्रोता तथा साधनलाई औपचारिक माध्यमबाट गाउँपालिका भित्र्याउन सहज गरि उत्पादनशीलतामा लगानी गर्ने नीति अवलम्बन गर्ने।

७.३ प्राकृतिक स्रोत व्यवस्थापन

हालको अवस्था

यस गाउँपालिकामा अधुवा, घागरा र विरिग नदि मुख्य जलश्रोत रहेको पाईन्छ। वर्षेनी वर्षामा यस पालिकाको विभिन्न वडाहरुमा नदीले कटान गरेको हुन्छ। यस गाउँपालिकाको सबल पक्ष भनेको वर्षेनी पानी बग्ने खोला हुनु रहेको पाईन्छ। तर भएका नदीको श्रोत सदुपयोग नगरी जमिनकै पानीमा मात्र भर पर्ने अवस्थाले कमजोरी झल्काउँछ। रहेका ३ खोलाबाट नै गरेर पानीको दिगो श्रोत लागि अन्त्य गर्न सकिने अवसर देखिन्छ। तर त्यसका लागि लागत खर्च गर्नु भन्दा boring कै पानीमा मात्र सरल तरिकाले भर पर्ने भएको कारण चुनौती उत्पन्न हुने देखिन्छ।

यस गाउँपालिकामा केहि भू-भाग वन रहेको देखिन्छ। केहि वडाहरुमा सामुदायिक वनहरु रहेको देखिन्छ। तर सो वनहरुको उचित व्यवस्थापन भएको छैन। यो गाउँपालिका वनमा पशु पन्छी पनि घनत्वको हिसाबले उच्च रहेको पाईन्छ भने वनस्पति सम्पदा मिचिदै आएको र संरक्षण गर्न नसकिएको अवस्था छ। विभिन्न जैविक तथा वनस्पति सम्पदा फस्टाउन रहेका वनले अवसर दिएको भएपनि स्थानीयको वन सम्पदाको संरक्षणप्रति रहेको मानसित्ता बदल्नु चुनौतीपूर्ण देखिन्छ। वर्षेनी हुने डढेलोको समस्याले नियमित विनास गर्दै गरेपनि न्यूनीकरण गर्न चुनौतीपूर्ण रहेको पाईन्छ।

सोच

प्राकृतिक श्रोतको व्यवस्थित प्रयोजन गर्ने र दिगो रूपमा संरक्षण गर्ने

लक्ष्य

वन तथा वनस्पति सम्पदा र जलश्रोतको संरक्षण गरि दिर्घकालिन उपभोग्यता सुनिश्चित गर्ने

उद्देश्य

- जलश्रोतको अधिकतम सदुपयोग गरि उपयोगमा वृद्धि गराउने
- जैविक विविधता संरक्षणको वृद्धि गर्ने
- वनको संचती तथा वन पैदावारको उत्पादनमा वृद्धि गराउने

रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
१. पानीका मुहानहरुको क्षमता अनुसार उचित उपयोग गर्ने।	• सम्भावनाको अध्ययन गरि उचित तरिकाले जलश्रोतको सदुपयोग गर्ने।
२. वन संरक्षण र व्यवस्थापन सम्बन्धि राष्ट्रिय तथा प्रदेश नीति कार्यन्वयन गर्न सहयोग गर्ने	○ वन तथा जीवक विविधता सम्बन्धी राष्ट्रिय तथा प्रदेश नीति बारे स्थानीय स्तरमा सचेतना अभिवृद्धि गरि कार्यन्वयनमा सहजीकरण गर्ने। ○ नीति कार्यन्वयनका लागि संघ तथा प्रदेश सरकारका सम्बन्धित निकाय र संरचनासँग समन्वय र सहकार्य गर्ने। ○ कार्वन व्यापारबाट गाउँपालिकालाई पुँजीगत लाभका लालागी प्रदेश तथा संघिय सरकारसँग समन्वय/पहल गर्ने। ○ वातावरनिया परिक्षण मुल्यांकन र सो सम्बन्धि सिफारिशलाई अनिवार्य कार्यन्वयन गर्ने।
३. वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन प्रणाली अनुसार वन पैदावारको सातत उत्पादन वृद्धि गरि वन पैदावारको आपूर्ति सहज बनाउने र आम्दानीमा वृद्धि गर्ने	

७.४ मानव संशाधन विकास

गुणस्तरीय मानव संशाधनको विकासले कृषि तथा गैरकृषि क्षेत्रको उत्पादकत्व बढाउन, सरकारी क्षेत्रको कार्यकुशलता अभिवृद्धि गर्न तथा क्षेत्रीय एवं अन्तराष्ट्रिय श्रम बजारमा पहुँच पुर्याउन सहयोग पुग्छ। गाउँपालिकामा आर्थिक रूपमा सक्रिय जनसंख्याको हिस्सा करिब ७४.२२% रहेको पाईन्छ। मानव

संसाधनको विकास र उचित उपयोग गर्नका लागि विगतमा कुनै कार्यक्रमहरू संचालन नगरिएकाले अपेक्षित उपलब्धि हुन सकेको छैन। श्रम शक्तिमा वृद्धि भएअनुरूप स्थानीय स्तरमा रोजगारीका अवसरहरूमा वृद्धि नभएको कारण अधिकांश युवाहरू रोजगारिकानिमती विभिन्न मुलुकमा विदेशिने गरेको देखिन्छ। जाने कामदारहरू अधिकांश अदक्ष कामदार रहेको पाईन्छ। यस्ता युवाहरूलाई व्यवसायिक तथा प्राविधिक शिक्षा त अठा सिपमुलक तालिमको माध्यमबाट दक्ष तथा क्षमतावान जनशक्तिमा परिणत गरि गाउँपालिका, जिल्ला तथा राष्ट्रिय श्रम बजारमा प्रतिस्पर्धा गर्न सक्षम बनाउन सकिन्छ। गाउँपालिका स्तरीय रोजगारीको अवसरहरू स्थानीयले नै सदुपयोग गर्न नसकेको कारण उपयोग गर्न सकिने वातावरण सिर्जना गर्नु पर्ने देखिन्छ।

प्रमुख समस्या

यस गाउँपालिकामा विद्यमान जनशक्ति उत्पादनको अवस्था र भविष्यमा आवश्यक पर्ने विभिन्न क्षेत्रमा जनशक्तिको आकलन गर्ने प्रणाली विकास नभएको देखिन्छ। त्यसैगरी उत्पादित जनशक्ति तथा र श्रम बजारमा मागबिच तालमेल नहुनु, आन्तरिक श्रम बजारमा समेत स्थानीय तहबाट जनशक्ति परिचालन गर्न नसकेर अरु क्षेत्रको भर पर्नु, प्राविधिक शिक्षाको गुणस्तर नभएको कारण सिप विकासमा सिमित व्यक्तिको मात्र सहभागिता हुनु, शिक्षित तथा अशिक्षित दुवै प्रकारका युवा विदेशिनु जस्ता समस्या यथावत रहेको देखिन्छ। सिप, शिक्षा तथा आवश्यकताबीच तालमेल मिलाउन नसकेको कारण, प्राविधिक शिक्षा लिदै गरेका विद्यार्थी पनि बजार मागबारे अविग्य रहनु परेको समस्या देखिन्छ। तसर्थ आर्थिक विकासको मुख्य आधार ठानिएको मानव संसाधनको विकासलाई प्राथमिकरण गर्न नसक्नु प्रमुख समस्या देखिएको छ।

अवसर तथा चुनौती

यस गाउँपालिकाको जनसंख्याको उमेरगत संरचना अनुसार अश्रित जनसंख्याको अनुपात कम भएको र आर्थिक क्रियाकलापमा संलग्न जनशक्तिको वृद्धिले श्रमबजारमा बढ्दै गरेको सीपयुक्त जनशक्तिको मागलाई स्थानीय रूपमा सम्बोधन गर्न सकिने अवसर उत्पन्न भएको देखिन्छ। त्यसैगरी आर्थिक विकासका क्रियाकलापहरू बढ्दै गएको र प्राविधिक तथा अन्य सिप प्रदान गर्ने संस्थाहरूको स्थापनाको क्रम बढ्दै गएको कारणले गाउँपालिका भित्र गुणस्तरीय मानव संसाधनको विकास गर्ने र सोको उपयोग गर्ने अवसर रहेको देखिन्छ।

प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा तथा तालिम प्रदान गर्ने संस्थाहरू न्युन रहेका र भएका संस्थाबाट शिक्षित जनशक्तिको गुणस्तरमा पनि विश्वसनीयता कायम गर्न नसक्नुले चुनौती देखिएको छ। त्यसैगरी जीवन उपयोगिता लक्षित शिक्षाको कमि र अधिकांश युवाहरूलाई दक्ष बनाउन प्रोत्साहन तथा तालिम प्रदान गर्न चुनौतिपूर्ण रहेको द देखिन्छ।

सोच

मानव संसाधनको विकासमार्फत आर्थिक विकासमा वृद्धि।

लक्ष्य

यस गाउँपालिकाको मानव संसाधन सम्बन्धि लक्ष्य अर्थतन्त्रमा योगदान दिन सक्ने हिसाबले मानव संसाधनको विकास गर्ने राखिएको छ।

उद्देश्य

यस गाउँपालिकाको मानव संसाधनको निर्धारित दिर्घकालिन लक्ष्य र सोच प्राप्त गर्न उद्देश्य गाउँपालिकाको समग्र विकास गर्न स्थानीय श्रम बजारमा प्रतिस्पर्धा गर्न सक्ने सक्षम मानव संसाधनको विकास गर्नु लिईएको छ।

रणनीति, कार्यनीति तथा कार्यक्रम

यस गाउँपालिकाको जलवायु परिवर्तन अनुकूलन सम्बन्धि उल्लेखित सोच तथा दिर्घकालिन लक्ष्य प्राप्त गर्ने रणनीति, कार्यनीति तथा कार्यक्रम देहाय अनुसार हुनेछन्।

रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम
१. गाउँपालिकालाई आन्तरिक रूपमा आवश्यक पर्ने दक्ष तथा अर्धदक्ष मानव संसाधनको विकास र उपयोगकोनिम्ति मानव संसाधन योजना तयार गर्ने।	गाउँ विकासका लागि आवश्यक जनशक्ति विकास गरि व्यवस्थित उपयोग गर्न निजि क्षेत्र समेतको सहभागितामा एकीकृत मानव संसाधन विकास योजना तयार गर्ने।	मानव संसाधन व्यवस्थापन स्थानीय नीति तथा एकीकृत कार्ययोजना तयार।
२. वैज्ञानिक, प्राविधिक, व्यावसायिक तथा सिपमुलक तालिममा जोड दिने।	- उच्च वैज्ञानिक तथा प्राविधिक शिक्षाका अवसरहरु सृजना गरि श्रमबजारमा प्रतिस्पर्धा गर्नसक्ने गुणस्तरीय जनशक्ति तयार गर्ने। - लक्षित समुहको क्षमता विकासका लालागी छात्रवृत्ति लगायतका सुविधाहरु उपलब्ध गराउने।	- तालिम तथा सिप विकास सम्बन्धि कार्यक्रम संचालन गर्ने। - अनुभवको आदानप्रदान र असल व्यहोराको प्रयोग गर्ने।

३. मानव संसाधनको उपयोग गर्न सरकारी, सामुदायिक तथा निजी क्षेत्रबीच सहकार्य गर्ने।	• प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा तथा तालिम प्रदान गर्ने निजी संस्थाहरूलाई आफ्नो पूर्वाधार तथा जनशक्ति विकास गर्न प्रोत्साहित गर्ने। • उत्पादित जनशक्ति र श्रमबजारको मागलाई सन्तुलित बनाउने।	मानव संसाधनको उत्पादन र विकाससम्बन्धि कार्यमा संलग्न सरकारी, गैरसरकारी, निजी र शैक्षिक संस्था तथा निकायहरूबीच समन्वय गर्ने।
--	---	---

७.५ संस्थागत विकासका मुख्य कार्यक्रमहरू

क्र.सं.	कार्यक्रम/आयोजना	कुल (५ वर्षे)
	संस्थागतविकास तथा सुशासन	०
७७	संस्थागतविकास तथा सुशासनका पुँजीगत कार्यक्रम	११०
७८	संस्थागतविकास तथा सुशासनका चालु कार्यक्रम	१६२

विषय क्षेत्रगत खर्च तथा श्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान

आर्थिक वर्ष	बजेट अनुमान			बजेटको श्रोत		
	कूल	चालु	पुँजीगत	आन्तरिक श्रोत	नेपाल सरकार	प्रदेश सरकार
२०८२/८३	२.२५	१.२५	१	०.५६२५	१.३५	०.३३७५
२०८३/८४	२०	११	९	१०	१०	०
२०८४/८५	२१.२५	११.२५	१०	१०.६२५	१०.६२५	०

७.६ संस्थागत विकासको नतिजा खाका

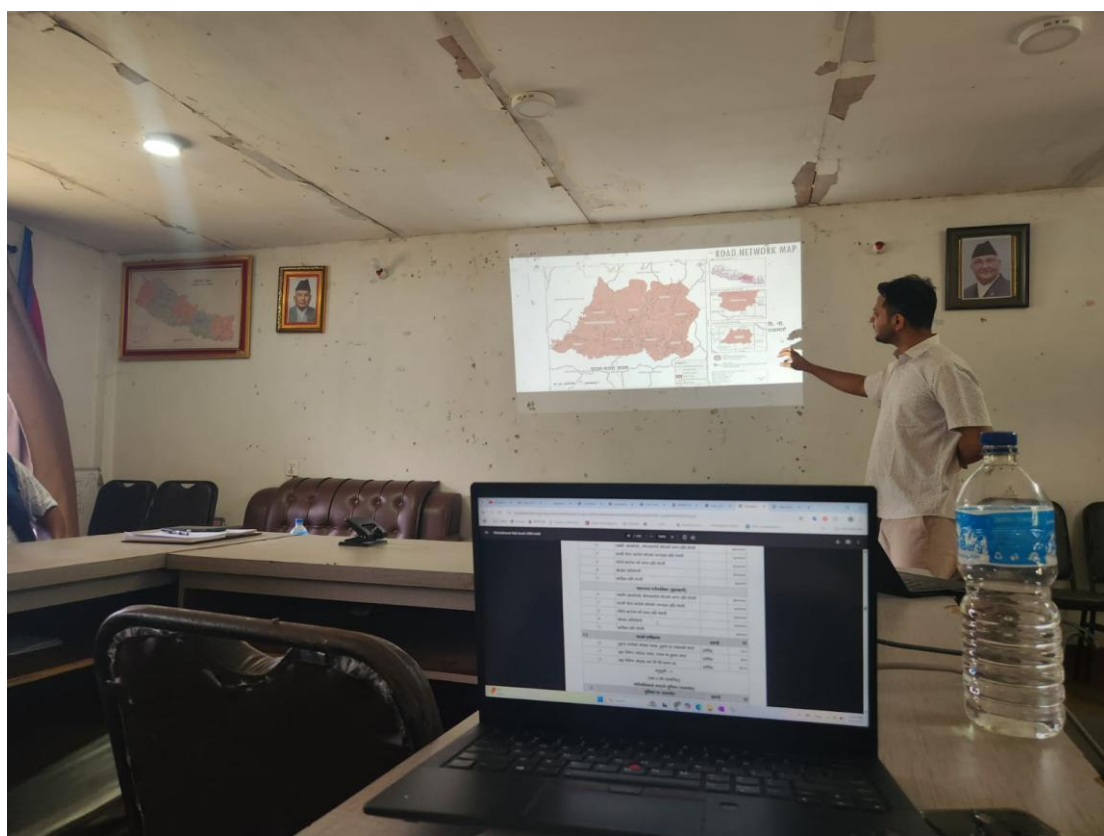
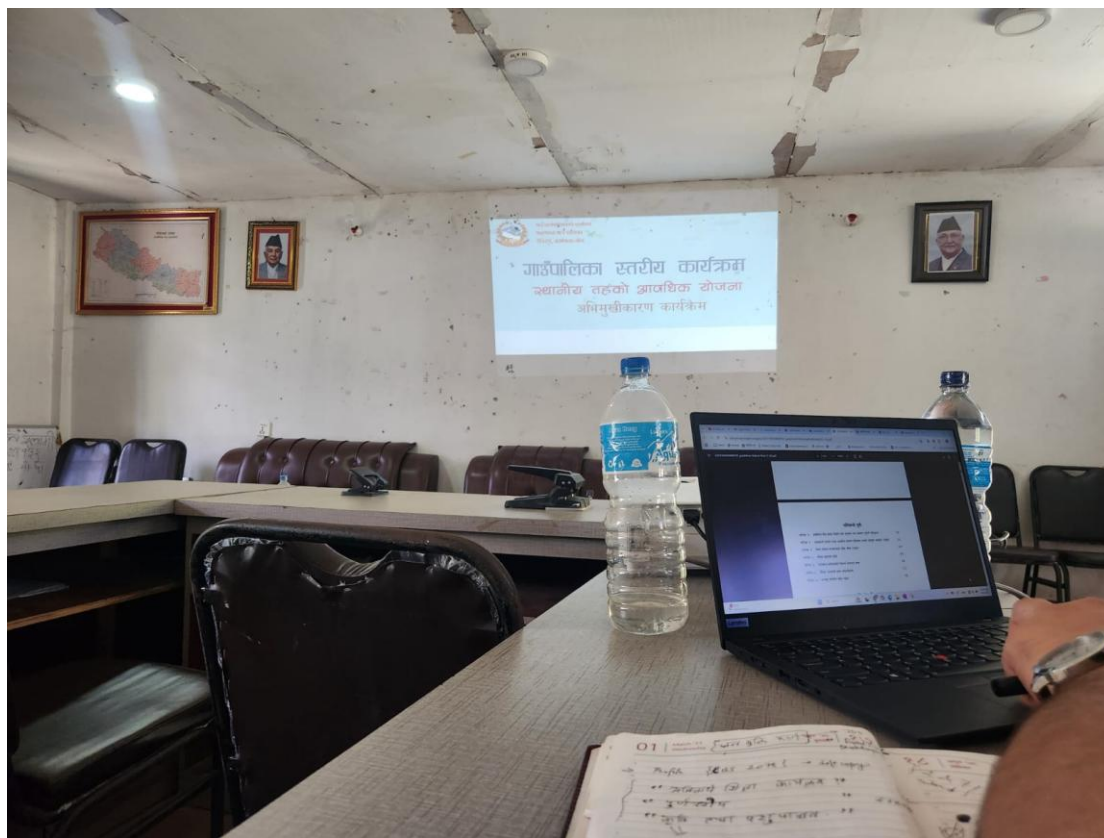
संस्थागत विकास, सेवा प्रवाह सुशासन र अन्य										
नतिजा शृंखला	सूचक		आधार बर्ष	लक्ष्य					पुस्तयाईका आधारहरु	जोखिम तथा पूर्वानुमान
	विवरण	इकाई	०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४	०८४/८५	०८५/८६	०८६/८७		
प्रभाव ५: गाउँपालिकाको संरचना र मनाव संसाधन व्यवस्थित गरेर योजना तर्जुमालाई सुध्रिड गरी सुशासन कायम गर्ने										
असर ५:गाउँपालिकाको कार्यसम्पादनको स्तर वृद्धि भएर सेवाग्राह सन्तुष्ट भई सुशासन कायम हुनेछ	गाउँपालिकामा क्रियाशील गैस.स. अ.गैस.स. विकास साझेदार	संख्या		१२	१५	१५	१८	१८	• समिक्षा र मुल्यांकन प्रतिवेदन • सर्वेक्षण प्रतिवेदन	• अन्तर सरकार समन्वय, सहकार्य र सहअस्तित्वमा अभिवृद्धि हुनेछ।
प्रतिफल ५.१ स्थानीय कानुन तर्जुमा भई पूर्ण रुपमा कार्यन्वयन भएको हुनेछ	गाउँपालिकाले स्वीकृत गरेका कानुन नीति, ऐन	संख्या	१०	१२	१४	१६	२०	२१	• समिक्षा र मुल्यांकन प्रतिवेदन • सर्वेक्षण प्रतिवेदन	• संघीय शासन प्रणालीको प्रभावकारिता वृद्धि हुनेछ। • स्थानीय सरकारको नीति,
	क्रियाशील नीतिगत समिति तथा संयन्त्र	संख्या	११	१२	१२	१३	१३	१४		

	भु-उपयोग नीति तयार भएको	संख्या	०	०	१	१	१	१		कानून , योजना र निर्णय प्रक्रियामा जनताको सहयोग वृद्धि हुनेछ ।
	राजस्व सुधार योजना तयार भएको	संख्या	०	०	१	१	१	१		
प्रतिफल ५.२ गाउँपालिका र सबै वडा कार्यालयहरुको संस्थागत क्षमता, मानव संसाधन र कार्यक्षमता अविवृद्धि भएको हुनेछ	गाउँपालिकामा कार्यरत मानव संसाधन	संख्या	१०२	११२	१२०	१३०	१३०	१३०	• समिक्षा र मुल्यांकन प्रतिवेदन • सर्वेक्षण प्रतिवेदन • गाउँपालिका प्रोफाइल	• विकास बजेटमा वृद्धि हुनेछ । • गाउँपालिकाको सेवा प्रवाहप्रति स्थानीयको गुनासो तथा टिप्पणी आउनेछ ।
	गाउँपालिका तथा वडा कार्यालय आफ्नै भवन	संख्या	९	९	९	९	१०	१०		
	सेवा केन्द्रहरु	संख्या	१०	१२	१४	१६	१८	२०		

अनुसूचीहरू

अनुसूची १: मध्यमकालीन खर्च संरचनाका विभिन्न चरणका कार्यक्रमका तस्विर तथा उपस्थितीहरू

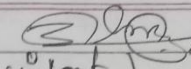
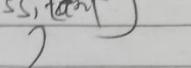
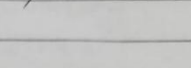
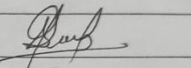
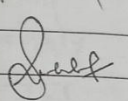
वैशाख २६, २०८२ का दिन गाउँ स्तरीय अभिमुखीकरण कार्यक्रमको भेला

आज गिनि २०८२ साल मेगाजम गरिने २६ गतेका
वित्त महाभारत गाउँपालिका गाउँ कार्यपालिकाका प्रमुख -
प्रशासनिक अधिकृत श्री राम बहादुर तामाङ, ज्यू को -
अध्यक्षतामा महाभारत गाउँपालिकाको महासम्मेलनको योजना
तयारी सम्बन्धी अगुवाको रूपमा कार्यरत तयारित
कार्यक्रमको उपस्थितिमा सम्पन्न गरियो ।
तयारित :
१) श्री राम बहादुर तामाङ (प्र.प्र.अ.)
२) श्री रमेश कुमार बज्र (ह.प्र.अ.)
३) श्री विजय शर्मा शर्मा (व.प्र.अ.)
४) श्री विशाल शर्मा शर्मा (व.प्र.अ.)
५) श्री अ.प्र.अ. शर्मा (व.प्र.अ.)
६) श्री र.प्र.अ. शर्मा (र.प्र.अ.)
७) श्री विजय शर्मा शर्मा (वि.प्र.अ.)
८) श्री शर्मा शर्मा (श.प्र.अ.)
९) श्री र.प्र.अ. शर्मा (र.प्र.अ.)
१०) श्री र.प्र.अ. शर्मा (र.प्र.अ.)
११) श्री र.प्र.अ. शर्मा (र.प्र.अ.)
१२) श्री र.प्र.अ. शर्मा (र.प्र.अ.)
१३) श्री र.प्र.अ. शर्मा (र.प्र.अ.)
१४) श्री र.प्र.अ. शर्मा (र.प्र.अ.)
१५) श्री र.प्र.अ. शर्मा (र.प्र.अ.)
१६) श्री र.प्र.अ. शर्मा (र.प्र.अ.)
१७) श्री र.प्र.अ. शर्मा (र.प्र.अ.)
१८) श्री र.प्र.अ. शर्मा (र.प्र.अ.)
१९) श्री र.प्र.अ. शर्मा (र.प्र.अ.)
२०) श्री र.प्र.अ. शर्मा (र.प्र.अ.)
२१) श्री र.प्र.अ. शर्मा (र.प्र.अ.)
२२) श्री र.प्र.अ. शर्मा (र.प्र.अ.)
२३) श्री र.प्र.अ. शर्मा (र.प्र.अ.)
२४) श्री र.प्र.अ. शर्मा (र.प्र.अ.)

- २६) श्री बालकृष्ण (लुठोली) (पशु-प्राविधिक)
- २७) श्री देवनाथ प्रो. ज्ञान (M.A. - Hindi, B.A. - English)
- २८) श्री खिल बस्नेत
- २९) श्री रमिता कु. लुठोली (डा. व.)
- ३०) श्री पवन माथी (डा. व.)
- ३१) विष्णु माया श्रेष्ठ कर्मचारी संस्था सिकु
- ३२) साठ कामी साठ
- ३३) प्र. स. विष्णु कु. लुठोली इ. प्र. का. के. वि. सा. उ. वि.
- ३४) प्र. स. विष्णु साठ - ११ - - वि.
- ३५) अनिल नेपाल व. वि.
- ३६) दीपरा गुरागाई
- ३७) सन्दीप पाण्डे

अषाढ ६, २०८२ निर्देशक समितिको बैठक तथा पहिलो मस्यौदा पेश

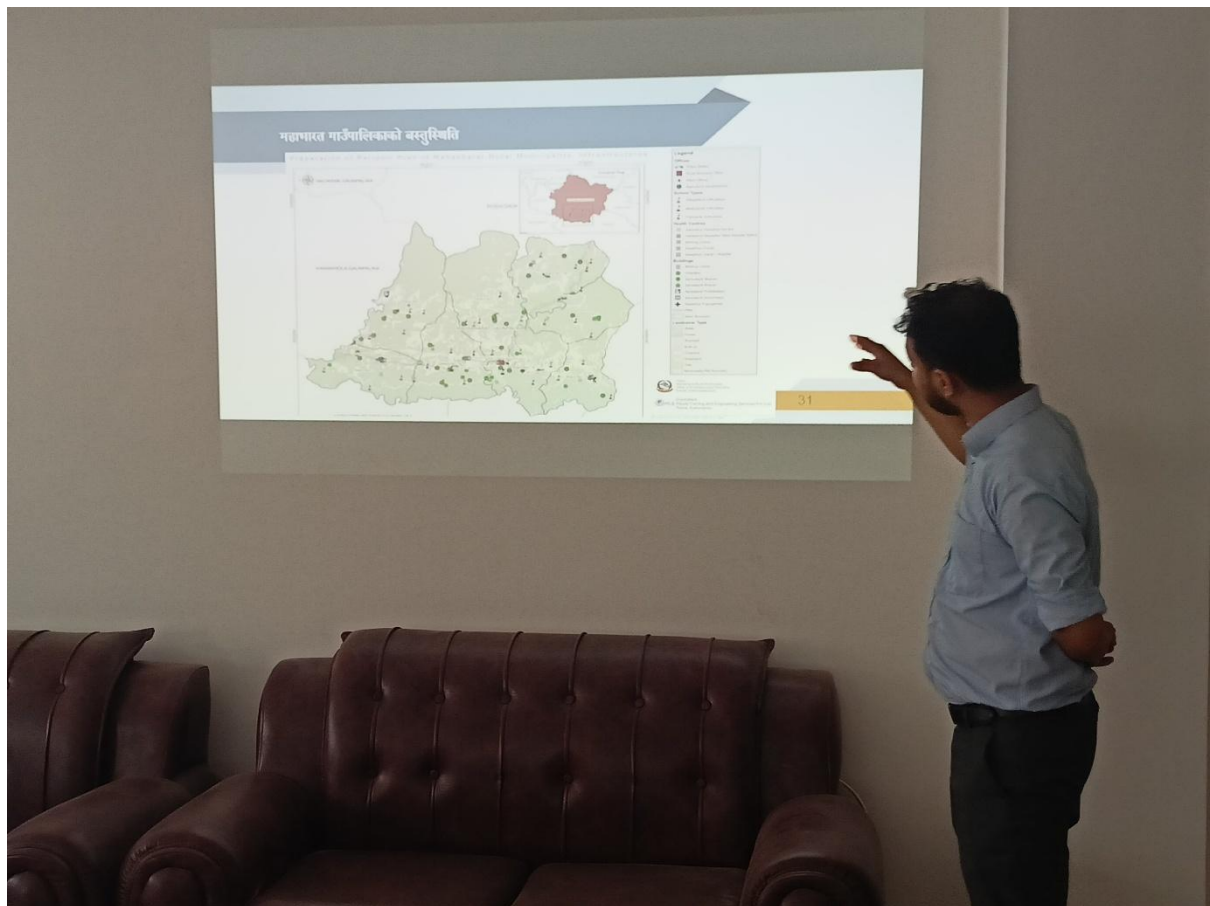
2010/05

- 0
FALGEG

प्रस्ताव 1, 3 मध्य दृढत्व एवं महाशाल जांचप्राप्तिके लो
की व. 0.2142 की महाशालानिधि एवं सत्ता नर्तकको
कमजा पलायनोदात्ताकर प्रवृत्त गरी प्रवृत्त वमरे लाला कवि
दृढत्व एवं की व. 0.2142 की वमरे लाला लो Realistic
लाभ न्यूनता शाला का ceiling की Reference निरु नर्तक
जनि उदात्त वि प्रवृत्त गरीमो।

~~1/11~~ ~~Guang~~ ~~Ch~~ ~~Gu~~ ~~Gu~~

अनुसूची २ दिगो विकास लक्ष्य २०३० :

नेपालका हरेक तहका सरकारहरूले दिगो विकास लक्ष्य केन्द्रित योजनहरू तर्जुमा गर्नु पर्ने प्रावधान अनुरूप यस वैतेश्वर गाउँपालिकाले पनि आफ्ना योजनाहरूलाई दिगो विकास लक्ष्यहरूसँग आन्तरिकीकरणमा विशेष जोड दिने छ ।

दिगो विकास लक्ष्यहरू यस प्रकार छन् :

दिगो विकासका लक्ष्य १: हरेक क्षेत्रमा रहेका सबै स्वरूपहरूको गरिबीको अन्त्य गर्ने । यस गाउँपालिकाका निम्न योजनाहरूबाट लक्ष्य १ को संबोधन हुनेछ ।

दिगो विकासका लक्ष्य २: भोकमरी अन्त्य गर्ने, खाद्य सुरक्षा र पोषण प्राप्त गर्ने र दिगो कृषि प्रवर्द्धन गर्ने ।

दिगो विकासका लक्ष्य ३: सबै उमेर समूहका व्यक्तिका लागि स्वस्थ जीवनको सुनिश्चितता गर्दै समृद्ध जीवनस्तर प्रदान गर्ने ।

दिगो विकासका लक्ष्य ४: समावेशी तथा समतामूलक गुणस्तरीय शिक्षा सुनिश्चित गर्ने र सबैका लागि आजीवन सिकाईका अवसर प्रवर्द्धन गर्ने ।

दिगो विकासका लक्ष्य ५: लैङ्गिक समानता हासिल गर्ने तथा महिला, किशोरी तथा बालबालिकाहरूलाई सशक्त बनाउने ।

दिगो विकासका लक्ष्य ६: सबैका लागि सुरक्षित पानी तथा सरसफाईको उपलब्धताका साथै यसको दिगो व्यवस्थापन सुनिश्चित गर्ने ।

दिगो विकासका लक्ष्य ७: ब्यहोर्न सकिने, भरपर्दो, दिगो र आधुनिक उर्जामा सबैको पहुँच सुनिश्चित गर्ने ।

दिगो विकासका लक्ष्य ८: सबैका लागि स्थिर, समावेशी तथा दिगो आर्थिक वृद्धि, पूर्ण तथा उत्पादनशील रोजगारी र मर्यादित कामलाई प्रवर्द्धन गर्ने ।

दिगो विकासका लक्ष्य ९: उत्थानशील पूर्वाधारको निर्माण, समावेशी तथा दिगो औद्योगिकरणको प्रवर्द्धन र नवप्रवर्तनलाई प्रेरित गर्ने ।

दिगो विकासका लक्ष्य १०: देश भित्र तथा देशहरूबीचको असमानता हटाउने ।

दिगो विकासका लक्ष्य ११: शहरहरू एवै मानव बस्तीहरूलाई समावेशी, सुरक्षित, उत्थानशील र दिगो बनाउने ।

दिगो विकासका लक्ष्य १२: दिगो उपभोग तथा उत्पादन प्रणाली/ढाँचाहरू सुनिश्चित गर्ने ।

दिगो विकासका लक्ष्य १३: जलवायु परिवर्तन तथा यसका प्रभावसँग जुध्न तत्काल कार्य अधि बढाउने ।

दिगो विकासका लक्ष्य १४: भूसतही, भूपरिधिस्तरीय, पारिस्थितिकीय प्रणालीको दिगो उपयोग, रक्षा र पुनरर्स्थापना गर्ने, वनको दिगोरूपमा व्यवस्थापन गर्ने, मरुमूमिकरण बिरुद्ध लड्ने र जमीनको क्षयिकरण रोक्नुका साथै यसलाई उल्ट्याउने तथा जैविक विविधताको क्षातिलाई रोक्ने ।

दिगो विकासका लक्ष्य १५: दिगो विकासका निम्ति शान्तिपूर्ण र समावेशी समाजको प्रवर्द्धन गर्ने, न्यायमा सबैको पहुँच प्रदान गर्ने र सबै तहमा प्रभावकारी, जवाफदेही र समावेशी संस्था निर्माण गर्ने ।

दिगो विकासका लक्ष्य १६: दिगो विकासका लागि कार्यान्वयनका साधनलाई सुदृढ गर्ने र अन्तराष्ट्रिय साभेदारीलाई पुनः जीवन्त तुल्याने ।

माथि भनिए अनुसार दिगो विकास लक्ष्यका कुन लक्ष्यहरूको अन्तर सम्बन्ध कुन योजना तथा आयोजना सँग छ भनि प्रत्येक नतिजा तथा सो सँग सम्बन्धित योजना गतिविधि सँग उल्लेख गरिएको छ ।

अनुसूची ३: सन्धर्भ सामग्रीहरु

- स्थानीय तहको आवधिक योजना तयारी निर्देशिका २०७५, राष्ट्रिय योजना आयोग
- १६ औँ राष्ट्रिय आवधिक योजना खाका, राष्ट्रिय योजना आयोग
- पूर्व योजना तर्जुमा गोष्ठी २०७७ चैत्र ४ गते तथा प्राप्त सूचनाहरु कोरोनाका कारण लकडाउन भएकाले पालिका जिम्मेवार व्यक्तिहरु सँग भच्युअल छलफल बाट प्राप्त सूचना
- ५ वर्षका लागि वडास्तरबाट तयार भएका योजना खाका
- नेपालको संविधान
- स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४
- अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन २०७४
- राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन २०७४
- विभिन्न नीतिहरु (भू उपयोग नीति २०७२, विकास सहायता नीति, कृषि, सिँचाई, वन तथा वातावरण सम्बन्धि नीतिहरु,
- सहभागी पार्टिहरुका घोषणा पत्रहरु